

IV.

Vasta illalla, kellon käydessä kahdeksaa, tapasin hänet kotoa.

Hämmästykseni havaitsin hänellä olevan vieraita. Siellä oli Aleksei Nilytš ja vielä muudan herra Šigalšov, rouva Virginskin veli, jonka jo puolittain tunsin.

Tämä Šigalšov oli ollut jo parisen kuukautta kaupungissamme. En tiedä, mistä hän oli tullut, mutta olin vain kuullut, että hän oli julkaissut jonkin kirjoituksen eräässä pietarilaisessa aikakauslehdessä. Virginski oli esittänyt hänet minulle kerran kadulla. Tuskin voi enää kuvitella ihmistä, jonka kasvot olisivat olleet vielä synkemmät, nyrpeämmät ja pahantuulisemmat kuin hänen. Hän oli aivan sen näköinen, kuin olisi odottanut maailmanlopun olevan käsissä jo aivan tuossa tuokiossa eikä suinkaan vasta joskus sitten, kun kaikki ennustukset olisivat toteutuneet, jotka muuten olisivat voineet ehkä olla toteutumattakin, vaan aivan kuin se olisi ollut odotettavissa jo ylihuomenna, täsmälleen yhdeltätoista aamulla, vieläpä kahtakymmentäviittä minuuttia vailla. Me emme muuten sanoneet silloin toisillemme sanaakaan, puristimme vain toisiamme kädestä kuten kaksi salaliittolaista. Eniten ihmetyttivät minua hänen kasvonsa, jotka olivat luonnottoman suuret, pitkät, leveät ja paksut, ulospäin töröttävät. Hänen liikkeensä olivat hitaat ja kömpelöt. Jos Liputin joskus uskoikin falansterihaaveidensa toteutumiseen meidän kaupungissamme, niin tämä tiesi varmasti jo päivän ja hetkenkin, jolloin kaikki oli tapahtuva. Minusta hän oli kuin pahanilman lintu, ja tavatessani hänet Šatovin luona ihmettelin vieläkin enemmän, sillä Šatov ei juuri pitänyt vieraista.

Portailla jo kuulin heidän keskustelevan kovalla äänellä. He puhuivat kaikki kolme yht'aikaa, luultavasti he väittelivät jostakin, mutta kun astuin huoneeseen, he vaikenivat samassa. He olivat väitelleet seisoallaan, mutta minun saapuessani he istuutuivat, niin että minunkin oli tehtävä samoin. Typerää vaihioloa kesti ainakin kolme minuuttia. Vaikka Šigalšov kaikesta päättäen tunsikin minut, hän ei kuitenkaan ollut tuntevinaan eikä tehnyt tätä suinkaan mistään erikoisesta vihamielisyydestä, vaan muuten vain. Aleksei Nilytš ja minä kumarsimme toisillemme kuin ohimennen ja ääneti, ojentamatta toisillemme edes kättä. Šigalšov alkoi lopulta tarkastella minua ankarana ja pahantuulisena, naiivin varmana siitä, etten kestäisi hänen katsettansa, vaan lähtisin heti tieheni. Viimein Šatov nousi tuoliltaan, ja toisetkin seurasivat hänen esimerkkiänsä. He lähtivät kaikki sanomatta jäähyväisiä, vain Šigalšov jo aivan ovella sanoi heitä saattavalle Šatoville:

— Muistakaa, että olette tilivelvollinen.

— Syljen minä teidän tilivelvollisuuksillenne, en minä ole kenellekään pirulle velvollinen, — näin sanoen Šatov saattoi heidät ja pisti oven säppiin.

— Tomppeleita! — hän sanoi katsahdettuaan minuun ja hymähti suun omituisesti vääristyessä.

Hän oli äkeissään, ja tuntui oudolta, että hän itse aloitti keskustelun. Aikaisemmin käydessäni hänen luonaan (kävin siellä muuten harvoin) hän oli aina istunut nurkassa kulmat kurtussa ja vasta jonkin ajan kuluttua hän alkoi vilkastua ja puhua halukkaammin. Mutta hyvästellessä hän taas joka kerran yrmistyi, kävi kärsimättömäksi ja saattoi vieraan kuten persoonallisen vihamiehensä ovesta ulos.

— Minä join eilen tuon Aleksei Nilytšin luona teetä, — huomautin, — hän lienee ateismihullu — Venäläinen ateismi ei ole koskaan päässyt sanasutkauksia pitemmälle, — Šatov murautti sytyttäen uuden kynttilän loppuunpalaneen sijaan.

— Ei, mutta tämä ei näytä leikinlaskijalta. Eihän hän osaa edes puhuakaan oikein kunnolleen, vielä vähemmin hän taitaa leikkiä sanoilla.

— Paperisieluja! Lakeijan ajatuksia! — Šatov huomautti rauhallisesti istuutuen nurkkatuolilleen pää molempien käsiensä varassa.

— Vihaa siinä on myös, — hän lausui oltuaan hetken vaiti, — nuo tuollaiset ne ensimmäisinä tuntuivat olevansa hirvittävän onnettomia, jos Venäjä yht'äkkiä todella muuttuisi perustuksiaan myöten, vaikkapa esimerkiksi juuri heidän mielensä mukaiseksi, sekä tulisi äkkiä rikkaaksi ja onnelliseksi. Ketä he sitten vihaisivat, kenen silmille syljeskelsivät ja ketä he pilkkoisivat? Se on vain loppumatonta, eläimellistä vihaa Venäjää kohtaan, syvälle elimistöön syöpynyttä... Eikä siinä ole minkäänäköisiä "maailmalle näkymättömiä kyyneliä näkyväisen naurun alla"![22] Venäjällä ei koskaan ole sanottu valheellisempia sanoja kuin nuo sanat "näkymättömistä kyynelistä", — hän huudahti kiivastuneena.

— Jumala tietää, mitä te oikeastaan puhutte! — minä nauroin.

— Ja te olette "kohtuullinen liberaali", — Šatov naurahti. — Tiedättekö, — hän jatkoi äkkiä, — ehkä erehdyn puhuessani "lakeijan ajatuksista". Ehkä te sanotte minulle siihen: "Sinähän olet lakeijasta syntynyt, mutta minäpä en olekaan."

— En suinkaan ajatellut niin... mitä te nyt sellaista!

— Suotta te pyytelette anteeksi, enhän minä pelkää teitä. Kerran minä tosin synnyin lakeijasta, ja nyt olen itsekin tullut lakeijaksi, samanlaiseksi kuin tekin. Venäläinen

liberaali on ennen kaikkea lakeija eikä halua mitään niin hartaasti kuin saada kiilloittaa jonkun saappaita.

— Mitä saappaita? Mikä vertaus tuo on olevinansa?

— Mitä te puhutte vertauksesta! Huomaan, että nauratte minulle... Stepan Trofimovitš puhui totta sanoessaan, että olen kiven alle murskautunut, enkä ole edes murskautunut, vaan kiemuroin vielä kuoleman kouristuksissa; se oli sattuvasti sanottu.

— Stepan Trofimovitš väittää, että saksalaiset ovat teidän päähänpistonne, — naurahdin, — ja oikeassahan te olettekin, onhan meidän tosiaankin onnistunut pimitää jotakin taskuihimme saksalaisilta.

— Saimme kaksikymmentä kopeekkaa, mutta itse uhrasimme sata ruplaa.

Olimme kumpikin hetkisen vaiti.

— Hän lienee keksinyt sen Amerikassa makaillessaan.

— Kuka? Minkä keksinyt makaillessaan?

— Puhun Kirillovista. Me makailimme siellä yhdessä hänen kanssaan neljä kuukautta erään tuvan lattialla.

— Oletteko te ollut Amerikassa? — ihmettelin. — Ettehän ole koskaan puhunut siitä.

— Mitä siitä olisi puhumista. Kolme vuotta sitten me lähdimme kolmisiin siirtolaislaivalla Amerikan Yhdysvaltoihin, aivan viimeisillä rahoillamme, itse kokeaksemme amerikkalaisen työmiehen elämää ja oman kokemuksemme avulla päästäksemme selville kaikkein vaikeimmassa ja kunnallisessa asemassa olevan henkilön tilasta. Kas, se oli matkamme tarkoitus.

— Hyvä Jumala! — nauroin. — Viisaintahan olisi ollut, että olisitte kotimaassa lähteneet jonnekin maaseudulle elonkorjuun aikana "oman kokemuksenne avulla päästäksenne selville", mutta te lähditte — Amerikkaan!

— Me palkkauduimme erään riistäjän töihin. Meitä venäläisiä oli siellä kaikkiaan kuusi: ylioppilaita, vieläpä tilanomistajakin, oli siellä upseereitakin, ja kaikilla oli sama ylevä päämäärä. Siellä vasta tehtiin työtä, olimme aivan likomärkiä, kiusaannuimme ja räökkäännyimme. Lopulta me Kirillovin kanssa emme enää kestäneet, vaan sairastuimme. Riistäjäisäntämme petti meitä tilinteossa. Sopimamme kolmenkymmenen dollarin asemesta hän maksoi minulle kahdeksan ja Kirilloville viisitoista. Meitä lyötiinkin siellä, eikä niin perin harvoinkaan... Mutta sen

jälkeen me Kirillovin kanssa makailimme työttöminä lattialla vierekkäin neljä kuukautta. Hän ajatteli omaansa, minä taas omaani.

— Löikö teidän isäntänne teitä todella? Onko se mahdollista Amerikassa? Kyllä te häntä mahdoitte siitä haukkua.

— Emme vähääkään. Me Kirillovin kanssa päätimme, että "me venäläiset olemme amerikkalaisiin verraten vielä lapsipahaisia sekä että on synnyttävä Amerikassa tai ainakin oleskeltava heidän parissaan hyvin kauan, ennen kuin pääsee amerikkalaisten tasolle". Mitäpä siitä puhuakaan. Kun meiltä nyljettiin kopeekan arvoisesta esineestä dollareita, me maksoimme mielihyvin, aivan innoissamme. Kaikkea me kehuimme: spiritismiä, lynkkauslakia, revolvereita, kulkureita. Kerran ajaessamme jonnekin muudan mies pisti kätensä taskuuni, otti sieltä pääharjani ja alkoi sukia tukkaansa. Me Kirillovin kanssa vain katsahdimme toisiimme ja olimme sitä mieltä, että kaikki on niin kuin ollakin pitää ja että tämä vasta meitä oikein miellyttääkin...

— Kaikkea tuollaistahan voi tosin juolahtaa mieleen, mutta on omituista, että te panette kaiken aivan tosissanne täytäntöön, — huomautin hänelle.

— Paperisieluja, — toisti Šatov.

— Mutta ei ole leikin asia lähteä valtameren yli siirtolaislaivassa tuntemattomaan maahan, vaikka olisikin päämääränä "oman kokemuksen avulla" j.n.e. Siihen tarvitaan, Jumala sen tietää, suurta lujuttua... Miten te pääsitte sieltä takaisin?

— Kirjoitin eräälle henkilölle Eurooppaan, ja hän lähetti meille sata ruplaa.

Puhuessaan, kiivastuneenakin, Šatov koko ajan tapansa mukaan tuijotti maahan, mutta nyt hän äkkiä katsahti minuun.

— Tahtoisitteko tietää, kuka tuo henkilö oli?

— Kuka sitten?

— Nikolai Stavrogin.

Hän nousi äkkiä, meni niinipuisen kirjoituspöytänsä luo ja alkoi penkoa sieltä jotakin. Meillä oli levitetty silloin juuri hyvin hämärää, mutta kuitenkin sangen uskottavalta kuulostavaa huhua siitä, että Šatovin vaimo oli muka ollut Pariisissa noin pari vuotta sitten jonkinlaisissa suhteissa Nikolai Stavroginin, siis parhaillaan silloin, kun Šatov oli Amerikassa, tosin vasta hyvin kauan aikaa sen jälkeen, kun nämä olivat Genevessä eronneet. "Jos tämä on totta, niin mikä hänet saa mainitsemaan Stavroginin nimen ja kertomaan tuosta?" ajattelin itsekseni.

— En ole vielä kukaan saanut sitä maksetuksi — hän sanoi taas kääntyen puoleeni ja katselle minua tiukasti. Hän istahti taas entiselle paikalleen nurkkaan ja kysäisi jurosti aivan muuttuneella äänellä:

— Teillä on kai jotakin erikoista asiaa, koska tulitte tänne. Mitä tahdotte?

Kerroin hänelle kaiken täsmällisessä aikajärjestyksessä ja lisäsin, että vaikka olinkin jo ehtinyt hieman toipua ensi säikähdyksestä, en kuitenkaan ollut tästä kaikesta tullut hullua hurskaammaksi. Ymmärsin vain sen, että kaikki tämä oli Lizaveta Nikolajevnalle hyvin tärkeätä ja että mielelläni olisin tahtonut häntä auttaa, mutta pahinta oli, etten tietänyt, miten lupaukseni täyttäisin, ja vieläkin pahempaa, etten edes tietänyt, mitä olin oikeastaan luvannut hänelle. Sitten koetin vielä vakuuttamalla vakuuttaa, että Lizaveta Nikolajevna ei suinkaan aikonut häntä pettää, että tässä kaikessa oli jokin väärinkäsitys ja että hän oli hyvin pahoillaan Šatovin äskeisestä äkkinäisestä lähdöstä.

Hän kuunteli hyvin tarkkaavaisena.

— Ehkä minä tapani mukaan tuonoin tein tosiaankin tyhmästi... Jollei hän ymmärtänyt, miksi poistuin, niin... hänellehän se vain on parempi.

Hän nousi, läheni ovea, aukaisi sen ja pysähtyi portaille kuuntelemaan.

— Tahtoisitteko itse nähdä tuon naishenkilön?

— Sitähän minä juuri tahtoisinkin, mutta en tiedä, miten se kävisi päinsä, — huudahdin iloissani.

— Ei muuta kuin menemme vain sinne, niin kauan kuin hän on yksin. Kun kapteeni tulee, hän lyö, jos saa tietää, että olimme siellä. Käyn usein salaa häntä katsomassa. Äsken sai Lebjadkin minulta selkäsauvan, hän pieksi taas sisartaan.

— Mitä sanoittekaan?

— Totta se on. Tukasta vedin hänet syrjemmäksi sisarestaan. Hän oli vähällä antaa minullekin selkään, mutta minä hänet pelästyin, ja siihen se jäi. Pelkäänpä, että hän tulee juopuneena takaisin ja muistaa sen. Silloin saa siskoparka taas aikamoisen kurituksen.

Lähdimme portaita alas.

V.

Lebjadkinien asunnon ovi oli vain työnnetty kiinni, mutta lukossa se ei ollut, ja me pääsimme esteettömästi sisään. Huoneistoon kuului kaksi pienehköä huonepahaista,

joissa oli savuttaneet seinät ja joilla seinäpaperit aivan kirjaimellisesti riippuivat likaisina riekaleina. Tässä oli ennen ollut teetupa, jonka Filippov oli nyt siirtänyt uuteen taloonsa. Jäljellä olevat teetuvan huoneet olivat lukitut, ja vain kaksi niistä oli vuokrattu Lebjadkinille. Huonekaluja oli — tavallisia puuraheja, pöytiä ja niiden lisäksi vanha nojatuoli ilman käsinojia. Toisen huoneen takimmaisessa nurkassa oli karttuunipeitteinen neiti Lebjadkinan vuode, kapteeni itse taas asettui yöpuulle lattialle, usein siinä kunnossa kuin oli ylhäällä ollessaankin. Kaikkialla oli likaa, roskia ja ruoantähteitä. Iso, paksu, läpimärkä rätti vetelehti etumaisessa huoneessa keskellä lattiaa, ja samassa lätäkössä oli vanha kenkäräja. Huomasi heti, että kaikki oli jätetty oman onnensa nojaan, uuneja ei oltu lämmitetty eikä ruokaa laitettu. Ei heillä ollut edes teekeitintä, kuten Šatov myöhemmin kertoi minulle. Kapteeni ja hänen sisarensa olivat ilmestyneet kaupunkiimme kerjäläisinä, ja kuten Liputin tiesi, hän oli tosiaankin käynyt talosta taloon pyytelemässä almuja. Mutta saatuaan nyt äkkiarvaamatta rahoja hän oli alkanut juoda aivan kuin mielipuoli välittämättä enää ollenkaan taloudesta.

Neiti Lebjadkina, jota tahdoin tavata, istui hiljaa takimmaisesta huoneesta nurkassa rahilla keittiöpöydän ääressä. Hän ei puhutellut meitä, kun astuimme huoneeseen, ei edes liikahtanut paikaltaan. Šatov oli kertonut, että he eivät lukinneet koskaan oveansa ja että kerrankin ovi oli ollut auki portaille selko selällään yön läpeensä. Ohut kynttilä oli pistetty rautaiseen kynttilänjalkaan, ja sen himmeässä valossa näin noin kolmikymmenvuotiaan, sairaalloisen laihaan naisen, jolla oli yllään vanha, tummahko karttuunipuku, pitkä kaula oli aivan paljaana ja ohut tumma tukka kierretty niskaan sykkyrälle, joka ei ollut kaksivuotiaan lapsen nyrkinkään kokoinen. Hän katsahti meihin melkein iloisesti. Paitsi kynttilänjalkaa hänen edessään pöydällä oli pieni kulkukauppiaalta ostettu taskupeili, kulunut korttipakka, melkein hajalle repeytynyt laulukirja sekä pieni saksanvehnänen, josta oli jo pari kertaa haukattu. Huomasi heti, että neiti Lebjadkinan kasvoissa oli ihojauhetta ja punamaalia, olipa vielä huulienkin väriä parannettu. Kulmakarvatkin olivat mustatut, vaikka ne itsestäänkin jo olivat pitkät, tummat ja kaunismuotoiset. Hänen kapealla, mutta korkealla otsallaan saattoi ihojauheesta huolimatta huomata kolme syvään uurtunutta, pitkää ryppyä. Tiesin jo ennakkolta, että hän oli rampa, mutta meidän sielläolo-aikanamme hän ei kertaakaan nousut seisalleen eikä kävellyt. Joskus, aivan nuorena, nuo laihtuneet kasvot lienevät olleet sievätkin, ja hänen tyynet, lempeät, harmaat silmänsä olivat vieläkin huomiotaherättävät. Jotakin haaveellista ja samalla vilpittöntä kuvastui hänen tyynestä, melkein voi sanoa iloisesta katseestaan. Tämä tyyni, rauhallinen iloisuus hänen katseessaan ihmetytti minua, sillä olinhan jo kuullut nagaikkajutut ja kaikki muutkin hänen rakkaan veljensä raa'at edesottamiset. On omituista, että painostavan ja pelokkaan inhon asemesta, jota tavallisesti tunnemme tuollaisten Jumalan

rankaisemien lähettyvillä, minusta tuntui hyvältä katsella häntä, ja jo heti ensi hetkestä alkaen häntä enemmän tarkastellessani minut valtasi sääli eikä suinkaan inho.

— Noin hän istuu ypöyksin päivät pitkät, ei liikahdakaan paikaltansa, ennustaa korteista tai katselee peiliin, — Šatov osoitti minulle häntä jo kynnykseltä, — hän ei saa aina edes ruokaa. Sivurakennuksen eukko tuo joskus säälistä jotakin hänelle. Miten he uskaltavat jättää hänet yksin, ja kynttiläkin palaa!

Ihmeekseni kuulin Šatovin puhuvan aivan ääneen, aivan kuin ei huoneessa olisi ollut ketään.

— Päivää, Šatuška! — neiti Lebjadkina tervehti ystävällisesti.

— Toin mukanani vieraan, Marja Timofejevna, — Šatov sanoi.

— Olkoon vieras tervetullut. Ken hän on, en muista häntä ennen nähneeni, — hän tarkasteli minua kynttilän takaa ja kääntyi taas Šatovin puoleen eikä enää kertaakaan, ei ainoatakaan kertaa koko keskustelun aikana kiinnittänyt minuun huomiota, aivan kuin ei minua olisi ollut olemassakaan.

— Kävikö aikasi pitkäksi astellessasi yksin yliskamarissasi? — Hän naurahti, ja silloin tuli näkyviin hänen hohtavan valkea hammasriviparinsa.

— Pitkäksi kävi ja tuli jo sinuakin ikävä.

Šatov siirsi rahin pöydän luo, istuutui ja veti minut vierelleen.

— Puhetoveri ei ole pahaksi, mutta sinä, Šatuška, olet tosiaankin hauska, olethan kuin munkki. Milloinkas sinä viimeksi olet päättäsi sukinut? Anna kun suin tukkasi, — hän otti taskustaan pienen su'an, — et varmasti ole koskenutkaan pörröösi sen jälkeen, kun minä sen suin — Eihän minulla ole sukkaa, — Šatov nauroi.

— Tosiaanko? Minäpä lahjoitan sinulle. En tätä, vaan toisen, muistuta!

Hän ryhtyi sukimaan Šatovin tukkaa aivan tosissaan, teki sivulle jakauksen, ojentautui sitten hieman taaksepäin tarkastellen, sopiko se hyvin, ja pani sitten su'an takaisin taskuunsa.

— Tiedätkö mitä, Šatuška, — hän pyöritti päätään, — olet ehkä järkeväkin mies, mutta sinun on ikävä. Ihmettelen kaikkia teitä; en ymmärrä, miksi ihmisten on ikävä. Kaipaus ei ole samaa kuin ikävä. Minun on hauska olla.

— Onko hauskaa silloinkin, kun veljesi on kotona?

— Puhutko Lebjadkinista? Hän on lakeijani. Ja minusta on aivan yhdentekevää, missä hän on. Huudan hänelle: "Lebjadkin, tuo vettä, Lebjadkin, tuo kengät", ja hän on heti valmis tottelemaan. Synti se on, mutta välisti tekisi mieli nauraa hänelle.

— Tuo on aivan totta, — taas Šatov kääntyi puoleeni äänekkäästi ja vähääkään kursailematta. — Hän komentaa tosiaankin veljeänsä kuin lakeijaa, kuulin itse, kun hän tälle huusi: "Lebjadkin, tuo vettä", ja nauroi hänelle ääneen. Ero on vain siinä, että veli ei suinkaan kiiruhda hakemaan vettä, vaan lyö juuri sen vuoksi sisartaan, mutta sittenkään tämä ei pelkää häntä. Hän saa melkein joka päivä jonkinlaisia hermokohtauksia, ja ne vievät häneltä muistin, niin että hän sellaisen jälkeen unohtaa kaiken, mitä äsken on tapahtunut, eikä hän muutenkaan ole selvillä ajan kulusta. Luuletteko hänen enää muistavan, miten me tulimme? Ehkä hän muistaakin, mutta on antanut sille jo kokonaan oman värityksensä ja pitää meitä aivan muina miehinä, vaikka muistaakin, että olen "Šatuška". Ei tee mitään se, että puhun ääneen. Hän ei koskaan kuuntele niitä jotka eivät puhu hänelle, vaan heittäytyy heti omiin mietteisiinsä, nimenomaan heittäytyy. Haaveilija hän on, vieläpä aivan erikoista lajia. Hän saattaa istua paikoillaan kahdeksankin tuntia yhtä mitta, jopa päiväkaudenkin. Tuossa on vehnänen, se on ehkä ollut siinä aamusta lähtien, eikä hän ole ehtinyt muuta kuin kerran sitä haukata ja syö sen loppuun ehkä vasta huomenna. Hän kai parhaillaan ennustelee korteista...

— Ennustan, ennustanpa niinkin, Šatuška, mutta eivät ne näytä niin kuin pitäisi, — Marja Timofejevna tarttui puheeseen kuullessaan tutun sanan ja ojensi kätensä vehnästä kohti katsomatta siihen päinkään (oli varmaankin kuullut siitakin mainittavan). Hän sai vehnäsen käteensä, piteli sitä jonkin aikaa vasemmassa kädessään haukkaamatta siitä ainoatakaan kertaa ja pani sen huomaamattaan taas takaisin pöydälle.

— Aina vain yhtä ja samaa: matka, ilkeä mieshenkilö, kavaluutta, kuolinvuode, kirje jostakin, äkkiarvaamaton sanoma, — valhetta kaikki, mitä luulet, Šatuška? Ihmisetkin valehtelevat, miksi eivät sitten kortit? — hän sekoitti ne taas. — Samaa minä jo sanoin Praskovja-äidillekin, kunnioitettava nainen oli, pistäysi aina kammiooni ennustamaan korteista äiti-igumenjan tietämättä. Eikä hän yksin siellä käynyt. Valittelivat ja pyörittelivät päätään, arvailivat niin ja näin, mutta minäpä nauramaan: "Turhaa on, Praskovja-äiti, nyt enää kirjettä odotella, kun se ei kerran kahdentoista vuoden aikana ole tullut?" Hänen tyttärensä näet tämän mies oli vienyt jonnekin Turkkiin, eikä hänestä ollut kuulunut kahteentoista vuoteen ei pienintä elonmerkkiä- ja kun minä seuraavan päivän iltapuoleen sitten olen äiti-igumenjan luona teetä juomassa (hän oli oikein ruhtinaallista sukua) ja hänen luonaan oli joku vieras rouva, suuri haaveilija, sekä eräs luoksemme poikennut munkki, athokselainen luullakseni, hauska mies

muuten minun mielestäni; niin mitäpä arvelet, Šatuškani? Tuo munkki olikin tuonut samana aamuna kirjeen Praskovja-äidille hänen tyttäreltään Turkista, — siinä se oli se ruutusotamies, — äkkiarvaamaton sanoma. Teetä juodessamme munkki virkkaa äiti-igumenjallemme: "Kunnian-arvoisa äiti-igumenja, Jumala on armossaan siunannut luostarianne koska te sen uumenissa säilytätte kallisarvoista aarretta." "Mitä aarretta?" äiti-igumenja kysyy. "Pyhää äiti-Lizavetaa." Tämä pyhä Lizaveta asui näet muurattuna luostarinmuurimme seinäselliin kuten häkkiin. Selli oli sylen pituinen ja kahden aršinan korkuinen. Siellä hän on istunut rautaristikon takana jo seitsemättätoista vuotta, kesät ja talvet, pelkässä karkeassa hampupaidassaan, jota hän pistelee joutessaan oljenkorrella tai varvulla, ei puhu, ei sui tukkaansa, ei peseydy, ja näin seitsemäntoista vuotta. Talvella pistetään hänelle ristikon lävitse lammasnahkaturkit ja joka päivä kova leipäkannikka sekä kipollinen vettä. Pyhiinvaeltajat katselevat, surkuttelevat ja huokailevat, antavat rahaa. "Siinäpä vasta aarre", äiti-igumenja vastaa (suuttui, ei kärsinyt silmissään Lizavetaa). "Lizaveta istuu sellissä vain kiukuissansa, itsepäisyydessään, ja kaikki tuo on vain teeskenneltyä." Sepä ei minua miellyttänyt, sillä olin itse aikonut seurata Lizavetan esimerkkiä. "Mutta minun mielestäni Jumala ja luonto on yksi ja sama asia", sanoin. Mutta silloin ne kaikki huutamaan minulle yhteen ääneen: "Siinäpä vasta!" Igumenja suuttui ja alkoi kuiskaila sen rouvan kanssa, kutsui minut luokseen, hyväili minua, ja rouva lahjoitti minulle ruusunpunaista silkkinauhaa, tahdotko, niin näytän sen? Ja munkki alkoi samassa opettaa minua, puhui rauhallisesti ja lempeästi ja niin viisaasti. Istuin ja kuuntelin. "Ymmärsitkö?" — kysyivät. "En", sanoin, "en ymmärrä yhtään mitään, jättäkää minut mieluummin rauhaan!" Ja silloin he jättivätkin minut täydellisesti rauhaan, Šatuška. Mutta sitten kuiskasi minulle kerran kirkosta palattaessa muudan vanhimpia sisariamme, joka oli katumassa meillä (oli näet rohjennut ennustaa): "Kuka on Jumalanäiti, miten luulet?" "Suuri äiti", vastasin, "ihmiskunnan ikuinen turva". "Aivan niin", sanoi, "Jumalanäiti on maan möyheä multa, suuri äitimme, johon on suuri ilo kätkeyty. Ja kaikki maallinen tuska, kuten kyynelkin mainen, on oikeastaan meidän ilomme. Ja kun kyynelilläsi kostutat maan jalkojesi alla puolen kyynärän syvyydeltä, niin silloin löydät ilon. Etkä silloin tunne minkäänlaista huolta, et minkäänlaista, niin on ennustettu." Se sana painui syvälle sieluuni. Siitä lähtien aloin aina rukoillessani ja maahan polvistuessani suudella maata, suutelin ja itkin. Sanon sinulle, Šatuškani, eivät kynelet ole pahasta, ja vaikka sinulla ei surujakaan olisi, niin vuotaisivat kyynesesi vain pelkästä ilosta. Tahtomattasi ne vuotavat, se on totta. Lähdin toisinaan järven rantaan. Toisella puolen — luostarimme, toisella — jyrkkä vuorenhuippu, niin sitä nimitettiinkin: Jyrkkä. Kiipeän sille vuorelle, käännän kasvoni itään päin, lankean maahan, itken, itken, enkä huomaakaan, kauanko itken, en muista mitään, en ymmärrä mitään. Nousen sitten, käännyn takaisin, ja aurinko on laskemaisillaan, ja se

on niin suuri ja muhkea ja ihana, — rakastatko katsella aurinkoa, Šatuška? Tuntuu niin hyvältä ja surulliselta. Käännyn taas itään päin, ja varjo, varjo kiittää kuin nuoli vuoreltamme järveen, kapeana, pitkän pitkänä, virstan pituisena ja järven saarelle ulottuu. Luoto loikkaa varjon keskeltä kahtia. Ja kun se on sen leikannut kahtia, silloin aurinko menee kokonaan piiloon, ja äkkiä kaikki sammuu. Silloin alkaa kaipausta, silloin muistan kaiken, pelkään pimeyttä, Šatuška. Ja itken silloin usein pientä lastani...

— Onko sinulla ollut lapsi? — Šatov, joka oli kuunnellut hyvin tarkkaavaisena, nykäisi minua kyynärpäästä.

— Onpa tietenkin, pieni, ruusunpunainen, jalat siron pienoiset, ja itken sitä, kun en muista, oliko se tyttö vai poika. Välisti muistan, että se oli poika ja välisti taas, että se oli tyttö. Synnytettyäni käärin sen heti batistiin ja pitseihin, nauharuusukkeisiin ja kukkiin, puin koreasti, siunasin sen, kastamattomana lähdin sitä kantamaan, vein metsän halki, pelkäsin metsää, peloitti ja itkin yhä katkerammin, että synnytin sen, vaikk'en miestäni tunne.

— Mutta ehkä sinulla todella oli sellainen? — kysäisi Šatov varovasti.

— Hauska olet, Šatuška, arveluinesi. Ehkä olikin se minulla, mutta mitäpä siitä, kun kuitenkin on, niinkuin ei sitä olisi koskaan ollutkaan. Siinäpä sinulle arvoitus, eikö niin? Eikä niin kovin vaikeakaan. Arvaapa, jos voit! — hän naurahti.

— Minne sinä veit lapsen?

— Lampeen vein, — hän huokasi.

Šatov nykäisi taas minua kyynärpäästä.

— Mutta jospa sinulla ei ole lasta ollutkaan, ja tuo on vain houretta, vai mitä?

— Vaikeita kysymyksiä näyt tekevän, Šatuška, — mietteissään ja ilman vähintäkään ihmettelyä hän vastasi. — Siihen vastaan minä sinulle vain, että ehkäpä ei ole ollutkaan. Minusta tuntuu, että tuo on pelkkää uteliaisuutta vain. En kuitenkaan lakkaa koskaan sitä itkemästä. Ei, ei se voinut olla untakaan. — Ja suuret kyynelvalahtivat hänen silmistään. Šatuška, Šatuška, onko totta, että vaimosi on jättänyt sinut? — hän pani äkkiä molemmat kätensä Šatovin olkapäille katsoen häntä säälien silmiin. — Älä suutu, ei ole minunkaan helppoa. Tiedätkö, Šatuška, näin unen. Taas hän tuli luokseni, kutsui minua, maanitteli: "Kissanpoikaseni", sanoi, "omani, kissanpoikaseni, tule luokseni!" Ilostuin ikihyväksi "kissanpojasta" arvellen: rakastaa sittenkin.

— Ehkäpä hän jo todellisuudessakin ilmestyy pian, — virkkoi Šatov puoliääneen.

— Ei, Šatuškani, se on unta... ei tule hän koskaan enää luokseni.

Tunnetko laulun:

En kaihoa loistoa salien, mä kammiooni jään. Vapahdusta synneistä anoen rukoilen edestään.

Voi, Šatuškani, Šatuškani, miks'et sinä, rakkaani, koskaan kysy minulta mitään.

— Ethän sinä kertoisi, vaikka kysyisinkin.

— En kerro, en kerro, tapa minut, en kerro sittenkään, — hän äkkiä huudahti,— polta minut elävältä, en kerro sittenkään. Ja vaikka saisin kärsiä kuinka paljon tahansa, en kerro, eivät ihmiset saa tietää sitä!

— Siinä sen näet, kullakin on siis surunsa, — Šatov puhui yhä hiljemmin, yhä enemmän ja enemmän antaen päänsä vaipua rinnalleen.

— Mutta jos kysyisit kerran, niin ehkä sanoisinkin sinulle, ehkä sanoisin! — hän toisti riemastuen. — Miksi et kysy? kysy, kysypä kerrankin, Šatuška, ja minä kerron sinulle. Sinun on saatava minut kertomaan, maaniteltava niin, että suostun... Šatuška, Šatuška!

Mutta Šatuška oli vaiti. Hetken olimme hiljaa kaikki. Hitaasti valuiivat kyynelet pitkin naisen ihojauheisia poskia. Hän istui ajatuksiinsa unohtuneena kädet yhä Šatovin olalla, katsomatta kuitenkaan tätä enää silmiin.

— Miksi oikeastaan kiusaan sinua? Se on synty, — Šatov nousi äkkiä penkiltä. — Nouskaapa hieman! — Ja vihaisesti hän sieppasi rahin altani asettaen sen entiselle paikalleen.

— Ettei hän arvaisi, että olimme täällä. Mutta meidän on jo aika lähteäkin.

— Lakeijastaniko sinä yhä puhut? — Marja Timofejevna nauroi. — Pelkäätkö? Hyvästi, hyvät vieraat, mutta kuulehan, mitä sanon. Äsken kävi Aleksei Nilytš täällä Filippovin isännän, sen punaparran kanssa. Tulivat juuri, kun se karkasi kimppuuni. Mutta isäntä kun sieppasikin hänet ja laahasi pitkin huonetta, niin että se parkui: "En minä ole syyllinen, kärsin toisen takia!" Uskotko, että me kaikki räjähdimme silloin ääneen nauramaan...

— Voi sinua, Timofejevna, minähän se olin täällä tuon punaparran tilalla ja vedin hänet tukasta pois luotasi, ja isäntä kävi toissa päivänä täällä riitelemässä. Sinä sekoitat taas kaiken.

— Odotahan, niin taisin sekoittaaakin, ehkä se olitkin sinä. Mutta mitäpä me joutavasta kiistelemään. Eikö ole aivan samantekevää, kuka hänet korjaa luotani, — hän nauroi.

— Lähdetään, — Šatov nykäisi minua, — portti narahti samassa, — tapaa vielä meidät täällä, niin saamme selkäämme.

Emmekä me ehtineet vielä portaillekaan, kun portilta alkoi kuulua juopuneen huutoja ja kirouksia. Šatov vei minut omalle puolelleen ja lukitsi oven...

— Teidän on hetkinen istuttava täällä, jos ette halua riitaa. Kiljuu kuin porsas, on kai taas kompastunut kynnykseen. Aina se on siellä mahallaan, kerta kerran perästä.

Riidatta emme kuitenkaan selviytyneet.

VI.

Šatov seisoi lukitun ovensa takana ja kuunteli, mitä portailla tapahtui. — Se tulee tänne, arvasinhan! — hän kuiskasi raivoissaan, — sitten hänestä ei saa rauhaa ennen puoltayötä.

Kajahti voimakkaita nyrkiniskuja oveen.

— Šatov, Šatov, päästä! — kapteeni ulisi. — Šatov, ystävä!...

Tervehdyksen sulle tuon: aurinkoinen, ett' on noussut. Läm-m-m-m-mintä sen valoa vä-r-r-r-ähtelee metsät.

Kerron sulle heränneeni, piru sinut vieköön. Heränneeni kokonaan... oksien alla...

Aivan kuin vitsojen alla, ha-ha!

Joka lintu... janoaa...

Kerron sulle, että juon...

Juon... en tiedä, mitä juon...

Eikä typerästä uteliaisuudesta olekaan mihinkään. Šatov, ymmärrätkö, miten hauskaa on elää tässä matoisessa maailmassa!

— Älkää vastatko, — kuiskasi Šatov taas minulle.

— Avaa pois! Etkö ymmärrä, että on olemassa korkeampiakin arvoja kuin tappelus... tässä ihmiskunnassa. On hetkiä jaloluonteisen ihmisen elämässä... Šatov, olen lempeä... suon sinulle anteeksi... Šatov, piru periköön kaikki julistukset, eikö totta?

Äänettömyys.

— Etkö sinä, aasi, ymmärrä, että olen rakastunut. Ostin frakin, katsohan, rakkauden frakin, viisitoista ruplaa! Kapteenin rakkaus vaatii hienon maailman tapoja... Avaa! — hän kiljaisi kuin villipeto ja alkoi kaikin voimin iskeä nyrkillään oveen.

— Mene helvettiin! — Šatov kiljaisi myös samassa.

Or-r-rja! Maaorja, ja sisaresi on orja ja orjatar ja... var-as!

Mutta sinä olet myynyt sisaresi!

— Valehtelet! Kärsin aivan suotta, voisin yhdellä ainoalla selityksellä päästä... Ymmärrätkö, kuka tuo sisareni oikeastaan on?

Kuka? — Šatov lähestyi uteliaana ovea.

— Ymmärrätkö sinä mitään?

— Ymmärrän, kun selität.

— Minä uskallan sen sanoa. Uskallan aina sanoa koko yleisön kuullen.

— Tuskinpa uskallat, — kiusoitteli Šatov ja nyökäytti minulle päätään kehoittaen minuakin kuuntelemaan.

— Enkö uskaltaisi?

— Luulenpa, ettet uskalla.

— Enkö uskalla?

— Puhu sitten suusi puhtaaksi, jos et kerran pelkää herrasi raipaniskuja... Sinähän olet pelkuri, vaikka oletkin kapteeni...

— Minä... minä... hän on... — kapteeni leperteli vapisevan kiihtyneellä äänellään.

— Anna kuulua! — Šatov heristi korviaan.

Tuli hiljaisuus, joka kesti ainakin puolisen minuuttia.

— R-r-r-roisto! — kuului äkkiä oven takaa, ja kapteeni lähti tuota pikaa alas puhisten kuin teekeitin ja luiskahdellen jokaisella porrasaskelmalla.

— Hän on ovela. Humalassakaan ei hän anna ilmi itseänsä, — Šatov poistui oven luota.

— Mitä tämä oikeastaan on? — kysyin.

Šatov viittasi kädellään, avasi oven portaille ja alkoi taas kuulostella. Hän kuunteli kauan, vieläpä laskeutui pari askelta alaspäinkin. Lopulta hän tuli takaisin.

— Ei kuulu mitään, ei tappele, varmaankin retkahti heti pitkäkseen.
Voisitte jo lähteäkin.

— Kuulkaahan, Šatov, mitä minun kaikesta tästä on ajateltava?

— Voi, ajatelkaa te mitä tahdotte! — hän vastasi väsähtäneen kyllästyneesti ja istuutui kirjoituspöytänsä ääreen.

Lähdin pois. Eräs aivan mahdottomalta tuntuva arvelu varmistui mielessäni yhä enemmän. Huolestuneena ajattelin huomista päivää...

VII.

Tämä "huominen päivä", toisin sanoen se samainen sunnuntai, jolloin Stepan Trofimovitšin kohtalo piti ratkaistaman aivan peruuttamattomasti, on kronikkani kaikkein merkellisimpiä päiviä. Se oli yllätysten päivä. Silloin purkautui kaikki vanha liitoksistaan ja syntyi jotakin aivan uutta. Se oli perinpohjaisten selvittelyjen ja vielä suuremman sekasotkun päivä. Kuten lukija jo tietää: Varvara Petrovnan omasta kehoituksesta minun oli määrä saattaa ystäväparkani tämän luo, ja kello kolmeksi olin jo luvannut mennä Lizaveta Nikolajevnalle kertomaan, vaikka en itsekään oikeastaan tietänyt, mitä minun oli puhuttava ja miten olisin voinut auttaa häntä. Ja kuitenkin kaikki kävi aivan toisin kuin oli suunniteltu. Sanalla sanoen, tämä oli merkillisten yhteensulautuneiden satunnaisuuksien päivä.

Alettiin siitä, että me Stepan Trofimovitšin kanssa tulimme täsmälleen kello kahdeltatoista Varvara Petrovnan luo, kuten hän itse oli määrännyt, mutta emme tavanneetkaan häntä kotoa, sillä hän ei ollut vielä palannut päiväjumalanpalveluksesta. Ystäväraukkani oli siinä vireessä, tai paremmin sanoen epävireessä, että jo pelkästään tämä seikka oli omiansa tekemään häneen masentavan vaikutuksen, ja hän vajosikin melkein hervottomana vierashuoneen nojatuoliin. Tarjosin hänelle lasin vettä, mutta kalpeudestaan ja vapisevista käsistään huolimatta hän kieltäytyi siitä arvokkaasti. Muuten, hänen pukunsa oli tällä kertaa silmiinpistävästi huoliteltu. Hänellä oli yllään melkeinpä tanssiaisia varten tarkoitettut kirjaillut batistialusvaatteet sekä valkea kaulaliina, toisessa kädessä uuden uutukainen hattu ja käsissä oljenväriset hansikkaat, vieläpä niissä oli hieman hajuveden tuoksuakin. Tuskin olimme istuutuneet, kun Šatovkin tuli kamaripalvelijan saattamana, selvästi hänkin virallista kutsua noudattaen. Stepan Trofimovitš oli jo nousemaisillaan ojentaakseen hänelle kätensä, mutta Šatov, tarkasteltuaan meitä kumpaakin hetken, kääntyikin samassa sivunurkkaan ja istahti sinne nyökäyttämättä meille edes päätään. Stepan Trofimovitš katsahti taas säikähtäneenä minuun.

Sitten istuimme vielä jonkin hetken täydellisesti vaieten. Stepan Trofimovitš yritti kuiskata minulle jotakin hyvin kiireesti, mutta en saanut siitä selvää, sillä hän oli niin hermostunut, että ei kyennyt lopettamaan aloittamaansa lausetta. Vielä kerran kamaripalvelija tuli huoneeseen asetellakseen jotakin pöydälle tai oikeammin — tarkastellakseen meitä. Šatov kääntyi äkkiä hänen puoleensa puhuen hyvin kovalla äänellä:

— Aleksei Jegorytš, tiedätköhän, onko Darja Pavlovnakin lähtenyt hänen mukaansa?

— Varvara Petrovna on suvainnut lähteä tuomiokirkkoon yksin, ja Darja Pavlovna on suvainnut jäädä ylös huoneeseensa, eikä hän ole oikein tervekään, — Aleksei Jegorytš ilmoitti itsetietoisesti varmasti.

Ystäväparkani katsahti taas levottomasti minuun, niin että käännyn jo varmuuden vuoksi hänestä pois päin. Äkkiä kuului pääkäytävän kohdalta vaunujen jyrinää, ja kaukainen hälinä ilmaisi, että talon emäntä oli palannut kotiin. Me hypähdimme kaikki nojatuoleista seisomallemme, mutta taas uusi yllätys: kuului useampien askelten ääniä, emäntä ei siis palannutkaan yksin, ja tämä alkoi jo tosiaankin tuntua hieman omituiselta, olihan hän itse määrännyt hetken. Saattoi erottaa, että joku astui huomiota herättävän nopein askelin, aivan kuin olisi juossut, eikä se voinut olla suinkaan Varvara Petrovna. Ja samalla hän jo lennähti huoneeseen hengästyneenä ja hyvin kiihtyneenä. Hänen takanansa, hieman jäljempänä ja paljon levollisemmin tulla sipsutteli Lizaveta Nikolajevna ja tämän käsipuoleen nojaten — Marja Timofejevna Lebjadkina! Vaikka olisin nähnyt tämän vain unissani, en sittenkään olisi uskonut sitä mahdolliseksi.

Voidaksemme selittää tämän odottamattoman ihmeen meidän on siirryttävä ajassa muutamia tunteja taaksepäin ja kerrottava tarkemmin siitä merkillisestä tapahtumasta, mikä sattui Varvara Petrovnalle tuomiokirkossa.

Ensinnäkin, päiväjumalanpalvelukseen oli saapunut melkein koko kaupunki, toisin sanoen seurapiirimme kerma. Tiedettiin, että kirkkoon tulisi myös ensi kerran täälläoloajanansa nykyisen kuvernöörimme rouva. Huomautan samalla, että meillä kulki jo huhuja sellaisiakin, että tämä oli muka vapaa-ajattelija ja parilla sanalla sanoen "noita nykyaikaisten tapojen" ihmisiä. Kaikki naiset sitäpaitsi olivat tietävinään, että hänen pukunsa oli muka tällä kertaa aivan erikoisen upea ja aistikas, ja senvuoksi muidenkin naistenme puvut olivat tällä kertaa aivan erikoisen huolellisesti suunnitellut ja silmiinpistävän hienot. Varvara Petrovna yksin oli pukeutunut vaatimattomasti ja kuten tavallisesti mustiin. Niin hän oli pukeutunut kaikkina viimeksikuluneina neljän vuotena, muuta väriä enää käyttämättä. Saavuttuaan tuomiokirkkoon hän oli asettunut tavanmukaiselle paikalleen,

vasemmalle puolelle ensi riviin ja livreepukuinen lakeija asetti hänen eteensä samettipieluksen polviennotkistusta varten. Sanalla sanoen kaikki oli käynyt kuten tavallisesti. Mutta tehtiinpä sentään huomio, että hän oli muka rukoillut tällä kertaa koko jumalanpalveluksen ajan aivan erikoisen hartaana. Vakuuttivatpa jotkut jälkeenpäin nähneensä, että hänellä oli muka ollut kyyneliäkin silmissä. Messu loppui viimein, ja meidän esipappimme, isä Paulus, astui esille alttarilta aloittaakseen juhlallisen saarnansa. Hänen saarnoistaan pidettiin paljon ja niille annettiin niin suuri arvo, että häntä oli suorastaan kehoitettu julkaisemaan ne, mutta siihen hän ei kuitenkaan vielä ollut suostunut. Tällä kertaa saarna oli ollut erikoisen pitkä.

Ja samoihin aikoihin, jo ennenkuin saarna oli ehtinyt edes loppua, muudan naishenkilö oli ajanut tuomiokirkon luo keveissä, vanhanmallisissa ajurinrattaissa, sellaisissa, joissa naiset eivät voi istua muuten kuin syrjittäen, pidellen ajurin vyöstä kiinni, ja joissa sai rattaiden töyssäyksistä hypähdellä tuon tuostakin ilmaan kuten heinäkorsi tuulessa. Sellaisia "livanoita" ajelee kaduillamme joskus vielä nytkin. Pysähdyttyään ajurin tuomiokirkon nurkalle — sillä kirkon portin edusta oli jo täpö täynnä hienoja ajoneuvoja, liikeymoja siellä santarmikin — nainen hypähti rattaista ja ojensi livanalle neljä kopeekkaa hopearahoissa.

— Onko se, livana-kulta,[23] mielestäsi vähän? — hän kysyi huomattessaan ajurin tyytymättömän irvistyksen, — mutta se on kaikki, mitä minulla on, — hän lisäsi valittavin äänin.

— Jumala kanssasi, enhän sinusta paljoja toivonutkaan. — livana viittasi kädellään ja katsahti naiseen kuin olisi miettinyt: "Synti olisi sortaa sinua", ja pistettyään povelleen nahkakukkaronsa nykäisi hevosta sekä ajaa huristi tiehensä lähellä odottelevien ajurien pilkallisten huomautusten saattamana. Pilkkapuheet ja ihmetys seurasi naista koko ajan, kun hän ajoneuvojen ja herrasväkeään odottelevan lakeijakunnan välitse pujottautui tuomiokirkon pääportaille. Oli todellakin syytä ihmettelyyn. Miten oli tämänkaltainen olento voinut ilmestyä kadulle? Hän oli sairaalloisen laiha ja ontui, kasvoilla oli paksult ihojauhetta ja — maalia, pitkäkaula oli aivan paljaana, hän oli ilman päällinaa ja ilman viittaa, vain pelkässä vanhassa, tummahkossa puvussaan. Ilma oli näet tuulinen ja kylmä, vaikka olikin kirkas syyskuun päivä. Hänellä ei ollut päähinettä minkäänlaista, ja hiukset olivat kierretyt alas niskaan pikkuruikkuselle sykkyrälle, johon oli oikealta puolen pistetty vielä silkkipaperiruusu, sellainen, joilla koristellaan palmuviikkomarkkinoilla myytäviä keruubeja. Tuollaisen keruukin, jonka otsalla oli näistä ruusuista sidottu seppel, olin nähnyt Marja Timofejevnan luona, pyhäkuvan alla, nurkassa. Pääleppäätteksi nainen hymyili veikestelevän iloisesti, vaikkakin hänen silmänsä olivat kainosti maahan luodut. Jos hän olisi tullut sekuntiakin myöhemmin, häntä ei ehkä enää olisi päästetty kirkkoon. Mutta hän

ennätti vielä kuin ennättikin livahtaa sisään ja temppeliin tultuaan pujottautui toisten välistä vähitellen aivan alttarin eteen.

Vaikka saarna oli vielä kesken ja vaikka temppelin täytti yhä suunnattoman meren kaltainen kansanjoukko, joka kuunteli hiljaa ja hartaana, heitti sittenkin toinen ja taas toinen väliin uteliaan ja hämmästyneen silmäyksen äskentulleeseen. Nainen lankesi polvilleen, painoi kirkon permantoon ihojauheiset kasvonsa ja jäi siihen asentoonsa kauaksi aikaa. Luultavasti hän itki Mutta kohotettuaan päänsä ja noustuaan seisolleen hän hyvin pian oli taas entisellään ja katseli uteliaana ympärilleen. Iloisesti ja silminnähävästi mielissään hän antoi katseensa liukua vuorotellen kasvoista toisiin ja kirkonseinille. Erikoisen uteliaana hän tarkasteli eräitä kaupunkimme hienoja naisia, kohottautuipa paremmin nähdäkseen joskus varpaillessakin ja naurahtikin kerran itseksensä omituisesti hihittäen. Mutta saarna loppui, ja kannettiin esille pyhä risti. Kuvernöörinrouva ensimmäisenä lähestyi sitä, mutta noin kahden askelen päässä määräpaikasta hän äkkiä pysähtyi nähtävästi antaakseen tietä Varvara Petrovnalle, joka asteli jo ehkä hieman liiankin määrätietoisesti eteenpäin, aivan kuin ei olisi ollut ketään muita huomaaviansakaan. Kuvernöörinrouvan tavaton kohteliaisuus oli epäilemättä liiankin silmiinpistävä ja tavallaan hyvin viisaasti harkittu loukkaus, — siten se ainakin meillä ymmärrettiin, ja siten käsitti sen varmasti Varvara Petrovnakin, — mutta siitä huolimatta hän huomaamatta ketään, järkkymättömän arvokkaana suuteli ristiä ja kääntyi heti sen jälkeen uloskäytävälle päin. Livreepukuinen lakeija teki hänelle tietä, vaikka se jo itsestäänkin olisi hänelle avautunut. Mutta aivan pääoven kohdalla, melkein jo kirkon portailla lujasti toisiinsa likistäytynyt pieni ihmisryhmä sulki hetkeksi häneltä tien. Varvara Petrovna pysähtyi, ja samassa pujottautui ihmisten joukosta hänen luoksensa tavattoman merkillinen olento, nainen, silkkipaperiruuus päässään, ja polvistui hänen jalkoihinsa. Varvara Petrovna, joka ei vähästä säikkynyt, ei ainakaan ihmisten nähden, katsahti naiseen ankarasti.

Tahtoisin huomauttaa vain mahdollisimman lyhyesti, että vaikka Varvara Petrovna olikin viime aikoina, kuten kerrottiin, tullut hyvin säästeliääksi, jopa saidaksikin, hän saattoi sentään joskus vapautua saituudestaan, eikä hän säästellyt koskaan ainakaan silloin, kun oli kysymys hyväntekeväisyydestä. Olipa hän erään pääkaupungin hyväntekeväisyysyhdistyksen jäsenkin. Viimeksisattuneena nälkävuonna hän oli lähettänyt Pietariin nälkääkärsivien avustuksesta huolehtivalle keskuskomitealle viisisataa ruplaa, ja siitä puhuttiin meillä paljon. Viimeksi, aivan vähää ennen uuden kuvernöörimme virkaan nimittämistä, hän oli jo ollut perustamaisillaan naisten keskuuteen paikallisen komitean kuvernementtimme köyhimpien synnyttäjävaimojen auttamiseksi. Meillä moitittiin häntä äänekkäästi kunnianhimoiseksi, mutta Varvara

Petrovna luonteensa lujudella ja päättäväisyydellään voitti aina kaikki vaikeudet, komitea oli jo kutsuttu kokoonkin, ja ajatus laajeni laajenemistaan suunnittelijattaren aivoissa. Hän oli jo aikeissa perustaa samanlaisen yhdistyksen Moskovaankin, josta sitten vähitellen toiminta on leviävä toivottavasti maaseudullekin. Mutta äkillinen kuvernöörin vaihdos sai koko suunnitelman raukeamaan. Väitettiin, että nykyisen kuvernöörimme rouva oli muka jo ehtinyt vieraskäynneillä mainita näistä Varvara Petrovnan aikeista sangen pisteliäästi ja, mikä pahinta, oli lausunut sangen sattuvia ja asiallisia huomautuksia mainitunlaatuisen komitea-ajatuksen epäkäytännöllisyydestä, mikä tietenkin viipymättä, vaikkakin tosin kaunisteltuna, saatettiin Varvara Petrovnan tietoon. Yksin Jumala tuntee sydämen syvyydet, mutta luulen sittenkin, että Varvara Petrovna aivan erikoisen vahingoniloisena pysähtyi vielä hetkeksi kirkon portaille antaakseen kuvernöörinrouvan sekä koko kirkkokansan mennä ohitsensa osoittaakseen näin kaikille: "Nähkään itse, miten yhdentekevää minusta on kaikki. Ajatelkoon hän minusta mitä hyvänsä ja lasketelkoon minkälaisia sukkeluuksia tahansa minun 'kunnianhimoisesta hyväntekeväisyydestäni', niin kuitenkin teen näin. Siinä sen nyt kaikki näette!"

— Mitä te tahdotte, rakkaani, anotteko jotakin' — Varvara Petrovna tarkasteli huomaavaisemmin eteensä polvistunutta anojaa. Tämä katseli häneen pelokkaana, häpeissään ja melkein pä hartaan kunnioittavasti sekä naurahti samassa kuten äskenkin, oudosti hihittäen.

— Kuka hän oikeastaan on? Kuka hän on?

— Varvara Petrovna loi valtijatarkatseensa kysyvästi ympärilleen. Kaikki olivat ääneti.

— Te olette onneton? Tarvitsetteko apua?

— Tarvitsen... olen tullut... — "onneton" leperteli liikutuksesta värähtelevin äänin. — Tulin vain suutelemaan kättänne... — ja taas hän nauraa hihitti. Kun hän ojentautui tarttuakseen Varvara Petrovnan käteen, hänellä oli aivan sama ilme kuin lapsella, joka pyytelee hyväilyjä, mutta aivan kuin säikähtyneenä hän vetäisi äkkiä taas molemmat kätensä takaisin.

— Senkö vuoksi yksistään olette tullut?

— Varvara Petrovna hymähti myötätuntoisesti ja otti samassa esille taskustaan helmiäiskuorisen kukkaronsa sekä sieltä kymmenen ruplan paperinahan, jonka hän ojensi tuntemattomalle. Tämä otti sen vastaan. Varvara Petrovnaa nähtävästi kohtaus huvitti, sillä hän ei näyttänyt pitävän almunanojaa tavallisena kerjäläisenä.

— Katsokaahan, antoi kymmenen ruplaa, äännähti joku joukosta.

— Kätösenne, sallittehan, — "onneton" leperteli, vasemman kätensä sormien välissä tiukasti pidellen nurkasta saamaansa kymmenen ruplan seteliä, jota tuuli heilutteli. Varvara Petrovna jostakin syystä rypisti äkkiä kulmiansa ja totisena, melkein pä ankan näköisenä ojensi kätensä, jota polvistunut suuteli hartaana. Tämän kiitollisessa katseessa välähteli suorastaan jonkinlaista riemua. Samassa lähestyi kuvernöörinrouva ja koko muu arvoisa naisjoukko sekä muita, eräitä vanhempia arvohenkilöitä. Kuvernöörinrouvan oli väkisinkin pysähdyttävä hetkeksi syntyneeseen ahdinkoon, ja samassa pysähtyivät toisetkin.

— Tehän vapisette, onko teidän kylmä? — Varvara Petrovna huomautti samassa heittäen äkkiä yltään olkaviittansa, jonka lakeija taitavasti sieppasi lennosta käsiinsä, ja otti hartioiltaan mustan (hyvin kalliin) hartiahuivinsa sekä kääri sen omakätisesti yhä vielä polvistuneena olevan anojan paljaalle kaulalle.

— Mutta nouskaahan toki, nouskaa!

Nainen nousi nyt seisoalleen.

— Missä te asutte? Eikö tosiaankaan kukaan tiedä, missä hän asuu? — Varvara Petrovna katsahti taas kärsimättömästi ympärilleen. Mutta ihmisjoukko oli jo ennättänyt hajaantua. Hän näki vain hienonmaailman tuttaviansa kasvoja, tuttavien, jotka seurasivat näytelmää, toiset totisen ihmettelevinä, toiset taas viekkaan uteliaina, vainuten uuden häväistysjutun kehittymistä, ja kolmannet alkoivat jo hiljalleen naureskellakin.

— Luultavasti tuo on Lebjadkineja, — Varvara Petrovna sai vihdoinkin kysymykseensä vastauksen eräältä hyväluontoiselta mieheltä, kunnianarvoiselta kauppias Andrejevilta, jolla oli silmälasit, harmaa parta, joka oli venäläisissä kansanpukimissa ja joka piteli kädessään pyöreätä, silinterimäistä hattua. — Ne taitavat asua Jumalanilmestyksen kadulla.

— Lebjadkin? Filippovin talossa? Olen kuullut jotakin heistä... kiitoksia, Nikon Semjonytš mutta kuka on tuo Lebjadkin?

— Kapteeniksi mainitaan. Hän lienee lievemmin sanoen tuollainen hieman ryhditön mies. Ja tämä on kai hänen sisarkultansa. Varmaankin hän on taas salaa livistänyt kotoansa, — hän hiljensi ääntään ja katsahti merkitsevästi Varvara Petrovnaan.

— Ymmärrän ja kiitän teitä, Nikon Semjonytš. Oletteko te neiti Lebjadkina?

— En, en minä ole Lebjadkina.

— Mutta ehkä teidän veljenne kuitenkin on

Lebjadkin?

— Veljeni on Lebjadkin.

— Kas, mitä teemme? Vien teidät mukanani, rakas ystäväni, ja minun luotani teidät viedään sitten kotinne? Tahdotteko lähteä mukaani?

— Voi, tahdon! — Neiti Lebjadkina löi ilosta kätensä yhteen.

— Täti, täti! Ottakaa minutkin mukaanne! — kajahti samassa Lizaveta Nikolajevnan ääni. On mainittava, että Lizaveta Nikolajevna oli saapunut kirkkoon kuvernöörinrouvan seurassa, kun taas Praskovja Ivanovna oli lääkärin määräystä noudattaen lähtenyt sillä aikaa ajelulle ja ottanut mukaansa seurakseen Mavriki Nikolajevitšin. Liza oli jättänyt kuvernöörinrouvan ja lähestyi nyt Varvara Petrovnaa.

— Rakas, tiedäthän, että olet aina tervetullut, mutta mitä sanoo äitisi? — aloitti Varvara Petrovna mahtipontisesti, mutta kävi äkkiä hämilleen huomattessaan Lizan kiihtyneisyyden.

— Täti, täti, tahdon välttämättä mukaanne, — sanoi Liza rukoilevasti suudellen Varvara Petrovnaa.

— Mais qu'avez vous donc, Lise! [No, mikä sinun on. Liza?] virkkoi kuvernöörinrouva ihmettelevästi.

— Voi, suokaa anteeksi, kyyhkykulta, *chère cousine*, tahdon tädin luo, — Liza kavahti epämieluisesti yllätetyn *chère cousine*'n puoleen ja suuteli tätä kaksi kertaa peräkkäin.

— Ja sanokaa maman'lle, että hän tulisi heti paikalla tädin luo minua hakemaan. Maman tahtoo itsekkin aivan välttämättä, välttämättä käydä luonanne. Äsken hän puhui siitä, mutta unohdin ilmoittaa teille, — Liza laverteli, — suottehan anteeksi, *Julie*, ettehän suutu, *chère... cousine...* täti, olen valmis lähtemään.

— Jos te, täti, ette ota minua mukaanne, juoksen vaunujen perässä ja huudan täyttää kurkkua, — hän epätoivoisesti suhahti Varvara Petrovnan korvaan. Oli onni, että kukaan ei sitä kuullut. Varvara Petrovna aivan horjahti taaksepäin ja katsahti läpitukevasti mielettömään tyttöön. Tämä katse ratkaisi kaiken. Hän päätti ottaa Lizan mukaansa, tuli mitä tuli!

— Tästä on tehtävä loppu, — häneltä purkautui. — Hyvä, otan sinut mielelläni mukaani, Liza, — hän lisäsi samassa aivan ääneensä, —; tietenkin vain siinä tapauksessa, että Julija Mihailovnulla ei ole mitään sitä vastaan, — ja avoimin katsein sekä suoran arvokkaana hän kääntyi kuvernöörinrouvan puoleen.

— Oi, eihän ole kysymystäkään siitä, etten soisi hänelle tätä huvia, etenkin kun tiedän alkoi Julija Mihailovna merkillisen ystävällisesti selitellä, — tiedän... parhaiten, miten fantastista ja itsevaltaista pikku päätä nämä hennot hartiat kannattavat. — Julija Mihailovna heitti lumoavimman silmäyksensä ja hymyili.

— Olen teille hyvin kiitollinen, — Varvara Petrovna kumarsi kohteliaasti, mutta arvokkaasti hänelle vastatessaan.

— Ja vieläkin mieluisampaa on todeta, — laverteli Julija Mihailovna kohteliaisuuksiaan aivan ihastuksissaan, oikein punastuen miellyttävässä kiihtyneisyydessään, — että vaikka Liza yleensäkin aina niin mielellään on valmis tulemaan luoksenne, häntä, tällä kertaa sitäpaitsi ohjaa niin perin kaunis, ja tahtoisinpa sanoa, ylevä tunne myötätunto... (hän katsahti "onnettomaan") ja lisäksi vielä tämä kaikki tapahtuu temppelein portailla...

— Tuo käsityksenne on vain kunniaksi teille, myönsi Varvara Petrovna suurenmoisesti. Julija Mihailovna ojensi kätensä, ja Varvara Petrovna oli heti valmis koskettamaan sitä sormillaan. Vaikutus oli erinomainen. Muutamat läsnäolevista aivan loistivat tyytyväisyydestä, ja joidenkuiden kasvoille levisi makean kehittelevä hymy.

Sanalla sanoen, koko kaupunki käsitti nyt aivan selvästi, että Julija Mihailovnulla ei suinkaan ollut mitään Varvara Petrovnaa vastaan ja että hän ei sen vuoksi ollut käymättä tämän luona vieraskäynnillä, vaan että Varvara Petrovna itse näkyi pitävän Julija Mihailovnaa "määrätyissä rajoissa", sillä Julija Mihailovna olisi kai ollut valmis vaikkapa jalan lähtemään tämän luo, jos suinkin vain olisi ollut varma, että hänet otettaisiin vastaan. Varvara Petrovnan auktoriteetti kohosi suorastaan pilviin.

— Istuutukaahan, rakkaani, — kehoitti Varvara Petrovna neiti Lebjadkinaa, kun vaunut ajoivat luo. "Onneton" kiiruhti iloisena vaunujen ovelle, josta lakeija auttoi hänet istuutumaan.

— Mitä, te onnutte? Niinkö? — Varvara Petrovna huudahti aivan säikähtyneenä ja kalpeni. (Kaikki sen huomasivat, mutta eivät ymmärtäneet syytä.)

Vaunut vierivät pois. Varvara Petrovnan kaupunkitalo sijaitsi aivan lähellä tuomiokirkkoa. Liza kertoi minulle jälkepäin, että neiti Lebjadkina oli nauranut hysteerisesti koko matkan, jota kesti noin kolme minuuttia, ja Varvara Petrovna oli

istunut "aivan kuin johonkin magneettiseen uneen vaipuneena", Lizan kertoman mukaan.

VIIDES LUKU.

Kaikkietävä käärme.

I.

Varvara Petrovna soitti heti kelloa ja heittäytyi ikkunan luo nojatuoliin.

— Istuutukaa tähän, rakas, — hän osoitti Marja Timofejvnalle paikan aivan keskellä huonetta, ison pöydän luota, — Stepan Trofimovitš, mitä tämä oikeastaan on? Katsokaa, katsokaa tätä naista, mitä tämä oikeastaan on?

— Minä... minä... — Stepan Trofimovitš yritti sopertaa.

Samassa tuli lakeija.

— Kupillinen kahvia, heti paikalla, yhdelle ja mahdollisimman pian!
Vaunut odottakoot ovella!

— Mais chère et exellente amie, dans quelle inquiétude... [Mutta rakas, erinomainen ystäväni millaiseen levottomuuteen...] — Stepan Trofimovitš huudahti arasti — Voi! Ranskaa, ranskaa! Kuulee heti, että ollaan hienoissa piireissä! — Marja Timofejvna löi ihastuksesta kätensä yhteen ja varustautui antaumuksellisesti kuuntelemaan ranskankielistä keskustelua. Varvara Petrovna tuijotti häneen säikähtyneenä.

Kaikki me ääneti odottelimme toivoen kaiken tämän loppuvan onnellisesti. Šatov istui katsettaan kohottamatta, ja Stepan Trofimovitš oli aivan hämmentynyt ja syyllisen näköinen, aivan kuin olisi tietänyt olevansa syypää kaikkeen. Hiki helmeili hänen ohimoillaan. Katsahdin Lizaan (hän istui nurkassa melkein Šatovin vierellä). Hänen silmänsä siirtyivät vuorotellen Varvara Petrovnasta rampaan naiseen ja taas takaisin. Hänen huulillaan väreili pahaennustava hymy. Mutta Marja Timofejvna ei välittänyt vähääkään vieraista, vaan katseli nauttien ja vähääkään ujostelematta Varvara Petrovnan vierashuonetta: huonekaluja, mattoja, tauluja, joita oli seinillä, vanhanaikaista maalattua kattoa, suurta nurkassa olevaa pronssista ristiinnaulitun kuvaa, porssiinilamppua, albumeja, pikkuesineitä pöydällä.

— Kas, Šatuška, oletko sinäkin täällä! — hän huudahti äkkiä. — Ajattelehan, huomasin sinut jo kauan sitten, mutta tuumin, ei se ole hän. Mitenkä hän olisi voinut tänne ajautua, ajattelin! — ja hän naurahti iloisesti.

— Tunnette siis tämän naisen? — kysäisi Varvara Petrovna samassa Šatovilta.

— Tunnen, — murahti Šatov, liikahti tuolillaan, mutta jäi kuitenkin istumaan.

— Mitä te hänestä tiedätte? Pian, pian, olkaa hyvä.

— Mitä sitten?... — hän hymähti aivan aiheettomasti eikä tahtonut saada sanaakaan suustaan, — näettehän itsekkin...

— Mitä näkisin? Mutta sanokaahan, Herran nimessä, jotakin!

— Asuu samassa talossa kuin minäkin... veljensä kanssa... joka on muudan upseeri.

— Ja sitten?

Šatov ei taas tietänyt, miten olisi ollut jatkettava.

— Eihän siitä kannata puhua... hän sanoi lopulta ja vaikeni. Hänen päättäväinen äänensä sai hänet itsensäkin punastumaan.

— Eihän teiltä muuta sopinut odottaakaan! — ärjäisi Varvara Petrovna vihaisesti. Hän tunsi selvästi, että kaikki toiset tiesivät jotakin, mutta arastellen kieltäytyivät vastaamasta hänen kysymyksiinsä tahtoen salata häneltä jotakin.

Lakeija tuli kantaen pienellä hopeatarjottimella äsken erikoisesti tilattua kahvikuppia ja ojensi sen Varvara Petrovnan viittauksen opastamana Marja Timofejevnaalle.

— Teille, rakkaani, olitte äsken kylmissänne. Juokaa kiireesti, niin lämpiätte.

— Meret. — Marja Timofejevna otti kupin lakeijan kädestä ja purskahti samassa äänekkääseen nauruun sen vuoksi, että oli sanonut lakeijalle: merci. Mutta kohdatessaan Varvara Petrovnan ankaran katseen hän kävi taas araksi ja asetti kupin pöydälle.

— Ettehän te, täti, vain suinkaan suuttunut minulle? — hän sanoi äkkiä kevytmielisen ilakoivasti.

— M-m-mitä? — Varvara Petrovna suoristautui nojatuolissaan. — Mikä täti minä olen teille? Mitä te oikeastaan tarkoitatte?

Marja Timofejevna ei nähtävästi ollut odottanut sellaista vihanpurkausta. Hän alkoi vapista nytkähdellen kuin kaatuvatautikohtauksessa ja horjahti tuolin selkänöjää vasten.

— M-minä... m-minä luulin, että se oli välttämätöntä, — hän äännähteli katsellen silität suurina Varvara Petrovnaa, — niinhän Lizakin kutsui teitä.

— Mikä Liza?

— Kas tuo neiti, tuolla, — Marja Timofejevna osoitti sormellaan.

— Ja te vain ilman muuta sanotte häntä Lizaksi?

— Itsehän te häntä siten äsken nimititte. — Marja Timofejevna kävi rohkeammaksi — Aivan samanlaisen kaunottaren näin unissani, — hän naurahti sitten aivan kuin vahingossa.

Varvara Petrovna ymmärsi vihdoinkin, miten häneen oli suhtauduttava, ja rauhoittui, vieläpä hymähtikin Marja Timofejevnan jälkimmäiselle huomautukselle. Tämä huomasi hymähdyksen, nousi nojatuolista ja lähestyi ontuen Varvara Petrovnaa, vaikkakin yhä vielä hieman arastellen.

— Ottakaa tämä, unohdin sen kokonaan, ettehän suutu, kun olen niin epäkohtelias, — hän otti harteiltaan mustan hartiahuivin, jonka Varvara Petrovna äsken oli käärinyt hänen ympärilleen.

— Pankaa se heti takaisin hartioillenne ja pitäkää se tästä lähin omananne. Istukaa aivan rauhassa, juokaa kahvinne älkääkä säikkykö minua, rakas, rauhoittukaa! Ymmärrän jo vähitellen teitä.

— *Chère amie...*, — Stepan Trofimovitš rohkeni jo taas avata suunsa.

— Voi teitä, Stepan Trofimovitš, tässähan menee pää aivan pyörälle jo ilman teitäkin, armahtakaa te vaikka... Olkaa hyvä, soittakaa sitä kelloa, joka on siinä äärellänne, naisväentupaan...

Seurasi syvä hiljaisuus. Varvara Petrovna loi epäilevän ja ärsyttävän katseensa kuhunkin meistä vuorotellen. Tuli Agaša, hänen lempisisäkkönsä.

— Ruudukas liinani, se, jonka ostin Genevestä. Mitä Darja Pavlovna tekee?

— He eivät ole oikein terve.

— Käy pyytämässä hänet tänne. Sano, että pyysin häntä välttämättä tulemaan, vaikka olisikin sairas.

Samassa silmänräpäyksessä viereisestä huoneesta alkoi kuulua askelia ja ääniä kuten äskenkin, ja salin kynnykselle ilmestyi hengästynyt ja "kiihoittunut" Praskovja Ivanovna. Mavriki Nikolajevitš tuki häntä käsipuolesta.

— Voi, hyvä isä sentään, tuskin pääsin tänne. Liza, miten sinä mieletön oikein kiusaat äitiäsi! — hän kirkaisi kooten kirkaisuunsa kaiken kasaantuneen harminsa, kuten heikkojen, mutta helposti ärtyvien ihmisten on tapana tehdä.

— Emokulta, Varvara Petrovna, tulin tänne hakemaan tytärtäni.

Varvara Petrovna katsahti häneen kulmainsa alta, kohottautui puoleksi nojatuolistaan ja jaksamatta hillitä harmiansa antoi kuulua:

— Päivää, Praskovja Ivanovna, ole hyvä, istuudu. Tiesinhän, että et voisi olla tulematta.

II.

Praskovja Ivanovnalle tällainen vastaanotto ei ollut suinkaan odottamaton. Varvara Petrovna oli kohdellut koulutoveriansa jo lapsuudesta asti aina hyvin despoottisesti, melkein pä halveksivasti, vaikkakin tämä kaikki tapahtui ystävyuden varjossa. Mutta olihan tässä tapauksessa nyt kysymys jostakin aivan erikoisesta. Viime päivinä oli näiden kahden perheen välille ollut syntymässä melkein pä ilmiriita, josta jo ohimennen huomautinkin. Syyt tähän puhjenneeseen erimielisyyteen olivat tosin, ainakin Varvara Petrovnalle, vielä salaisuuden peitossa, ja siis sitäkin loukkaavammat, mutta pahinta oli, että Praskovja Ivanovna oli ehtinyt saamaan mahtavan yliotteen. Varvara Petrovnaa tämä tietenkin harmitti, ja hänenkin korviinsa alkoi jo ehtiä mitä merkillisimpiä huhuja, jotka juuri epämääräisyydellään ärsyttivät häntä eniten. Varvara Petrovnalla oli suoraviivainen ylpeän avoin luonne, joka teki mielellään, jos min saa sanoa, äkkiloikkauksia. Hän ei suvainnut kuiskattuja soppisyytöksiä, vaan piti rehellisempänä ryhtyä avoimeen taisteluun. Oli miten oli, mutta viiteen vuorokauteen nämä naiset eivät olleet toisiansa tavanneet. Viimeisen vieraskäynnin oli tehnyt Varvara Petrovna, joka oli lähtenyt "Drozdovskan" luota loukkaantuneena ja hämmästyneenä. Tuskin erehdyn, jos väitän, että Praskovja Ivanovna oli saapunut tytärtään hakemaan siinä hurskaassa luulossa, että Varvara Petrovna jostakin syystä hieman säikähtäisi hänet nähtyään. Sen saattoi huomata jo hänen kasvojensa ilmeestä. Mutta nyt vasta Varvara Petrovnaan menikin ylpeyden paholainen, etenkin sen vuoksi, että hänellä nyt oli syytä epäillä, että hänen luultiin olevan alakynnessä. Praskovja Ivanovna taas, kuten usein heikot luonteet, jotka antavat sortaa itseänsä hyvin kauan vastaanpanematta, hyökkäsi kyllä itsekkin, vieläpä aivan erikoisen kiihkoisesti silloin, kun olosuhteet vain kääntyivät hänelle otollisiksi. Tosin rouva Drozdova oli tällä kertaa sairas, ja silloin hän aina oli erikoisen ärtyisä. Lopuksi on sanottava, että mahdotonta oli kenenkään meistä, jotka olimme huoneessa, estää näitä kahta lapsuudenystävää joutumasta keskenään ilmiriitaan, sillä olimmehan me kaikki kuin omaa väkeä ja sen lisäksi melkein pä talon emännän nöyriä käskyläisiä.

Oivalsin sen silloin heti ja siksi pelkäsin. Stepan Trofimovitš, joka oli seisonut koko ajan siitä lähtien, kuin Varvara Petrovna oli tullut saliin, hervahti väsyneenä tuolille Praskovja Ivanovnan vingahduksen säikähdyttämänä ja alkoi epätoivoisesti hakea katsettani. Šatov teki äkkikäännähdyksen tuolillaan ja taisi murahtaakin jotakin itsekseen. Ensi hetkenä luulin, että hän nousisi ja lähtisi pois. Liza yritti nousta, mutta istahti samassa paikalleen kiinnittämättä sen enempää huomiota äitinsä kirkaisuun, eikä suinkaan sen vuoksi, että hän olisi ollut "uppiniskainen luonne", vaan yksinkertaisesti siksi, että hän oli jonkin hyvin voimakkaan mielenliikutuksen vallassa. Hän katseli jonnekin ilmaan, hajamielisenä, kiinnittämättä enää huomiota edes Marja Timofejevnaan.

III.

— Voi, tähän! —. Praskovja Ivanovna osoitti pöydän luona olevaa nojatuolia ja lysähti siihen raskaasti Mavriki Nikolajevitšin tukemana. — En minä istuisi täällä, emokulta, en, jollei minulla olisi noita jalkojani! — hän lisäsi ollen aivan pakahtumaisillaan huonosta tuulestansa.

Varvara Petrovna kohotti hieman päätänsä. Hän oli sairaan näköinen ja paineli oikean kätensä sormilla oikeata ohimoansa, johon nähtävästi koski aika lailla (tie douleureux).

— Mitä sinä sillä tavalla, Praskovja Ivanovna, miksi et tahtoisit istua luonani? Olin miesvainajasi hyvä ystävä, niin kauan kuin hän eli, ja olemmehan me sinunkin kanssasi kerran yhdessä leikkineet nukilla — kouluajanamme.

Praskovja Ivanovna alkoi huitoa käsillään.

— Arvasinhan minä! Aina te noista kouluajoista silloin, kun rupeatte torumaan, se on niitä teidän syöttejänne. Pelkkää kaunopuheisuutta, ei muuta. En kärsi kuulla noista kouluajoista.

— Sinä taidat olla tänään aivan erikoisen huonotuulinen. Mitenkäs sinun jalkasi? Sinulle tuodaan pian kahviakin, tee hyvin, juo, äläkä suututtele.

— Varvara Petrovna, emokulta, teidän kohtelette minua kuin pikkutyttöä. En minä halua kahvia. Siinä saitte!

Ja hän teki torjuvan liikkeen kädellään kohti lakeijaa, joka lähestyi häntä tarjoten kahvia. Kahvia juomasta kieltäytyivät muuten toisetkin, paitsi minä ja Mavriki Nikolajevitš. Stepan Trofimovitš oli kyllä ottanut tarjotun kupin vastaan, mutta koskematta siihen hän oli asettanut sen pöydälle. Marja Timofejevnan teki kai mieli

toistakin kupillista, ja hän oli; jo tarttumaisillaankin ojennettuun kuppiin, mutta veti samassa kätensä pois, ja oli tämän vuoksi itseensä nähtävästi hyvin tyytyväinen.

Varvara Petrovna hymähti pilkallisesti.

— Tiedätkö mitä, ystäväni Praskovja Ivanovna, varmasti olet taas kuvitellut jotakin erikoista, ja sen vuoksihan sinä kai tulitkin tänne. Kuvittelut ovat olleet sinulle aina puoli elämää. Suutuit, kun puhuin kouluajoistamme, mutta etkö muista, miten kerrankin tulit kouluun ja sait koko luokan uskomaan, että husaari Sählykin oli muka kosinut sinua, mutta mme Lefebure saikin sinut aivan samassa kiinni valheesta. Mutta ethän sinä tietenkään tahtonut valehdella, sinä olit tietysti kaiken vain keksinyt huviksesi. Sano pois, miksi tulit tänne? Mitä kuvitteluja sinulla nyt on, mistä olet nyt tyytymätön?

— Mutta te rakastuitte koulussa pappiin, joka opetti uskontoa, siitähän saisitte tekin, koska vanhoja muistelette! Ha ha ha!

Hän nauroi ilkeästi ja alkoi sitten yskiä.

— Vai niin, et ole sinäkään pappia unohtanut... — Varvara Petrovna heitti häneen murhaavan silmäyksen.

Hänen kasvonsa kävivät vihertäviksi. Praskovja Ivanovna sai yhä enemmän rohkeutta.

— Minua ei, emokulta, naurata vähääkään. Miksi te sotkitte minun tyttäreni koko kaupungin nähden tähän skandaaliin? Kas, sen vuoksi olen tullut tänne.

— Minun skandaaliini! — Varvara Petrovna suoristautui ja kävi uhkaavaksi?

— Äiti, pyytäisin teitä hieman hillitsemään itseänne, — virkahti Lizaveta Nikolajevna.

— Mitä sinä sanoit? — Äiti oli taas kirkkaisemaisillaan, mutta istahti kuitenkin samassa takaisin paikalleen kohdattuaan tyttärensä leimahtavan katseen.

— Kuinka te, maman, voitte puhua skandaalista? — Liza oli suuttunut. — Minä itse tulin tänne Julija Mihailovnan luvalla, sillä tahdoin omin korvin kuulla tämän onnettoman naisen elämästä voidakseni häntä auttaa, jos niin tarvitaan.

— "Tämän naisen elämästä?" — Praskovja Ivanovnan suu vetäytyi ilkeään nauruun. — Sinäkö sotkeutuisit sellaiseen juttuun? Voi, emokulta! Olemme jo saaneet tarpeeksemme tuosta teidän despotismistanne! — Hän kääntyi vihasta aivan mielettömänä Varvara Petrovnan puoleen. — Sanotaan, en tiedä, liekö totta vaiko

valhetta, mutta niin väitetään, että te olette muka täällä alistanut koko kaupungin valtanne alle, mutta tulee se kerran vielä teidänkin vuoronne alistua!

Varvara Petrovna istui jännitettynä kuin nuoli, joka on valmiina sinkoamaan jousesta. Kymmenen sekuntia hän katsoi ankarasti Praskovja Ivanovnaan.

— Kiitä Luojaasi, Praskovja, siitä, että läsnä on pelkästään omaa väkeä, — hän sanoi lopulta pahaennustavan rauhallisesti. — Olet sanonut paljon sellaista, mikä sinun olisi pitänyt jättää sanomatta.

— Mutta minäpä, äitikulka, en pelkääkään yleistä mielipidettä niinkuin eräät muut. Olette olevinanne ylpeä, mutta suurmaailman tuomio saa teidät kuitenkin vapisemaan. Ja jos tätä on kuulemassa vain oma väki, niin sehän taas on teidän onnenne eikä minun. Olisi pahempi, jos vieraat tämän kuulisivat.

— Olet taitanut viime viikon kuluessa viisastua aika lailla.

— En ole viisastunut, mutta totuus on nähtävästi viime viikon aikana päässyt vihdoinkin puhkeamaan esille.

Mikä totuus se olisi, joka niin vain viikossa on ehtinyt esiinpuhjeta? Kuulehan, Praskovja Ivanovna, älä suututa minua, selitä heti paikalla, pyydän kunniani kautta. Mikä on se totuus, joka on esiinpuhjennut, ja mitä sinä sillä tarkoitat?

— Tuossahan tuo totuus istuu oikein omassa persoonassaan! — Praskovja Ivanovna osoitti sormellaan Marja Timofejevnaa sillä äkillisellä päättäväisyydellä, joka ei enää ota huomioon mahdollisia seurauksia ja joka tahtoo vain aikaansaada hetkellisen vaikutuksen. Marja Timofejevna, joka koko ajan oli katsonut häneen iloisen uteliaana, naurahti vihastuneen rouvashenkilön osoittaessa häntä sormellaan ja alkoi keinutella itseään nojatuolissa.

— Varjelkoon Kristus, oletteko järjiltänne, vai mitä? — huudahti Varvara Petrovna, kalpeni ja horjahti vasten tuolin selkämystä.

Hän oli valahtanut niin kalpeaksi, että se alkoi synnyttää jo yleistä levottomuutta. Stepan Trofimovitš ensimmäisenä kavahti hänen luokseen, samoin minäkin, ja Lizakin hypähti jo seisoalleen, vaikka jäikin vain seisomaan tuolinsa ääreen. Mutta eniten lienee säikähtänyt itse Praskovja Ivanovna. Hän huudahti, yritti kohota jaloilleen, sikäli kuin se hänelle oli mahdollista, ja alkoi puhua itkunsekaisen valittavin äänin.

— Emokulta, Varvara Petrovna, suokaa anteeksi ilkeä typeryyteni! Eikö teistä kukaan tuo edes vettä.

— Suotta vetistelet, Praskovja Ivanovna, lopeta jo, ja te toiset, siirtykääpä kauemmaksi, en tarvitse vettä! — sai Varvara Petrovna tuskin sanotuksi vaalennein huulin, lujasti, vaikkakaan ei enää varsin kovalla äänellä.

— Emokulta! — Praskovja Ivanovna jatkoi jo vähän rauhoittuneena, — ystävä rakas, Varvara Petrovna, vaikka satuin puhumaan varomattomasti, niin koettakaa ymmärtää minua. Hermostuuhan sitä vähemmästäkin, ja kun vielä alinomaa pommitetaan ihmistä nimettömällä kirjeillä, niin onko ihme, jos... Kirjoittakoot teille, kun ne kerran tarkoittavat teitä... mutta minullahan on tytär!

Varvara Petrovna katseli häntä äänettömänä, silmät selkoisen selällään ja kuunteli hämmästyneenä. Samassa silmänräpäyksessä sivuovi avautui hiljaa, ja Darja Pavlovna ilmestyi huoneeseen. Hän pysähtyi katsahtaen ympärilleen. Hän näet huomasi heti, että jotakin merkillistä oli tekeillä. Varmaankaan hän ei ollut heti huomannut Marja Timofejevnaakaan, koska ei aavistanut hänen olevan täällä. Stepan Trofimovitš huomasi hänet ensimmäisenä, liikahti äkkiä, punastui ja virkkoi jostakin syystä hyvin kuuluvasti: "Darja Pavlovna!" niin että kaikki toisetkin samassa huomasivat tulijan.

— Vai tämäkö se nyt on se teidän Darja Pavlovnanne! — huudahti, Marja Timofejevna — ei Šatuškani, ei ole sisäresi sinun näköisesi, ei vähääkään! Noin ihana tyttö, ja häntä nimittää se minun lakeijani maaorjatyöksi, Daškaksi.

Darja Pavlovna oli jo ennättänyt lähestyä Varvara Petrovnaa, mutta kuultuaan Marja Timofejevnan huudahduksen hän kääntyi tähän päin. Ja siihen hän jäikin sitten seisomaan tuolinsa luo, tuijottaen mielipuoleen kuin lattiaan kiinninaulattu.

— Istu, Daša, — sai Varvara Petrovna sanotuksi yhä peloittavan rauhallisesti, — lähemmäksi, kas niin, näethän sinä tuon naisen istualtasikin. Tunnetko hänet?

— En, en ole koskaan häntä nähnyt, — vastasi Daša hiljaa ja hetken vaiti oltuaan lisäsi: — luultavasti hän on erään kapteeni Lebjadkinin sairas sisar.

— Samaten minäkin näen teidät vasta ensi kerran, rakas sielu, vaikka jo kauan olen uteliaana odottanut hetkeä, jolloin voisint tutustua teihin, sillä jokainen liikkeenekin todistaa, että olette hienon kasvatuksen saanut neiti, — puhui Marja Timofejevna aivan haltioissaan. — Lakeijani lörpöttelee turhia, olisiko mahdollista, että te, noin hyvin kasvatettu ja herttainen, saattaisitte pitää omananne hänen rahojaan? Sillä te olette herttainen, herttainen, niin herttainen, se on aivan oma ajatukseni tämä! — hän lopetti riemukkaasti heilahduttaen kättään.

— Ymmärrätkö tuosta mitään? — kysäisi Varvara Petrovna arvokkaan ylpeänä.

— Ymmärrän kaiken.

— Kuulitko, mitä hän sanoi rahoista?

— Varmaankin hän puhuu niistä rahoista, jotka Nikolai Vsevolodovitš antoi minulle jo Sveitsissä ja käski jättämään herra Lebjadkinille, hänen veljelleen.

Seurasi äänettämyys.

— Pyysikö Nikolai Vsevolodovitš itse sinua antamaan ne rahat?

— Hän oli jo kauan aikonut lähettää rahat, kaikkiaan kolmesataa ruplaa, herra Lebjadkinille, mutta hän ei tietänyt herra Lebjadkinin osoitetta, ja tiesi vain, että tämä oli aikonut, saapua kaupunkiimme. Senvuoksi hän pyysi minua toimittamaan rahat perille, sitten kun herra Lebjadkin saapuisi tänne.

— Mitä rahoja ne sitten ovat, jotka ovat... hävinneet? Mitä tuo nainen sanoikaan niistä?

— Sitä en tiedä, olen tosin kuullut jo minäkin herra Lebjadkinin väittäneen, etten minä muka olisi antanut hänelle kaikkia rahoja, mutta en ymmärrä, mitä hän sillä mahtanee tarkoittaa. Rahoja oli kolmesataa ruplaa, ja annoin myös hänelle ne samat kolmesataa.

Darja Pavlovna oli jo taas levollinen. Yleensä oli vaikeata saada tätä tyttöä hämmästyttämään tai suunniltaan, — hänen tunteitansaakaan ei saattanut koskaan arvata. Kaikki äskeiset vastauksensa hän oli antanut hätäilemättä, vastaten viipymättä kuhunkin kysymykseen täsmällisesti, hiljaisen tasaisesti, aivan kuin hänen ensi hetken säikähdyksensä olisi kadonnut jo aivan jäljettömiin, ja ilman vähintäkään hämmästyttävää, joka olisi saattanut epäilemään, että hän olisi tuntenut olevansa jollakin tavoin syyllinen. Varvara Petrovna ei hellittänyt hänestä katsettaan hänen puhuessaan. Hetkisen mietittyään Varvara Petrovna virkahti lujasti, nähtävästi tarkoittaen puheensa enemmän muulle yleisölle kuin Dašalle, vaikka katsoikin tähän yhä vielä hellittämättä:

— Jos kerran Nikolai Vsevolodovitš ei antanut tätä edes minun tehtäväkseni, vaan uskoi sen sinulle, niin hänellä oli kai menettelyynsä omat syynsä. Minulla ei ole oikeutta udella niitä, koska ne kerran on tahdottu pitää minulta salassa. Ja jo yksin se, että sinä olet hänen uskottunsa, saa minut aivan rauhalliseksi, tiedä se, Daša, niin se on. Mutta katsohan, ystäväni, sinun omatuntosi on puhdas, mutta sinä et tunne maailmaa ja olet saattanut ehkä menetellä varomattomasti. Ja sen sinä teit ruvetessasi suhteisiin tuntemattoman roiston kanssa. Ne juorut, jotka tämä roisto on

päästänyt liikkeelle, todistavat sinun erehtyneen. Mutta minä saan asiasta selvän, ja koska olen puolustajasi, niin osaan myös pitää puoliasi. Mutta nyt saa tämä jo riittää.

— Jos hän tulee tänne, — Marja Timofejevna tarttui puheeseen kurottautuen nojatuolista, — niitä lähettäkää hänet suoraan päätä palvelusväen puolelle. Levitelkään siellä keittiön pöydällä valheitaan, mutta me juomme kahvia täällä, me. Voisihan sinne hänellekin sentään lähettää kupin kahvia, mutta minä halveksin häntä syvästi.

Ja hän nosti halveksivin ilmein nenäänsä.

Mutta, nyt saa tämä jo riittää, — toisti Varvara Petrovna kuunneltuaan ensin huomaavaisesti Marja Timofejevnan puhetta, — soittakaa kelloa, Stepan Trofimovitš, olkaa hyvä.

Stepan Trofimovitš soitti ja astui sitten askelen eteenpäin merkillisen liikuttuna.

— Jos... jos minä... — hän aloitti kuumeisesti, punastuen, änkyttäen, äänen vähän väliä pettäessä, — jos olen minäkin kuullut mitä inhoittavimman jutun ja oikeammin sanoen ilkeämielisen kulkupuheen, niin... olen siveellisesti suuttunut... enfin c'est un homme perdu et quelque chose comme un forçat évadé... [Sanalla sanoen: hän on maineensa menettänyt mies, suunnilleen kuten karannut pakkotyövanki...]

Hän keskeytti sanottavansa siihen... Varvara Petrovna katsahti häneen kiireestä kantapäähän silmiään siristellen.

Huoneeseen tuli arvokas Aleksei Jegorytš.

— Käskekää ajaa portaiden eteen, — Varvara Petrovna antoi määräyksensä, — ja sinä viet tämän neiti Lebjadkinan kotiin, sinne, mihin hän näyttää tien.

— Herra Lebjadkin itse on jo jonkin ajan odottanut häntä alhaalla ja pyytää, että ilmoittaisin hänen aikovan käydä luonanne.

— Se on mahdotonta, Varvara Petrovna, — sekaantui asiaan levottomana Mavriki Nikolajevitš, joka kaiken aikaa oli vaiennut. — Suvainnette minun huomauttaa: hän ei ole sellainen, jonka voisi ottaa vastaan täällä, hän on... se on... aivan mahdoton ihminen, Varvara Petrovna.

— Odotetaan, — Varvara Petrovna kääntyi Aleksei Jegorytšin puoleen. Lakeija poistui.

— C'est un homme malhonnête et je crois même, que c'est un forçat évadé ou quelque chose dans ce genre [Hän on epärehellinen mies, luulenpa, että hän on

karannut pakkotyövanki tai jotakin sen tapaista...], — Stepan Trofimovitš yritti sopertaa, punastui taas ja keskeytti puheensa.

— Liza, mennään, — inhon ilme kasvoillaan Praskovja Ivanovna äännähti ja nousi paikaltaan. Hän taisi jo katua, että oli äsken säikähdyksissään erehtynyt arvostelevaan itseänsä liian ankarasti. Jo Darja Pavlovnan puhuesssa hänen kasvoilleen oli levinnyt ylhäisen pilkallinen hymy. Mutta eniten minua ihmetytti Lizaveta Nikolajevna, joka Darja Pavlovnan huoneeseen tultua oli äkkiä kokonaan muuttunut. Hänen silmissään välähteli viha ja halveksunta, joita hän ei edes yrittänyt peittää.

— Odota hetkinen, Praskovja Ivanovna, pyydän, — Varvara Petrovna pysähdytti hänet yhä aivan rauhallisena, — istu, ole hyvä, tahdon puhua suuni puhtaaksi, ja sinulla on huonot jalat. Kas niin, kiitos. Äsken en jaksanut hillitä itseäni ja puhuin sinulle hieman kärsimättömästi. Suonet sen anteeksi. Tein tyhmästi ja ensimmäisenä olen valmis lepyttelemään, sillä tahdon aina olla oikeudenmukainen. Oli luonnollista, että sinäkään et voinut itseäsi hillitä ja mainitsit jotakin nimettömästä kirjeestä. Kaikkiin nimettömiin lähetyksiin on suhtauduttava halveksuvasti, ne eivät muuta ansaitse, koskapa kerran ovat nimettömiä. Jos sinä lienet toista mieltä, niin en osaa kadehtia sinua. Joka tapauksessa, en minä vain sinun asemassasi pitäisi sellaisia taskussani toista loukatakseni, sellaisesta vain itse tahriintuu. Ja sinä olet jo tahriintunut. Mutta koska tästä kerran on puhuttu, niin voinpa ilmoittaa sinulle että minäkin sain noin kuusi päivää sitten nimettömän häväistyskirjeen. Muudan roisto suvaitsee siinä vakuuttaa minulle, että Nikolai Vsevolodovitš on mielipuoli ja että minun on syytä pelätä jotakuta rampaa naishenkilöä, joka muka "on vielä näyttelevä elämässänne hyvinkin tärkeitä osaa", muistan tämän kirjeen kohdan sanasta sanaan. Tietäen ja hyvin tuntien, että Nikolai Vsevolodovitšilla on lukemattomia vihamiehiä, lähetin hakemaan luokseni erään hänen salaisen vihollisensa, kaikkein kostonhaluisimman ja inhoittavimman, ja keskusteltuani hänen kanssaan sain heti selville, mistä tuo nimetön kirje oli lähtöisin. Jos sinuakin, Praskovja Ivanovna, *minun tähteni* on häiritty, on "pommiteltu" tuontapaisilla inhoittavilla kirjeillä, kuten sanoit, niin ensimmäisenähän minä juuri tunnen sääliä sinua kohtaan, koska olen tahtomattani sellaista aiheuttanut. Siinä onkin kaikki, mitä aion sanoa selvitykseksi. Valitettavasti olet hyvin väsynyt ja huonovointinen. Kaiken lisäksi sitäpaitsi olen päättänyt antaa tuon epäilyttävän miehen tulla tänne, miehen, josta Mavriki Nikolajevitš suvaitsi aivan aiheettomasti huomauttaa, että häntä ei muka voisi olla vastaan... Lizan erikoisesti olisi syytä poistua. Tule luokseni, Liza ystäväni, anna kun kerran vielä suutelen sinua.

Liza astui huoneen läpi aivan vastaiselle puolelle ja pysähtyi Varvara Petrovnan eteen. Tämä suuteli häntä, tarttui hänen molempiin käsiinsä, katsahti lämpimästi, teki ristinmerkin ja suuteli uudelleen.

— Hyvästi, Liza (— oli kuin Varvara Petrovnalla äänestä päättäen olisi ollut itku hyvin lähellä —), uskothan, etten lakkaa sinua rakastamasta, olkoon kohtalosi millainen hyvänsä. Jumala olkoon kanssasi, olen aina alistunut hänen pyhään tahtoonsa...

Nähtävästi hän oli aikonut sanoa vielä muutakin, mutta pidättyi ja vaikenä. Liza aikoi ensin mennä takaisin paikalleen, hänkin ääneti ja ajatuksiinsa vaipuneena, mutta pysähtyikin äkkiä äitinsä eteen.

— Äiti, minä en lähdekään, vaan jään vielä joksikin aikaa tädin luo, — hän sanoi hiljaa, mutta hiljaisissa sanoissa oli rauhallisen lujaa päättäväisyyttä.

— Hyvä Jumala, mitä tämä on? — parahti Praskovja Ivanovna lyöden voimattomana kätensä yhteen. Mutta Liza ei vastannut, aivan kuin ei olisi kuullutkaan äitinsä sanoja, vaan istuutui nurkkaansa katsellen taas jonnekin ilmaan.

Varvara Petrovnan kasvoille levisi ylpeä ja voitonvarma hohde.

— Mavriki Nikolajevitš, rohkenen pyytää teiltä palvelusta, menkää alas katsomaan tuota miestä, ja jos suinkin on mahdollista hänen antaa tulla tänne, niin tuokaa hänet mukanaan.

Mavriki Nikolajevitš kumarsi ja lähti. Hetken kuluttua hän palasi mukanaan herra Lebjadkin.

IV.

Lienen jo maininnut jotakin tämän herran ulkomuodosta. Hän oli pitkä, kiharatukkainen, tanakka mies, noin nelikymmenvuotias, hänen kasvonsa olivat sinertävän punakat, turpeat ja pöhöttyneet, päätä liikuttaessaan hänen poskilihaksensa joka kerta vavahtelivat, silmät olivat pienet, verestävät ja viekkaat, hänellä oli viikset ja poskiparta sekä helposti erottuva lihakas lisäleuka, joka ei suinkaan lisännyt kasvojen miellyttävyyttä. Mutta ihmeellisintä tällä kertaa oli, että hänen yllänsä oli frakkipuku, ja paitakin oli moitteettoman puhdas. "On henkilöitä, joiden on suorastaan sopimatonta käyttää puhtaita liinavaatteita", Liputin oli kerran leikillisesti huomauttanut Stepan Trofimovitšille, kun tämä moitti häntä huolimattomuudesta. Kapteenilla oli mustat hansikkaatkin, oikean käden hansikasta hän piteli kädessään, mutta vasen oli jo puoleksi vedetty käteen kipeästi pingotettuna, mutta sormet olivat rypyssä, niin että hansikas peitti vain puoleksi hänen lihavan kädensä, jossa hän piteli uuden uutukaista, kiiltävää ja varmaankin ensi kerran

käytäntöön otettua pyöreätä hattua. Tuo "rakkauden frakki", josta hän eilen oli maininnut Šatoville, oli siis kuin olikin olemassa. Kaikkea tätä, s.o. frakkia ja liinavaatteita, Liputinin kehoituksesta (sain sen kuulla jälkeenpäin) oli erikoisesti tahdottu säästää joitakin erikoisia tarkoituksia varten. Ei ollut epäilystäkään siitä, että hän nytkin oli tullut (ajoen vuokravaunuissa) jonkun syrjäisen painostuksesta ja jonkun toisen avulla. Ei hän itse olisi arvannut keksiä tätä, pukeutua ja tehdä päätöstänsä kolmen neljänneksen aikana, ei siinäkään tapauksessa, että tuo kohta tuomiokirkon portailla olisi hänelle kerrottu viipymättä. Hän ei ollut tosin humalassa, mutta hän oli siinä painostavassa humalan jälkeisessä mielentilassa, jolloin ihminen katselee maailmaa kuin savun läpi herättyään vihdoinkin selvänä useita päiviä kestäneen juopottelun jälkeen. Tuskin olisi tarvinnut tehdä muuta kuin pudistaa häntä hieman olkapäistä, ja hän olisi varmasti taas tuntenut olevansa juopunut.

Hän tulla touhusi vierashuoneeseen, mutta kompastui ovelle mattoon. Marja Timofejevna kajahdutti heleän naurun. Lebjadkin katsahti sisarensa raa'asti ja kääntyi jo samassa Varvara Petrovnan puoleen.

— Olen saapunut tänne, arvoisa rouva, hän törähti kuin torvi.

— Olkaapa hyvä, arvoisa herra, — Varvara Petrovna suoristi taas selkäänsä, — istuutukaa tuonne tuolille. Kuulen puheenne varsin hyvin sieltäkin ja täältä käsin näenkin teidät paremmin.

Kapteeni pysähtyi, katsahti tylsästi eteensä, mutta kääntyi kuitenkin takaisin ja istahti Varvara Petrovnan osoittamalle tuolille, aivan ovensuuhun. Hänet valtasi epävarmuus, mutta samalla hänen kasvoissaan oli melkoinen annos röyhkeyttä ja ärtyneisyyttä. Hän oli peloissaan, sen huomasi selvästi, mutta hänen itserakkauttaan oli loukattu, ja saattoi odottaa, että huolimatta arkuudestaan hänen ärtynyt itserakkautensa saattoi johtaa hänet mitä ilkeämielisimpiin edesottamisiin, jos vain siihen sattuisi tilaisuutta. Hän säikkyi jokaista kömpelön ruumiinsa pienintäkin liikahtusta. Onhan tunnettua, että jos sellainen herrasväki jollakin ihmeellisellä tavalla joutuu hienoon seuraan, heille tuottavat suurinta kärsimystä heidän omat kätensä, he kun kaiken aikaa saavat vain ajatella, mihin ne kulloinkin olisi sopivinta asettaa. Kapteeni aivan kuin jähmettyi tuolille hattuineen ja hansikkaineen, uskaltamatta siirtää katsettansa Varvara Petrovnan ankarista kasvoista. Häntä olisi ehkä haluttanut katsella vähän ympärillensäkin, mutta sitä hän ei rohjennut tehdä. Marja Timofejevna, jota hänen veljensä ulkomuoto erikoisesti näytti huvittavan, naurahti taas iloisesti, mutta Lebjadkin ei liikahduttanutkaan. Varvara Petrovna antoi

hänen olla tässä asennossa säälimättömästi ehkäpä kokonaisen minuutin, koko ajan häntä armottomasti tarkastellen.

— Suvainnette itse sanoa nimenne? — Varvara Petrovna sanoi tasaisesti ja täysin rauhallisesti.

— Kapteeni Lebjadkin, — kapteenin ääni rämähti uudelleen, — tulin tänne, arvoisa rouva... — hän liikahti tuolillaan.

— Odottakaahan! — Varvara Petrovna keskeytti hänet, — onko tuo ihmisparka, jota kohtaan tunnen myötätuntoa, todella teidän sisarene?

— Sisareni on, hyvä rouva, sisareni, jonka onnistui karata kotoa, sillä niinkuin ehkä huomaatte, hän on siinä tilassa...

Hän katkaisi lauseensa ja tuli tummanpunaiseksi kasvoiltaan.

— Ettehän suinkaan ymmärtänyt väärin, arvoisa rouva, — hän joutui yhä enemmän hämilleen, — eihän oma veli rupea sanomaan sellaista sisarestaan... siinä tilassa, se ei suinkaan merkitse, että hän olisi siinä tilassa... jos se nimittäin käsitetään hänen mainettaan loukkaavalla tavalla... aivan viime aikoina...

Taas hän keskeytti.

— Arvoisa herra! — Varvara Petrovna kohautti päätään.

— Kas tämmöisessä tilassa! — kapteeni sanoi äkkiä osoittaen sormellaan otsaansa. Jonkin aikaa kesti yleistä äänettömyyttä.

— Onko hän jo sairastanut kauankin? — Varvara Petrovna aloitti taas.

— Arvoisa rouva, tulin tänne kiittääkseni teitä kirkon portailla osoittamastanne jalomielisyydestä aito venäläiseen tapaan, veljellisesti...

— Veljellisesti?

— En veljellisesti, en, tahdoin sanoa siten vain siinä mielessä, että olen sisareni veli, arvoisa rouva, ja uskottehan, arvoisa rouva, — hän puhui yhä nopeammin, käyden yhä punakammaksi, — etten ole läheskään niin sivistymätön, kuin mitä joku voisi luulla ensi silmäyksellä nähdessään minut teidän salissanne. Minä ja sisareni emme tosin ole yhtään mitään verrattuina siihen komeuteen, joka teitä ympäröi. Sitäpaitsi meillä on vielä vihamiehiä, jotka juoruavat. Mutta Lebjadkin on arka kunniastaan, hyvä rouva, ja... ja... minä tulin tänne vain kiittääkseni teitä... Tuossa on rahat, hyvä rouva!

Samassa hän riuhtaisi esille taskustaan lompakon, repäisi sen auki, sieppasi siitä tukun seteleitä ja alkoi käsitellä niitä vapisevin sormin aivan sairaalloisen kärsimättömästi. Näki, että hän olisi tahtonut jotakin selittää, tahtoi välttämättä, mutta varmaankin sentään tunsu, että rahojen käsittely teki hänet aivan naurunalaiseksi, ja kadotti senvuoksi kokonaan kärsivällisyytensä. Hän ei saanut rahoja lasketuksi, ne tarttuivat sormiin, ja lisäksi vielä aivan kuin häpeän kruunuksi niiden joukosta putosi matolle pieni vihreä seteli, joka leijaili ensin hetkisen sinne tänne ilmassa.

— Kaksikymmentä ruplaa, arvoisa rouva.— Ja setelipakka kädessä, kasvot häpeästä hikisinä hän lähestyi Varvara Petrovnaa. Huomattuaan lattialle pudonneen setelin, hän aikoi ensin nostaa sen, kumartuikin jo, mutta häpesi ja viittasi kädellään.

— Palvelusväellenne, hyvä rouva, lakeijalle, joka täällä lakaisee. Muistelkoon, kuka oli Lebjadkin!

— Ei, en minä voi suvaita sellaista, — virkahti Varvara Petrovna hätäisesti ja säikähtyneenä.

— Siinä tapauksessa...

Hän kumartui, punastui taas ja lähestyen äkkiä Varvara Petrovnaa ojensi hänelle laskemansa rahat.

— Mitä tämä merkitsee? — Varvara Petrovna oli tosiaankin säikähtynyt ja taivututtui taaksepäin nojatuolissaan.

Mavriki Nikolajevitš, minä sekä Stepan Tronmovitš astuimme kukin askelen eteenpäin.

— Rauhoittukaa, rauhoittukaa, en minä ole hullu, Jumala sen tietää, en ole hullu! — vakuutteli Lebjadkin kiireesti puoleen ja toiseen.

— Ei, hyvä herra, kyllä te tosiaankin olette nyt järjiltänne.

— Arvoisa rouva, tämä ei ole ollenkaan sen vuoksi, kuten te suvaitsette luulla! Olenhan minä tietenkin vain mitätön rengas... Voi, hyvä rouva, komeat ovat palatsinne ja aivan toisenlaiset ovat ne Maria Tuntemattomalla, sisarellani, syntyisin Lebjadkinalla, jota toistaiseksi nimitämme vaikkapa vain Maria Tuntemattomaksi, *toistaiseksi*, arvoisa rouva, vain toistaiseksi, sillä ei se voi jäädä niin ainiaksi, sitä ei salline itse Jumalakaan! Arvoisa rouva, te annoitte hänelle kymmenen ruplaa, ja hän otti ne vastaan, mutta vain sen vuoksi, että sai ne *teiltä*, arvoisa rouva! Kuuletteko, arvoisa rouva! Keneltään muulta koko maailmassa tämä Maria Tuntematon ei ottaisi vastaan almuja, sillä muuten liikahtaisi arkussaan hänen

isoisänsä, esiuapseeri, kaatunut Kaukaasiassa aivan Jermolovin itsensä rinnalla taistellessaan, mutta teiltä, arvoisa rouva, teiltä hän ottaa vastaan mitä tahansa. Mutta samassa, kun hän toisella kädellään ottaa vastaan kymmenen ruplaa, hän jo toisella ojentaa teille takaisin kaksikymmentä, lahjoittaakseen tämän pienen summan jollekin pääkaupungin hyväntekeväisyyskomitealle, jossa tekin, arvoisa rouva, lienette jäsenenä... te, arvoisa rouva, te olette itse ilmoittanut Moskovon Sanomissa, että teidän hallussanne on meidän kaupunkiamme varten lähetetty hyväntekeväisyysyhdistyksen lahjoituskirja, johon kukin voi merkitä lahjoituksensa...

Kapteeni keskeytti puheensa. Hän hengitti raskaasti kuten suuren urotyön tehtyään. Kaikki, mikä koski hyväntekeväisyyskomiteaa, oli varmasti edeltäkäs suunniteltu sanottavaksi, ja varmaankin se oli Liputinin keksintöä. Hän hikoili yhä enemmän, ja hikikarpaloita kohosi hänen ohimoilleenkin. Varvara Petrovna katseli häntä läpitukevasti.

— Tuon mainitsemanne kirjan saa kuka tahansa taloni ovenvartijalta, ja sinne voitte jättää lahjoituksenne sekä merkitä nimenne, jos niin haluatte. Ja senvuoksi olisi parasta, että korjaisitte tällä kertaa rahat talteen ettekä heittelisi niitä ilmaan. Kas niin. Pyydän, istuutukaa takaisin paikoillenne. Kas niin. Olen pahoillani, arvoisa herra, että erehdyin sisarenne suhteen ja että pidin häntä köyhänä, vaikka hän onkin upporikas. En vain ymmärrä, miksi sanoitte hänen ottavan vastaan vain minun, yksistään minun almujani, kun hän ei kerran ota niitä vastaan muiltakaan. Te toistitte sen niin moneen kertaan, että minä nyt puolestani haluaisin saada siihen täsmällisen, selityksen.

— Arvoisa rouva, se on salaisuus, joka vasta haudassa multaan peitetään! — kapteeni vastasi.

— Miksi niin? — Varvara Petrovnan kysymys ei ollut lausuttu enää yhtä lujasti kuin äsken.

— Arvoisa rouva, arvoisa rouva...

Hän vaikenen synkkänä ja loi katseensa maahan oikea käsi sydämellään. Varvara Petrovna odotti hellittämättä hänestä katsettaan.

— Arvoisa rouva, — kapteeni kiljaisi äkkiä, — sallitteko minun kysyä teiltä, vain yhden ainoan kerran, mutta aivan suoraan, aito venäläiseen tapaan... purkaa sydämeni?...

— Olkaa hyvä.

— Oletteko te, arvoisa rouva, koskaan elämässänne kärsinyt?

— Tahdotte kai tällä kysymyksellänne yksinkertaisesti saada sanotuksi, että olette itse kärsinyt jonkun vuoksi tai että kärsitte ehkä parhaillaankin.

— Arvoisa rouva, arvoisa rouva! — itsekään sitä ehkä huomaamatta hän hypähti seisoalleen ja löi rintaansa. — Tänne, tähän sydämeen, arvoisa rouva, on kasaantunut niin paljon kärsimystä, niin paljon, sanon, että itse Isä Jumalakin on hämmästyvä, kun se kerran viimeisellä tuomiolla tulee julki!

— Hm! Paljon sanottu.

— Arvoisa rouva, puhun ehkä peloittavan kiihoittuneesti...

— Olkaa aivan levollinen, minä kyllä keskeytän, sitten kun se käy tarpeelliseksi.

— Saisinko, arvoisa rouva, vielä tehdä teille eräänlaisen kysymyksen: —
Voiko ihminen kuolla pelkästä sielunsa jaloudesta?

— En tiedä, en ole tullut koskaan sitä ajatelleeksi.

— Ette muka tiedä? Ette ole tullut ajatelleeksi!! — huudahti kapteeni mahtipontisen ironisesti. — No, jos asia on sillä tavalla, niin —:

"Vaikene toivoton sydämein!"

ja hän jysähdytti lujasti nyrkillään rintaansa.

Hän alkoi taas liikuskella huoneessa. Tämmöiselle herrasväelle on ominaista, että he eivät voi hillitä halujaan, eivät minkäänlaisia. Päinvastoin heillä on lannistumaton pyrkimys paljastaa ne sellaisinaan, vaikka kuinka ruokkoamattomina samassa silmänräpäyksessä kuin ne syntyvätkin. Jos sellainen herra joutuu oman seurapiirinsä ulkopuolelle, tekemisiin hienompien ihmisten kanssa, hän arastelee ensin, mutta jos annatte hänelle myöten hiuskarvankaan verran, hän rupeaa heti röyhkeäksi. Kapteeni jo tuskitteli, kulki edestakaisin, huitoi käsillään, ei kuunnellut, kun häneltä kysyttiin, kertoili itsestään hyvin nopeassa tahdissa, niin että kieli ei ennättänyt suussa oikein tarpeeksi nopeasti käännähdellä, ja jätti aina aloittamansa lauseen kesken. Tuskin hän lienee ollut aivan selvä. Häntä lähellä istui Lizaveta Nikolajevna, johon hän ei tosin ollut kertaakaan katsahtanut, mutta sekin osaltaan lienee pyörryttänyt hänen päätänsä. Tämä on tosin vain olettaus. Oli olemassa varmasti jokin tärkeä syy, joka pakotti Varvara Petrovnaa inhosta huolimatta kuuntelemaan tuollaista miestä. Praskovja Ivanovna suorastaan tärisi pelosta, mutta tuskin hän lienee ymmärtänyt, mistä oikeastaan oli kysymys. Stepan Trofimovitš vapisi myös, mutta aivan vastakkaisesta syystä kuin Praskovja Ivanovna, hänellähän oli päinvastoin taipumusta ymmärtää aina enemmän, kuin mitä oikeastaan oli tarkoitettu. Mavriki Nikolajevitš oli

ottanut yleisen suojelijan asennon. Liza oli kalpea ja katseli hellittämättä, silmät selkoselällään villiintynyttä kapteenia. Šatov istui aivan kuin äskenkin, mutta merkillisintä oli, että Marja Timofejevna ei enää ollenkaan nauranut, vaan oli käynyt äärettömän surulliseksi. Nojaten kyynärpäällään pöytään hän seurasi surullisin silmin deklamoivaa veljeänsä. Darja Pavlovna yksin näytti täysin rauhalliselta.

— Kaikki tämä on joutavaa allegoriaa, — Varvara Petrovnakin suuttui jo lopuksi, — ette vieläkään ole vastannut kysymykseeni: "miksi?" Tahdon välttämättä saada vastauksen..

— En ole vastannut kysymykseenne: "miksi?" Odotatte vastausta siihen? — kapteeni puhui silmää iskien. — Tämä pikku sana "miksi" on aina maailman luomisesta alkaen ollut sulautuneena kaikkeuteen, arvoisa rouva, ja koko luonto huutaa Luojalleen joka hetki: "miksi", eikä ole saanut siihen vastausta näinä seitsemänätuhantena vuotena. Kapteeni Lebjadkininko yksin pitäisi vastata siihen, olisiko se mielestänne oikeudenmukaista, arvoisa rouva?

— Kaikki tuo on joutavaa eikä sitä, mistä nyt on kysymys! — Varvara Petrovna suutahti käyden jo kärsimättömäksi, — tuo on allegoriaa. Sitäpaitsi te suvaitsette ilmilausua ajatuksenne hieman liian mahtailen, minä sanoisin sitä jo röyhkeydeksi.

— Arvoisa rouva, — kapteeni ei kuunnellut enää mitä hänelle sanottiin, — ehkäpä tahtoisin, että nimeni olisi Ernst, mutta sen sijaan saan kuin saankin pitää hyvänäni talonpoikaisnimeni Ignatiuksen, minkä vuoksi, mitä ajattelette siitä? Tahtoisin olla ruhtinas de Montbar, mutta minäpä olenkin vain Lebjadkin,[24] joutsenesta siis — minkä vuoksi? Olen runoilija, hyvä rouva, olen runoilija sielultani ja saisin ehkä kustantajalta tuhat ruplaa, mutta minunpa onkin pakko asua pesupurtilossa, miksi, miksi? Arvoisa rouva! Tiedättekö, minun mielestäni koko Venäjä on vain luonnonoikku eikä muuta mitään!

— Ette siis todellakaan tahdo pysyä asiassa?

— Voisinpa lukea teille näytelmäkappaleen *Torakka*, arvoisa rouva!

— M-m-mitä?

— Hyvä rouva, en minä vielä ole hullu! Tosin tulen vielä kerran hulluksikin, tulen varmasti; mutta nyt en ainakaan ole! Arvoisa rouva, muudan ystävänäni, mitä jaloin henkilö luonteeltaan, kirjoitti kerran erään Krylovin tarinan ja otsakkeena oli *Torakka*, — saanko lukea sen teille?

— Te siis tahtoisitte lukea meille jonkin Krylovin tarinan?

— Enhän minä Krylovin, en, vaan omani, oman sepittämäni runoelman! Uskottehan, kun sanon, arvoisa rouva, uskokaa pois, en ole sentään niin sivistymätön enkä turmeltunut, etten tietäisi, että Venäjällemme on suotu kunnia omistaa tarinoitsija sellainen kuin Krylov, jolle valistusministeri on pystyttänyt muistopatsaan Kesäpuistoon lapsuusiässä olevien pienokaisten huviksi. Te, arvoisa rouva, kysyitte äsken "miksi". Vastaus siihen on piirretty tulikirjaimin, ja se kuultaa juuri tämän tarinan säkeiden välistä!

— Lukekaa tarinanne.

— Oli kerran torakka, jo torakka syntyissään. Sattui aika jupakka kun lasiin putos torakka, joka kärpäsmäisyyttä jo oli puolillaan.

— Hyvä Jumala, mitä tuo on olevinaan? — Varvara Petrovna huudahti.

— Se on, kun kesällä, — kiiruhti kapteeni selittämään huitoen käsillään kiukkuisen kärsimättömästi kuten ainakin runoilija, jota häiritään kesken lausumisen, — kun juomalasiin joutuu kesällä kärpäsiä, syntyy kärpäsmäisyyttä, jokainen hölmökin sen ymmärtää, älkää keskeyttäkö, saatte kuulla, saatte kuulla... (hän huitoi yhä käsillään).

Paikan löysi torakka,
Kärpäset napisemaan:
Täynnä jo on purnukka,
Saa, Jupiter, auttamaan!
Riita jatkui yhä vain.
Tuli Nikifor,
ukko mitä jaloin...

Tätä kohtaa en ole vielä saanut valmiiksi, mutta onhan se yhdentekevää, kerron kumminkin itse ajatuksen! — kapteeni puhua räkätti. Nikifor ottaa lasin ja huudoista huolimatta heittää koko komedian pesupurtiloon, sekä kärpäset että torakan, mikä olisi oikeastaan pitänyt tehdä jo paljon aikaisemmin. Mutta huomakaa, huomakaa, arvoisa rouva, torakka ei napise! Kas siinä vastaus kysymykseenne "miksi?" — hän huudahti riemuissaan. — "To-rak-ka ei napise!" — Mitä taas tulee Nikiforiin, niin tämä on kuvaavinaan luontoa, — hän puhui hyvin nopeasti astellen itsetietoisena pitkin huonetta.

Nyt Varvara Petrovna suuttui jo silmittömästi.

— Mutta sanokaapa, mistä rahoista te olette maininnut, rahoista, jotka muka Nikolai Vsevolodovitš on lähettänyt teille, mutta joita te ette ole saanut, ette ainakaan kaikkia, ja sen johdosta olette rohjennut syyttää erästä minun perheeseeni kuuluvaa henkilöä?

— Panettelua! — kiljaisi Lebjadkin nostaen traagillisesti ilmaan oikean kätensä.

— Ei se ole pelkkää panettelua.

— Arvoisa rouva, on olosuhteita, joissa on parempi antaa häväistä perhekunniaansa kuin ilmaista totuus. Ei Lebjadkin ilmaise sellaista, mikä on salattava, ei hyvä, rouva.

Omanarvontunne sokaisi häntä ja sai hänet hurmioon. Ainakin hän itse kuvitteli saaneensa yliotteen. Hän olisi nyt tahtonut loukata, olla ilkeä, näyttää valtaansa.

— Soittakaa kelloa, Stepan Trofimovitš, olkaa hyvä, — pyysi Varvara Petrovna.

— Lebjadkin on viisas ja varovainen, arvoisa rouva! — hän iski taas silmää ilkeästi hymähtäen, — viisas ja varovainen, mutta on hänelläkin haittansa, onpa hänelläkin intohimojensa esikartanot! Hänen esikartanoltaan on vanha husaarin sotapullonen, josta on laulanut jo Denis Davydov. Ja silloin, kun hän tässä esikartanossaan liikuskelee, hyvä rouva, sattuu toisinaan, että hän lähettää jonkin runopukuisen kirjeenkin, mitä erinomaisimman muuten, minkä kuitenkin jälkeinpäin tahtoisii tehdä tekemättömäksi, ja olisi valmis koko ikänsä vuodattamaan katumuksen kyyneliä sen johdosta, sillä sellainenhan sotii kauneuden vaatimusta vastaan. Mutta kun lintunen kerran on lentoon pyrähtänyt, et saa sitä enää pyrstöstä kiinni! Kas siinä samaisessa esikartanossa, arvoisa rouva, Lebjadkin on saattanut puhua varomattomasti arvoisasta neidistäkin, sillä joskus valtaa pyhä viha kärsimyksistä turtuneenkin sielun, ja sitä ovat sitten vihamiehet ehkä käyttäneet hyväkseen. Lebjadkin on viisas ja varovainen, arvoisa rouva! Ja turhaan väijyy turmion susi häntä ahdistellen ja odottaa hänen loppuansa. Ei puhele Lebjadkin liikoja, ja pullon pohjalta ei tulekaan esille, mitä odotettu on, vaan joka kerta pilkistääkin sieltä — Lebjadkinin viisas varovaisuus! Mutta riittää jo, riittää! Arvoisa rouva, teidän palatsinne saattaisivat olla erään mitä jaloimman tuntemani henkilön omaisuutta, mutta torakka ei napise! Huomatkaahan, huomatkaahan lopultakin, että se ei napise, ja kunnioituksen tuntein teidän tulee katsella suurta henkeä!

Samassa kuului ovenvartijan asunnosta ovikellon ääni, ja melkein heti sen jälkeen tuli Stepan Trofimovitšin soiton kutsumana hieman viivähtänyt Aleksei Jegorytš. Vanha kunnianarvoisa palvelija oli aivan erikoisesti kiihoittunut.

— Nikolai Vsevolodovitš on suvainnut saapua äsken juuri ja on täällä tässä silmänräpäyksessä, — hän sanoi Varvara Petrovnan kysyvän katseen huomatessaan.

Muistan aivan tarkasti, miten tuo tieto vaikutti Varvara Petrovnaan. Ensin hän kalpeni, mutta äkkiä hänen silmänsä leimahtivat. Hän suoristautui taas nojatuolissaan, ja

hänen kasvojensa ilme tuli päättäväiseksi. Kaikki olivat aivan hämmästyksissään. Nikolai Vsevolodovitšin aivan odottamaton tulo — häntähän odotettiin saapuvaksi vasta noin kuukauden kuluttua, ei ainakaan ennemmin — hämmästytti äkkinäisyydellään, ja sitäpaitsi se tuntui niin kohtalokkaalta juuri nyt. Kapteenikin pysähtyi kuin pylväs keskelle huonetta, suu avoimena, ja katseli aivan hölmistyneenä ovea kohti.

Silloin samassa alkoi kuulua viereisestä salista, pitkästä ja muutenkin hyvin isosta huoneesta nopeita läheneviä askelia, aivan lyhyitä, mutta tiheitä, aivan kuin jokin olisi liukunut eteenpäin, ja vierashuoneeseen lennähti — ei suinkaan Nikolai Vsevolodovitš, vaan meille kaikille aivan vieras nuorimies.

V.

Suvainnette, että viivähdän tässä hetkisen ja vaikkapa vain ohimennen luonnehdin näin äkkiarvaamatta saapunutta henkilöä.

Nuori mies oli noin seitsenkymmenvuotias, keskikokoa pitempi. Hänellä oli vaalea, harva tukka, joka oli jokseenkin pitkä, törröttävät, tuskin näkyvät viikset ja pikku parta. Hänen pukunsa oli siisti, jopa muodikkas, mutta ei keikarimainen. Ensi katsomalta hän näytti ehkä hieman kumaraselkäläiseltä ja kömpelöltä, mutta tarkemmin katsoen hän ei ollut vähääkään kumarainen, olipa liikkeiltään vilkaskin. Näyttipä kuin hän olisi ollut hieman kummallinen, mutta kaikki me jälkeinpäin olimme yhtä mieltä siitä, että hänen käytöksessään ei ollut mitään moittimista ja että hänen keskustelunsa oli aina asiallista.

Tuskin kukaan tahtonee väittää, että hän olisi ruma, mutta hänen kasvonsa eivät erikoisesti ketään miellytäkään. Hänen päänsä soikenee omituisesti niskaa kohti, ja korvien kohdalta se on aivan kuin litistetty, niin että kasvot ovat suipon terävät. Otsa on korkea, mutta kapea, kasvojen piirteet epämääräiset; silmät terävät, nenä pieni ja terävähkö, huulet ulkonevat, mutta ohuet. Kasvojen ilme näyttää hieman sairaalloiselta, mutta sitä se ei kuitenkaan liene. Hänen poskissaan ja erikoisesti hänen poskipäissään on kummassakin syvä vako, joka antaa hänen kasvoilleen ilmeen, jonka tapaamme kovan sairauden jälkeen toipuvilla. Ja kaikesta tästä huolimatta hän on täysin terve ja voimakas eikä koskaan liene sairastellutkaan.

Hän kävelee ja liikkuu hyvin nopeasti, mutta tuskin hän minnekään kiirehtii. Tuskin mikään voi saattaa häntä hämilleen; kaikissa olosuhteissa ja seurassa missä hyvänsä hän osaa aina olla oma itsensä. Hänessä on omahyväisyyttä koko runsas annos, mutta itse hän ei siitä ole tietoinen vähääkään.

Hän puhuu nopeasti ja hätäillen, mutta samalla kuitenkin näkee, että hän luottaa itseensä eikä hapuile sanoja. Hänen ajatuksensa ovat selkeitä huolimatta näennäisestä hätäilystä, hän sanoo sanottavansa selvästi ja ilmausuu ajatuksensa juurta jaksain.

Hän ääntää sanat selvästi, ne putoelevat hänen huuliltansa kuin isot tasaiset jyvät, jotka on hyvin valikoitu ja jotka ovat aina valmiina palvelukseenne. Ensin tämä ehkä miellyttääkin, mutta sitten alkaa jo samassa tuntua vastenmieliseltä tuo äärimmäisen selvä puhetapa ja sanahelmitulva, joka on aina valmiina suusta pyörähtelemään. Teistä saattaa äkkiä alkaa tuntua tämän vuoksi siltä, kuin hänen kielensä siellä hänen suussaan olisi aivan erikoisen muotoinen, oudon pitkä ja ohut, kauhean punainen ja sen kärki terävän terävä sekä alinomaa itsestään liikkuva.

Kas tällainen oli se nuori mies, joka pyrähti vierashuoneeseen, ja toden totta, minusta tuntuu yhä vieläkin, kuin hän olisi jo viereisessä huoneessa alkanut puhua ja astunut seuraamme jo puhuen. Emme ehtineet silmiämmeäkään rävehdyttää, kun hän jo oli ehtinyt Varvara Petrovnan luo.

—... Ajatelkaahan, Varvara Petrovna, — hänen suustaan karisi sanoja kuin helmiä, — tulen siinä vahvassa uskossa, että hän on ehtinyt olla täällä jo neljännestunnin. Puolitoista tuntia sitten hän jo saapui; me jo tapasimme toisemme Kirillovin luona; puoli tuntia sitten hän lähti tänne ja käski minun tulla tänne neljännestunnin kuluttua...

— Mutta kuka? Kuka käski teidän tulla tänne? — Varvara Petrovna kysäisi.

— Nikolai Vsevolodovitš tietysti! Vastako te tosiaankin sen nyt kuulette? Mutta johan hänen matkatavaroidensa ainakin olisi pitänyt saapua, eikö teille ole mitään ilmoitettu? Minäkö siis ensimmäisenä tuon teille tästä tiedon. Häntä voisi lähettää muuten hakemaan, mutta varmaankin hän sentään kohta saapuu itsekin ja juuri parahiksi oikeaan aikaan. Kaikki vastaa hänen eräitä odotuksiaan ja, mikäli voin päättää, myös eräitä hänen ennakkolaskelmiaan. — Näin sanoen hän katsahti ympärilleen erikoisen huolellisesti tarkastellen kapteenia.

— Ja Lizaveta Nikolajevnakin on täällä, miten hauskaa tavata teidät jo näin ensi askelella. Miten iloinen olen saadessani puristaa kättänne, — hän pyörähti äkkiä jo Lizaveta Nikolajevnan viereen tarttuakseen iloisesti hymyilevän nuoren neidon pienoiseen käteen, — ja mikäli saatoin huomata, kunnianarvoisa Praskovja Ivanovnakaan ei ollut "professoriaan" unohtanut eikä edes ollut hänelle vihoissaan, niinkuin aina oli ollut Sveitsissä. — Mitenkä on jalkojenne laita, Praskovja Ivanovna? Olivatko sveitsiläiset lääkärit oikeassa kehoittaessaan teitä palaamaan kotimaanne

ilmanalaa? Mitä? Hauteitako? Niistä on varmasti ollut teille hyötyä. Uskoteko, Varvara Petrovna (hän puhutteli jo taas tätä), miten olin harmissani, kun en tavannut teitä ulkomailla vakuuttaakseni teille kunnioitustani henkilökohtaisesti; sitäpaitsi minulla olisi ollut teille niin paljon asioitakin... Ilmoitinhan niistä tänne ukkopahaisellemekin, mutta hän kai, kuten tavallisesti, unohti...

— Petruša! — Stepan Trofimovitš huudahti äkkiä hämmästyksestään selviten ja lyöden yhteen kätensä heittäytyi poikansa kaulaan. — *Pierre, mon enfant*, en tuntenut sinua! — hän syleili poikaansa lujasti kyynelten valuessa hänen poskilleen.

— No, no, ei suuria eleitä, riittää jo, riittää, pyydän, — murahteli Petruša hätäisesti yrittäen vapautua isänsä syleilystä.

— Aina, aina olen tuntenut rikkoneeni sinua kohtaan.

— Olet tuntenut niin, ja sillä hyvä; ehdimmehän siitä puhua myöhemminkin. Arvasinhan jo edeltä käsin, että sinä et voisi pysyä aisoissasi. Pyydän, koetahan olla hieman järkevä.

— Mutta enhän ole nähnyt sinua kymmeneen vuoteen!

— Sitä vähemmän on syytä tunteenpurkauksiin!

— *Mon enfant!*

— Uskon, uskonhan minä, että rakastat, mutta irroitapa kätesi. Sinähän häiritset muita... Kas, siinähan Nikolai Vsevolodovitš jo tulee. Mutta, älä turhia, jätä minut vihdoinkin rauhaan!

Nikolai Vsevolodovitš oli tosiaankin jo huoneessa. Hän oli tullut kenenkään sitä huomaamatta ja pysähtynyt ovelle rauhallisesti tarkastellen yhteenkokoontuneita ihmisiä.

Aivan kuten neljä vuotta sitten, nähdessäni hänet ensi kerran, samoin nytkin ensi hetkenä hämmästyin. En ollut häntä suinkaan unohtanut, mutta luulenpa, että on ihmiskasvoja, jotka joka kerta, kun me näemme ne uudelleen, tuntuvat meistä aina uusilta, olemme aina näkevinämme niissä jotakin uutta, mikä aikaisemmin on jäänyt meiltä huomaamatta, vaikka olisimme nähneet ne jo sata kertaa ennen. Kaikesta päättäen hän oli sama kuin aikaisemminkin: yhtä siro, yhtä itsetietoisien ylpeä, esiintymistapa oli sama, jopa hän oli melkein yhtä nuorikin kuin ennen. Hänen huultensa kevyt hymy oli yhtä virallisen lempeä ja samalla itsetyytyväinen, katse yhtä lujan ankara, mietiskelevä ja samalla myös hajamielinen, sanalla sanoen tuntui, kuin eilen vasta olisimme eronneet. Mutta eräs seikka kuitenkin hämmästytti minua.

Vaikka häntä olikin aina pidetty kauniina, hänen kasvonsa olivat aikaisemmin muistuttaneet kuitenkin enemmän "kaunista naamaria", kuten erään kaupunkimme teräväkielisen naishenkilön oli ollut tapana sanoa. Mutta nyt, nyt hänen kauneutensa ensi hetkestä alkaen näytti minusta epäilemättä olevan sitä kiistämätöntä lajia, josta ei enää sopinut väitellä, eikä kukaan olisi tahtonutkaan enää väittää hänen kasvojensa muistuttavan naamaria. Lieneekö tämä sitten johtunut siitä, että hän oli käynyt hieman kalpeammaksi, hiukan vain, ja hän lienee ehkä hieman laihtunutkin. Tai sitten loisti hänen katseestaan jokin uusi ajatus.

— Nikolai Vsevolodovitš! — huudahti Varvara Petrovna oikaisten selkensä suoraksi, mutta yhä nojatuolissaan istuen, ja teki käskevän eleen kädellään, — pysähdy siihen hetkeksi!

Mutta voidaksemme ymmärtää, miten saattoi syntyä se kauhistuttava kysymys, joka seurasi tätä huudahdusta ja kädenliikettä, kysymys, jota ei uskoisi oikein itse Varvara Petrovnankaan luonteelle mahdolliseksi, — minun on pyydettävä lukijaa vielä kerran palauttamaan mieleensä, millainen Varvara Petrovnan luonne oli ja millaisia erikoisesti hänen rohkeat edesottamisensa erinäisinä kriitillisinä hetkinä. Pyydän myös pitämään mielessä, että vaikka hänessä olikin runsas annos mielenlujuutta ja tervettä järkeä, vieläpä käytännöllistäkin järkeä, niin sanoakseni taloudellista tahtia, hänen elämässään kuitenkin sattui tuon tuostakin tapauksia, jolloin hän saattoi kokonaan antautua hetkelle, aivan koko sielultaan, jos olisi sopivaa sanoa, niin sanoisin: hillittömästi. Sitäpaitsi tahtoisin huomauttaa, että käsillä oleva hetki saattoi tosiaankin olla hänelle sellainen, jolloin äkkiä, aivan kuin silmäkääntäjättempussa, yhtyy kaikki, mikä elämässä on oleellisinta, kaikki, mikä on eletty, kaikki nykyinen ja miksi ei tulevaisenkin. Mainitsen vielä ohimennen lukijalle nimettömästä kirjeestä, jonka Varvara Petrovna oli saanut ja josta hän ei suutahtaessaan malttanut olla mainitsematta Praskovja Ivanovnalleskaan, vaikka hän muistaakseni ei tarkemmin kajonnutkaan sen sisällykseen. Mutta siitä kirjeestä me varmasti olisimme saaneet selityksen sen kauhean kysymyksen syntymiseen, jonka Varvara Petrovna teki pojalleen.

— Nikolai Vsevolodovitš, — hän toisti lujalla äänellä selvästi lausuen kunkin sanan erikseen, äänellä, joka vaati tinkimättömän lujasti tilintekoon, — pyydän, sanokaa viivyttelämästä siltä paikalta, jossa seisotte, onko totta, että tämä onneton, rampa nainen, hän tuo tuolla, katsokaahan häneen! — onko totta, että hän on teidän laillinen aviovaimonne?

Muistan tuon hetken liiankin hyvin. Nikolai Vsevolodovitš ei rävähdyttänyt silmänsäkään ja katseli suoraan äitiinsä. Ei pienintäkään muutosta saattanut huomata hänen kasvoissaan.

Viimein hän hymähti alentuvaisesti; sanaakaan sanomatta lähestyi äitikultaansa, nosti kunnioittavasti tämän käden huulilleen ja suuteli sitä. Ja niin voimakas ja lamauttava oli pojan entisen vaikutusvallan tunto, että äiti ei rohjennut nytkään vetää pois kättään. Varvara Petrovna vain katsoi poikaansa kuin ruumiillistunut kysymys, ja koko hänen olemuksestaan saattoi ymmärtää, että enintään hetkisen hän jaksoi enää kestää epätietoisuutta.

Mutta Nikolai Vsevolodovitš pysyi vaiti. Suudeltuansa äitinsä kättä hän vielä kerran antoi katseensa kiertää huoneessa-olijoihin ja suuntasi sitten askelensa vähääkään kiirehtimättä suoraan Marja Timofejevnaa kohti. Joinakin hetkinä on hyvin vaikeata kuvata ihmiskasvoja. Muistan vain, että Marja Timofejevna Nikolai Vsevolodovitšin lähestyessä kohosi seisoalleen säikähdyksestä aivan puolikuolleena ja vei kätensä yhteen aivan kuin armoa häneltä rukoillakseen. Mutta samalla hänen kasvoistaan pyrki esille ilo ja ihastus, joka melkein vääristi hänen kasvojensa piirteet, ilo ja ihastus, jota on vaikeata ihmisen kestää. Ehkä siinä oli kumpaakin, sekä säikähdystä että iloa, muistan vain sen, että nopeasti käännyin häntä kohti (seisoin aivan hänen vierellään), sillä minusta tuntui, että hän menettäisi tajuntansa.

— Ei teidän sovi olla täällä, — alkoi Nikolai Vsevolodovitš puhua hänelle lempeällä, sointuvalla äänellään, ja hänen silmistään tuikahti sanomaton hellyys. Nikolai Vsevolodovitšin asento oli mitä kunnioittavin, ja jokaisesta hänen liikkeestään huokui mitä vilpittömin arvonanto. Onneton nainen alkoi hätäisesti kuiskaamalla hengästyneenä sopertaa:

— Mutta saanko sitten... aivan heti... langeta eteenne polvilleni?

— Ei, se ei käy ollenkaan päinsä,— ja Nikolai Vsevolodovitš hymyili niin suurenmoisen kauniisti, että Marja Timofejevnan kasvoille levisi herttaisen iloinen hymy. Yhä samalla sointuvalla äänellään Nikolai Vsevolodovitš maanitellen häntä kuin lasta lisäsi arvokkaasti:

— Ajatelkaahan vähän, te olette nuori tyttö, ja minä, vaikka olenkin teidän uskollinen ystäväanne, kuitenkin olen teille aivan vieras, en ole teidän miehenne, en isänne, en sulhasenne. Antakaa kätenne minulle, lähdetään, saatan teidät vaunuihin, ja jos sallitte, saatan teidät kotiin asti.

Marja Timofejevna kuunteli tottelevaisena ja antoi päänsä vaipua rinnalle, aivan kuin olisi jotakin miettinyt.

— Mennään vain, — hän sanoi lopulta, huoahhti ja ojensi kätensä Nikolai Vsevolodovitšille.

Mutta samassa sattui pieni onnettomuus. Varmaankin Marja Timofejevna käännähti varomattomasti ja astui kipeälle, lyhyemmälle jalalleen, koskapa hän äkkiä kaatui kyljelleen nojatuolia vastaan, ja jollei nojatuoli olisi tukenut, hän olisi varmasti kaatunut pitkin pituuttaan lattialle. Mutta Nikolai Vsevolodovitš ehti jo samassa avuksi, tuki häntä, pujotti lujasti sekä samalla lempeän myötätuntoisesti kätensä hänen kainalonsa ja vei hänet varovaisesti ovelle. Marja Timofejevna näytti olevan pahoillaan lankeamisestaan, joutui hämilleen, punastui ja häpesi kauheasti. Tuijottaen vaiti maahan ja pahasti ontuen hän seurasi taluttajaansa nojaten koko ruumiinsa painolla tämän olkaan. Niin he poistuivat. Liza, huomasi sen, nousi samassa tuolilta ja liikahtamatta katseli heidän jälkeensä, kunnes he olivat häipyneet ovesta. Sitten hän taas istahti paikalleen ääneti, mutta hänen kasvonsa nytkähtelivät suonenedontapaisesti, ja niissä oli aivan samanlainen ilme, kuin jos hän olisi koskettanut johonkin iljettävään matelijaan.

Hämmästyneinä kaikki vaikenivat ja olivat hiljaa koko Nikolai Vsevolodovitšin ja Marja Timofejevnan välisen kohtaamisen ajan, niin että olisi saattanut kuulla kärpäsenkin lentävän, mutta heti kun he olivat poistuneet, kaikki alkoivat puhua aivan yhteen ääneen.

VI.

Vaikka oikeastaan se ei ollut edes puhumista, vaan paremmin huudahtelemista. En oikein muista, missä järjestyksessä kaikki tapahtui; sillä kaikki oli yhtä ainoata sekasotkua. Stepan Trofimovitš huudahti jotakin ranskaksi ja löi yhteen kätensä, mutta Varvara Petrovna ei joutanut nyt kuuntelemaan häntä. Mavriki Nikolajevitškin lausahti jotakin kiihtyneesti. Mutta eniten oli suunniltaan Pjotr Stepanovitš. Hän yritti vakuuttaa jotakin Varvara Petrovnalle elehtien käsillään, mutta en oikein ymmärtänyt, mistä oli kysymys. Toisinaan taas hän kääntyi Praskovja Ivanovnan, vieläpä Lizaveta Nikolajevnankin puoleen, huudahtelipa jotakin ohimennen isällensäkin, sanalla sanoen pyöriskeli huoneessa kuin väkkärä. Varvara Petrovna hypähti paikaltaan kasvoiltaan tulipunaisena ja kirkaisi Praskovja Ivanov.

— Kuulithan, kuulithan, mitä hän sanoi äsken tuolle naiselle? — Mutta Praskovja Ivanovna ei enää edes kyennyt vastaamaan, kuiskasi vain jotakin ja viittasi kädellään. Tuolla raukalla oli omat huolensa. Hänen päänsä kääntyi tuon tuostakin Lizan puoleen, jota hän katseli neuvottomana ja peloissaan, mutta ei uskaltanut nousta lähteäkseenkään, ennenkuin tytär oli ensin tehnyt aloitteen. Tällä välin kapteenin lienee tehnyt mieli hiipiä tiehensä, huomasi sen. Ei ollut epäilystäkään siitä, että

Nikolai Vsevolodovitšin tulo oli säikähdyttänyt hänet pahanpäiväisesti. Mutta Pjotr Stepanovitš oli jo siepannut häntä kädestä estääkseen häntä lähtemästä.

— On aivan välttämätöntä, välttämätöntä... — sanat putoilivat tasaisesti hänen huuliltaan, kun hän yhä vakuutteli jotakin Varvara Petrovnalle seisoen tämän edessä. Varvara Petrovna oli jo uudelleen istunut nojatuoliinsa, ja muistan, miten tarkkaavaisena hän kuunteli Pjotr Stepanovitšia, joka oli vain odottanutkin tätä hetkeä ja käytti nyt hyväkseen hänelle osoitettua huomiota.

— Se on aivan välttämätöntä. Näettehän itsekin, Varvara Petrovna, että tässä on ilmeinen väärinkäsitys. Kaikki näyttää niin perin merkilliseltä, vaikka todellisuudessa kaikki on selvää kuin kynttilä ja luonnollista kuin tämä sormi tässä. Käsitän liiankin hyvin, etten ole kenenkään valtuuttama ja ehkä olen mielestänne naurettavakin tarjoutuessani tätä asiata selvittämään. Mutta puolustuksekseni tahtoisin sanoa ensinnäkin, että Nikolai Vsevolodovitšille tämä asia ei merkitse yhtään mitään, ja toiseksi, että on tapauksia, joissa ihmisen on vaikeata itse tehdä selkoa asioistaan, ja silloin tarvitaan välttämättä kolmas henkilö, jonka aina on helpompaa puhua n.s. arkaluontoisista asioista. Uskottehan, kun sanon, Varvara Petrovna, että ei ole Nikolai Vsevolodovitšin vika, että hän äsken ei voinut vastata suoraan kysymykseenne, vaikka asia onkin aivan turhanpäiväinen. Minähän tunnen hänet hyvin jo Pietarissa olomme ajoilta. Sitäpaitsi on koko juttu vain Nikolai Vsevolodovitšille kunniaksi, jos nyt välttämättä on käytettävä tuota epämääräisen hämärää käsitettä "kunnia"...

— Te kai tahdotte sanoa, että olette olleet silminnäkijänä, läsnä silloin, kun tämä... väärinkäsitys syntyi, — kysyi Varvara Petrovna samassa.

— Silminnäkijänä! Jopa asianosaisenakin, jos niin tahdotte, — kiiruhti Pjotr Stepanovitš vastaamaan.

— Jos voitte kunniasanallanne vakuuttaa, että epähienolla avomielisyydellä ette loukkaa meidänvälistä suhdettamme, s.o. Nikolai Vsevolodovitšin ja minun, hänen äitinsä, jolta hän ei tähän asti ole mitään salannut... niin... ja jos te vielä lisäksi olette aivan varma siitä että teette puhumalla hänelle vielä palveluksenkin niin...

— Varmasti suuren palveluksen, jonka tekeminen tuottaa minulle, jos mahdollista, vieläkin suurempaa iloa. Olen aivan varma siitä, että hän kuitenkin olisi kerran pyytänyt minua sen tekemään.

Tuntui hyvin omituiselta ja oli vastoin kaikkia tapoja, että tämä, äkkiä aivan kuin taivaasta keskuuteemme tipahtanut herra oli niin kärkeä kertoilemaan toisen salaisuuksia. Mutta Varvara Petrovnan uteliaisuus oli herännyt, sillä puhuja oli osannut heittää ongenkoukkunsa niin tarkasti, että se oli sattunut suoraan Varvara

Petrovnan sielun kaikkein arimpaan kohtaan. En vielä silloin tuntenut tämän nuoren miehen luonnetta ja vielä vähemmin hänen aikeitaan.

— Puhukaa, teitä kuunnellaan, — Varvara Petrovna kehoitti häntä, pidättyvästi ja varovasti, nähtävästi salaa kärsien siitä, että hän alentui kuuntelemaan häntä.

— Eihän siinä oikeastaan ole paljoa kertomista, asia ei ole ollenkaan tavallista kummempi, — puhe putoeli taas kuin helmiryöppy hänen huuliltaan. — Vaikka voisihan siitä joku romaanikirjoittaja joutessaan sepustella kokoon romaaninkin. Huvittava juttu joka tapauksessa, ja uskon, että Praskovja Ivanovna ja ehkäpä Lizaveta Nikolajevnakin ovat kyllin uteliaita sen kuulemaan, sillä onhan siinä jutussa, jollei nyt niin paljon ihmeellistä, niin ainakin hyvin huvittavia kohtia. Noin viisi vuotta sitten Pietarissa Nikolai Vsevolodovitš tutustui tuohon herraan, tuohon samaiseen herra Lebjadkiniin, joka seisoo tuolla suu selällään ja joka kaikesta päättäen aikoi äsken livahtaa tiehensä. Suokaa anteeksi, Varvara Petrovna. En muuten kehoittaisi teitä pötkimään pakoon, herra, entinen maaseutukaupungin lakkautetun viraston virkamies (näettehän, että tunnen teidät hyvin). Sekä Nikolai Vsevolodovitš että minä, me tunnemme liiankin hyvin kaikki teidän kepposenne täällä, joista teidän on, pankaa tämä mieleenne, tehtävä vielä tiliä meille. Vielä kerran pyydän anteeksi, Varvara Petrovna. Nikolai Vsevolodovitšilla oli siihen aikaan tapana nimittää tätä herraa Falstaffikseen. Hänellä on kai (hän piti tarpeellisena selittää) sellainen luonne *burlisque*, tiedättehän, jolle kaikki nauravat ja joka sallii itselleen naurettavan, kunhan hänelle vain siitä maksetaan tarpeeksi. Nikolai Vsevolodovitš vietti siihen aikaan Pietarissa elämää, jota on vaikeata nimittää muuten kuin... sanoisinko, että se oli jonkinlaista elämälle ilkkumista, — toisia sanoja en voi käyttää, sillä epätoivoon tämä mies ei koskaan lankea eikä hän taas mitään vakavaakaan toimittanut, siitä hän ei silloin välittänyt. Rajoitun puhumaan vain tuosta mainitusta ajanjaksosta, Varvara Petrovna. Tällä Lebjadkinilla oli sisar, tuo samainen, joka oli täällä äsken. Ei veljellä enemmän kuin hänen sisarellansaakaan ollut omaa kattoa pänsä päällä, ja heidän oli etsittävä toisten luota suojaa, milloin mistäkin. Lebjadkin harhaili Gostinnyi Dvorin kaariholveissa, välttämättä pukeutuneena entiseen virkapukuunsa, ja kerjäsi hyvinpukeutuneilta ohikulkijoilta. Ja sen, minkä sai kokoon, joi suuhunsa. Sisarparka elätti itseään kuten taivaan lintu. Toisten nurkissa, mistä oli suojankin saanut, hän autteli muita saaden palkakseen leivänmurusen sieltä, toisen toisaalta. Ei Sodomassa liene ollut kauheampaa. En tahdo tarkemmin kuvata tuota elämää, jonka omalaatuiseen kummallisiin lumoihin Nikolai Vsevolodovitš antautui. Puhun vain tuosta ajasta, Varvara Petrovna, ja mitä tulee tuohon "omalaatuiseen kummallisuuteen", niin ne ovat hänen omia sanojansa. Meillä oli tapana puhua asioista suoraan toisillemme. Neiti Lebjadkinaan, joka joutui eräinä aikoina liiankin

usein hänet tapaamaan, Nikolai Vsevolodovitšin ulkomuoto teki suorastaan täriseyttävän vaikutuksen. Nikolai Vsevolodovitš oli niin sanoakseni timantti hänen likaisen elämänsä taustalla. Olen huono tunteiden tulkitsija enkä kajoa siihen sen enempää, mutta tämä lienee aiheuttanut sen, että ilkeämieliset ihmiset alkoivat pilkata tätä naista, ja se sai hänet surulliseksi. Hän oli muuten aina ollut pilanaiheena, mutta aikaisemmin hän ei ollut sitä itse edes huomannut. Ei hänen päässään oikein silloinkaan olleet kaikki "ruuvit" paikoillaan, mutta hän ei liene sentään ollut aivan sellainen kuin nyt. On syytä olettaa, että hän lapsuudessaan oli vähällä joutua jonkun hyväntekijättärensä kasvatettavaksi, ja olisi silloin ehkä saanut hyvänkin kasvatuksen. Nikolai Vsevolodovitš ei koskaan kiinnittänyt häneen pienintäkään huomiota ja pelasi enimmäkseen vanhoilla rasvaisilla korteilla virkamiesten parissa preferencea. Neljänneskopeekkaa oli henkilöpanos. Mutta kerran, kun neiti Lebjadkinaa taas kiusoiteltiin, Nikolai Vsevolodovitš sieppasi erästä kiusoittelijaa takinkauluksesta ja heitti hänet toisen kerroksen ikkunasta pihalle, edes yrittämättä ottaa vähintäkään selkoa, mistä oli kysymys. Eikä hän silloin osoittanut suinkaan mitään erikoista ritarillisuutta loukattua viattomuutta kohtaan. Koko operaatio tapahtui kaikkien ääneen nauraessa, ja Nikolai Vsevolodovitš itse nauroi ehkä eniten. Ja kun kaikki vihdoinkin oli päättynyt sovintoon, hän ryhtyi toisten mukana juomaan punssia. Mutta solvaistu viattomuus itse ei tapausta unohtanutkaan. Kaikki päättyi tietenkin siten, että tämän naisen järjen valo sammui lopullisesti. On vielä kerran todettava, että olen huono tunteiden tulkitsija, mutta kuitenkin tässä on mielestäni tärkeimpänä tekijänä sairaaloinen kuvittelu. Ja Nikolai Vsevolodovitš taas aivan kuin tahallaan yhä vain kiihoitti tätä kuvittelua. Sen sijaan, että olisi nauranut koko jutulle, hän alkoi käyttäytyä neiti Lebjadkinaa kohtaan odottamattoman kunnioittavasti. Kirillov, joka oli läsnä (muuten hyvin omituinen herra, Varvara Petrovna, ja kiivas, varmasti te hänet vielä tapaatte, hän on par'aikaa täällä), kas niin, tämä Kirillov, joka tavallisesti on aina vaiti, hänkin menetti malttinsa ja muistaakseni huomauttikin Nikolai Vsevolodovitšille, että tämä kohteli naisparkaa kuin markiisitarta ja pani tämän pään näin kokonaan pyörälle. On muistettava, että Nikolai Vsevolodovitš jossakin määrin kunnioitti Kirillovia. Ja mitä luulette tämän saaneen vastaukseksi? "Te, herra Kirillov, luulette kai, että pilkkaan häntä, olette väärässä, kunnioitan häntä, sillä hän on paljon parempi ihminen kuin kukaan muu meistä", ja tämän kaiken hän sanoi oikein tosissaan. Seuraavina kahtena, kolmena kuukautena hän ei tosin puhunut naisraukan kanssa sanaakaan, ei muuta kuin *hyvää päivää ja hyvästi*. Olin minäkin siellä aina läsnä ja muistan hyvin, miten neiti Lebjadkina lopulta alkoi pitää Nikolai Vsevolodovitšia melkein pä sulhasenaan, joka vain ei uskaltanut häntä "ryöstää" sen vuoksi, että hänellä oli paljon vihamiehiä ja muita pahoja vastuksia perheensä taholta, tai jotakin muuta sen tapaista. Naurettiin siellä toisenkin kerran tuolle jutulle. Lopuksi kaikki päättyi siihen että Nikolai

Vsevolodovitšin oli matkustettava tänne ja lähtiessään hän päätti huolehtia neiti Lebjadkinan toimeentulosta sekä lupautui lähettämään hänelle vuotuisen määrärahan, muistaakseni noin kolmesataa ruplaa vuodessa, ellen väärin muista. Jos summa ei vain liene ollut suurempikin. Sanalla sanoen tämä kaikki lienee ollut vain oikku, ennen aikojaan väsähtäneen miehen kuvitteluja, — olkoonpa, että se oli kuten Kirillov sanoi, kaikkeen kyllästyneen ihmisen uusi etyydi tarkoituksena saada tietää, miten pitkälle hullun ramparukan voisi saada. "Te olette tahallanne", hän sanoi, "valinnut mitättömän olennon, ramman, joka on ihmisten häpeä ja lyöntien rikkiraatelema, tiedän vielä hyvin kaiken lisäksi, että tämä olento tuntee teitä kohtaan koomillista rakkautta. Te kiusaatte häntä vain hovin vuoksi nähdäkseenne, mitä tästä kaikesta on tuleva." On vaikeata muuten mennä pääättelemään, missä määrin mies itse oikeastaan on syyllinen joutuessaan hullun naisen kuvittelujen sankariksi, naisen, jonka kanssa hän tuskin on vaihtanut paria sanaa. On asioita, Varvara Petrovna, joista ei voi viisaasti haastella, ja pelkästään jo se, että yrittääkin niistä puhua, on jo epäviisasta. Mutta vaikka tämä kaikki olisikin ollut vain "erikoisen tavoittelua", muutahan siitä ei voi sanoa, niin siitä on kuin onkin paisunut tämä juttu... Olen ollut jossakin määrin selvillä siltä, mitä täällä par'aikaa tapahtuu, Varvara Petrovna.

Pjotr Stepanovitš keskeytti äkkiä kertomuksensa ja aikoi juuri kääntyä Lebjadkinin puoleen, kun Varvara Petrovna hyvin kiihtyneenä esti hänet siitä.

— Siinäkö kaikki? — hän kysäisi.

— Ei aivan, minun olisi vielä kysyttävä jotakin tältä herralta, jotta saisimme selville asian aivan lopullisesti... Kohta se teille selviää... saatte nähdä, Varvara Petrovna!

— Riittää jo, vaietkaa hetkeksi, pyydän. Voi miten viisaasti tein antaessani teidän kertoa meille kaiken tämän!

— Ymmärrättehän nyt, Varvara Petrovna, — innostui Pjotr Stepanovitš uudelleen, — että Nikolai Vsevolodovitš ei olisi mitenkään voinut itse kertoa kaikkea tätä teille vastaukseksi äskeiseen kysymykseenne — kysymykseenne, joka oli ehkä hieman liian jyrkkä?

— Oi, niinhän se oli!

— Enkö ollut oikeassa saneessani, että on tapauksia, jolloin kolmannen henkilön on paljon helpompaa kuin asianomaisen itsensä selittää asia.

— Aivan niin, aivan niin. Mutta eräässä kohdin te kuitenkin erehdytte ja valitettavasti yhä vieläkin pysytte erehdyksessänne.

— Todellako? Mitä tarkoitatte?

— Nähkääs... Muuten, ettekö tahtoisi istua, Pjotr Stepanovitš.

— Kuten suvaitsette, minua jo väsyttääkin, kiitän.

Samassa hän jo veti esille nojatuolin ja asetti sen niin, että hän joutui istumaan Varvara Petrovnan ja Praskovja Ivanovnan väliin, päin herra Lebjadkinia, josta hän ei hetkeksikään hellittänyt katsettaan.

— Te erehdytte sanoessanne, että se olisi ollut vain sairaalloista "erikoisen tavoittelua".

— Oh, sitäkö te vain...

— Ei, ei, mutta odottakaahan, — Varvara Petrovna keskeytti. Hän nähtävästi varustautui puhumaan pitkälti ja innostuneesti. Tuskin Pjotr Stepanovitš oli huomannut hänen aikomuksensa, kun hän jo - näytti olevan pelkkänä korvana.

— Ei, sanon teille, se oli jotakin ylevämpää kuin pelkästään erikoisen tavoittelua, se oli, sen vannon, jotakin pyhää! Tässä on ylpeä ja jo aikaisin loukkauksia kärsimään joutunut ihminen, joka menee niin pitkälle, että antautuu tuollaiseen "elämälle ilkkumiseen", josta te mainitsitte, sanalla sanoen — prinssi Heikku, johon Stepan Trofimovitš häntä on niin suurenmoisen ymmärtäväisesti verrannut ja joka todella on hyvin sattuva huomio, jollei hän ehkä — niin ainakin minusta tuntuu — vieläkin enemmän muistuta Hamletia.

— Et vous avez raison [Olette oikeassa], — Stepan Trofimovitš sanoi myös sanansa tuntehikkaasti ja painavasti.

— Kiitän teitä, Stepan Trofimovitš, erikoisesti kiitän teitä siitä uskosta ja ainaisesta luottamuksesta, jolla aina olette suhtautunut Nicolas'han, hänen mielensä ylevyyteen ja hänen kutsumukseensa. Sitä uskoa te olitte minussakin valmis tukemaan, silloin kun olin menettämäisilläni luottamukseni ja epäilin.

— Chère, chère... — Stepan Trofimovitš oli jo ottamaisillaan askelen Varvara Petrovnaa kohti, mutta pysähtyi kuitenkin, nähtävästi aavistaen, että nyt oli vaarallista keskeyttää.

— Mutta jos Nicolas'n lähellä, — Varvara Petrovna puhui jo laulamalla, — aina olisi ollut suuri Horatio, hiljainen alistumisessaan, — sekin on teidän toinen kaunis ajatuksenne, Stepan Trofimovitš, — niin ehkäpä hän olisi jo aikoja sitten pelastunut tuosta surullisesta ja äkillisestä "ironian demonista", joka häntä on koko hänen elämänsä ajan raadellut. Tämäkin on taas teidän ihmeellisen kaunis vertauksenne, tämä "ironian demoni". Mutta Nicolas'lla ei koskaan ole ollut ei Horatiota eikä Ofeliaa.

Hänellä oli vain hänen äitinsä, mutta mitä äiti yksin voi tällaisissa olosuhteissa? Tiedättekö mitä, Pjotr Stepanovitš, minusta tuntuu melkein pä luonnolliselta, että sellainen olento kuin Nicolas tosiaan saattoi viihtyä myös sellaisissa likaisissa köyhälistön asuinpesissä, sellaisissa, joista äsken kerroitte. Tänä hetkenä käsitan aivan erikoisen hyvin tuon "elämälle ilkkumisen" (erinomaisen sattuvat nuo sananne!), tuon sammumattoman, jyrkkää vastakohtaa kaipaavan janon, tuon tumman taustan, jolle hän, timantti, äkkiä ilmestyy luomaan hohdettaan, kuten teidän vertauksenne äsken kuului. Ja kas siellä hän tapaa olennon, jota kaikki muut pitävät pilkkanaan, raajarikon, puolihupsun, jolla kaikesta tästä huolimatta saattoi olla mitä ylevin mielenlaatu.

— Hm... saattaahan olla niinkin.

— Ja sitten te vielä ihmettelette, että hän ei pilkkaa tuota raukkaa samaten kuin muut. Voi teitä, te ihmiset! Ette te saata ymmärtää, miksi hän suojelee onnetonta tunkeilijoilta, kohtelee häntä kunnioittavasti "kuten markiisitarta". (Tuolla Kirillovilla on kai ihmistuntemusta aika lailla, vaikka hänkään ei ole ymmärtänyt täysin Nicolas'ta.) Ettekö käsitä, että tuo jyrkkä vastakohtahan se juuri on kaikkeen syynä. Jos tuo onneton naisparka olisi elänyt toisenlaisessa ympäristössä, hänen mielessään ei tuollaisia sairaalloisen kiihkeitä kuvitelmia ehkä olisi syntyntykään. Vain nainen, yksin nainen voi kaiken tämän käsittää, ja senvuoksi olenkin pahoillani, että te, Pjotr Stepanovitš, — miten tosiaankin säälin, en nyt juuri sitäkään tahtoisi sanoa, että tahtoisin teidän olevan — nainen, mutta välttämätöntä se olisi, jos mieli teidän ymmärtää tätä!

— Toisin sanoen, mitä pahempi, sitä parempi. Ymmärrän teitä, ymmärrän teitä sanomattoman hyvin, Varvara Petrovna. Onhan uskonnossakin aivan samaten: mitä vaikeampi on ihmisen elämä, mitä köyhempi ja sorretumpi kansa on, sitä itsepintaisemmin se luottaa taivaan palkkaan, ja jos vielä lisäksi satatuhatta pappia puuhailee vahvistamassa tätä uskoa, kiihoittaen kansan mielikuvitusta, johon kirkko juuri perustaa valtansa, niin... ymmärrän teitä varsin hyvin, Varvara Petrovna, sen voitte uskoa.

— En tosin ole aivan samaa mieltä, mutta sanokaahan, olisiko teidänkin mielestänne Nicolas, tehdäkseen tyhjäksi onnenhaaveet tuon onnettoman organismissa (minkä vuoksi Varvara Petrovna tahtoi välttämättä käyttää sanaa organismi, on minullekin aivan käsittämätöntä), pitänyt pilkata tuota raukkaa samoin kuin nuo toiset, virkamiehet. Ettekö tosiaankaan käsitä ylevätä sääliä, tuota koko organismin ylevätä värähtelyä, joka ilmenee Nicolas'n totisessa vastauksessa Kirilloville: "En pidä häntä pilkkanani." Ylevät, pyhät sanat!

— *Sublime*, — murahti Stepan Trofimovitš.

— Ja huomatkaa vielä, hän ei ole niin rikas kuin te luulette. Minä olen rikas, mutta ei poikani, ja niihin aikoihin hän ei saanut minulta juuri mitään.

— Ymmärrän, ymmärrän kaiken varsin hyvin, Varvara Petrovna, — Pjotr Stepanovitš alkoi jo käydä kärsimättömäksi.

— Sehän on minun luonteeni! Aivan kuin näkisin itseni pojassani. Tunnen tuon nuoruuden myrskyisine ja ylevän rohkeine purkauksineen. Ja jos teistä, Pjotr Stepanovitš, ja minusta kerran tulee hyvät ystävät, jota toivoisin kaikesta sydämestäni, semminkin kun olen teille niin paljosta kiitollinen, niin ehkäpä te vielä kerran ymmärrättekin...

— Voitte uskoa, etten minäkään puolestani muuta toivoisi,— vastasi Pjotr Stepanovitš jyrkähkösti.

— Silloin te ehkä ymmärrätte, että voi joskus sattua sokean ylevyyden puuskia, jolloin te valitsette ihmisen, joka suhteessa arvottoman, ihmisen, joka ei vähimmässäkään määrässä ymmärrä teitä, joka on valmis ensimmäisen mahdollisen tilaisuuden sattuessa räykkäämään teidät puolikuoliaaksi, ja tämmöisestä ihmisestä te vastoin kaikkea järkeä teette unelmanne, ihanteenne, panette häneen kaiken toivonne, jumaloitte häntä, rakastatte häntä elämänne loppuun saakka tietämättä edes itse, miksi niin teette, — ehkä juuri sen vuoksi, että hän ei missään suhteessa ole rakkautenne arvoinen. Voi, miten paljon olen saanut elämässäni kärsiä, Pjotr Stepanovitš!

Stepan Trofimovitšin katse alkoi pelokkaan levottomana harhaila minun katsettani hakien, mutta käänsin ajoissa pääni toisaalle.

— Ja aivan äsken vielä, aivan äsken... voi miten syyllinen olen, Nicolas! Ette usko, miten nuo kaikki ovat kiusanneet minut aivan näännyksiin, kaikki, kaikki, sekä vihamieheni että ystäväni, pikkusielut. Ja ystävät ehkä enemmän kuin vihamiehet. Uskotteko, Pjotr Stepanovitš, kun sain ensimmäisen katalan, nimettömän kirjeen, niin tunsin, että minussa ei ollut riittävästi voimaa edes halveksia kaikkea tuota ilkeämielisyyttä... En koskaan, en koskaan voi antaa anteeksi itselleni tätä raukkamaista heikkouttani.

— Noista nimettömistä kirjeistä olen jo kuullutkin jotakin, — Pjotr Stepanovitš elpyi uudelleen, — ja saatte olla varma, että niiden lähettäjistä saadaan selko.

— Ette saata edes käsittää, minkälaista vehkeilyä täällä on syntynyt! Meidän Praskovja Ivanovnaammekaan ne eivät ole säästäneet! Mistä syystä hänetkin on tähän

sekoitettu? Olin ehkä tänään liian kova, Praskovja Ivanovna, rakas ystävä, — hän lisäsi ylväässä helytymisensä puuskassa, mutta sittenkin hänen äänessään soi yhä vielä voitonvarma ironia.

— Mitäs te turhia, emokulta, — yritti puhuteltu sopertaa hieman väkinäisesti, — minusta tämä jo saisi loppua, tässä on jo tullut puhutuksi hieman liikojakin. — Ja taas hän katsahti arasti Lizaan, joka tuijotti yhä Pjotr Stepanovitšiin.

— Tuon onnettoman ihmisolennon, tuon mielipuoli-poloisen, joka on menettänyt kaikkensa, niin että hänellä ei ole jäljellä muuta kuin hyvä sydämensä, hänet minä teen tyttärekseni, — huudahti Varvara Petrovna äkkiä, — se on velvollisuuteni, jonka lupaan pyhästi täyttää. Tästä hetkestä alkaen otan hänet suojelukseeni.

— Eräässä suhteessa se onkin viisainta, mitä voitte tehdä! — Pjotr Stepanovitš kävi yhä eloisammaksi. — Suokaa anteeksi, mutta äsken ei tullut sanotuksi vielä kaikkea. Muutama sana vielä suojelukseen ottamisesta. Ajatelkaahan, kun Nikolai Vsevolodovitš oli lähtenyt sieltä... aion jatkaa siitä, mihin äsken keskeytin puheeni, Varvara Petrovna, niin tämä herra, tämä samainen Lebjadkin, käsitti samassa oikeudekseen ottaa haltuunsa sisarensa eläkkeen ja käyttää sitä mielensä mukaan. En tiedä varmasti, miten Nikolai Vsevolodovitš oikein lienee tämän asian järjestänyt, mutta tiedän vain sen, että saatuaan vuoden kuluttua ulkomailla kuulla, miten asia oli, hänen oli pakko ryhtyä järjestämään asiaa toisin. En kykene tästäkään tekemään selkoa yksityiskohtaisemmin, mutta hänhän voi itse myöhemmin kertoa teille kaikesta tarkemmin, ja minä rajoitun vain mainitsemaan, että tämä intresantti olento sijoitettiin jonnekin kaukaiseen luostariin, vieläpä hänen olonsa siellä järjestettiin sangen mukavaksikin, vaikka hän tosin koko ajan oli ystävällisen valvonnan alainen, ymmärrättehän? Mutta arvaattekohan, mihin tuo herra Lebjadkin rohkenee silloin ryhtyä? Hän yrittää parhaansa saadakseen selville, missä piileskelee tuo hänen verolähteensä, s.o. hänen sisarkultansa, ja vasta äsken, saatuaan vihdoinkin selville hänen olinpaikkansa, hän ottaa sisarensa pois luostarista jonkin esittämänsä valtakirjan nojalla ja tuo hänet muassaan suoraan tänne. Täällä hän ei anna tälle edes syödä, vaan lyö ja pahoinpitelee tätä joka tavalla ja lopulta, saatuaan jotakin tietä Nikolai Vsevolodovitšilta huomattavan rahasumman, hän alkaa juopotella, ja sen sijaan että tuntisi kiitollisuutta Nikolai Vsevolodovitšia kohtaan, hän alkaa uhkailla tätä, esittää järjettömiä vaatimuksia, kiristelee häneltä rahaa ja uhkaa lopuksi periä rahat oikeuden tietä, jos Nikolai Vsevolodovitš ei suostu maksamaan hänelle koko eläkettä etukäteen. Näin hän pitää siis Nikolai Vsevolodovitšin vapaaehtoista lahjaa verovelvollisuutena, ymmärrättekö tällaista? Herra Lebjadkin, onko kaikki se, mitä olen sanonut, totta?

Kapteeni, joka koko ajan oli seisonut ääneti, katse maahan luotuna, otti äkkiä kaksi askelta eteenpäin tumman punan kihotessa hänen kasvoilleen.

— Pjotr Stepanovitš, te olette armoton minua kohtaan, — hän sanoi nolona.

— Miten niin, armoton? Mutta puhukaamme armottomuudesta ja armollisuudesta myöhemmin. Pyytäisin teitä ensiksi vastaamaan tähän kysymykseeni: onko totta kaikki, mitä olen puhunut vai eikö? Jos teidän mielestänne kaikki ei ole totta, voitte tehdä oman välihuomautuksenne.

— Minä... teidän itse tiedätte hyvin, Pjotr Stepanovitš... — kapteeni sammalsi, jätti lauseensa kesken ja jäi puhumattomaksi. On mainittava, että Pjotr Stepanovitš istui nojatuolissa polvi ristissä toisen polven yli, ja kapteeni seiso i hänen edessään mitä kunnioittavimmassa asennossa.

Herra Lebjadkinin epäröiminen ei nähtävästi ollenkaan miellyttänyt Pjotr Stepanovitšia. Hänen kasvonsa vääristyivät ilkeästi.

— Eiköhän teitä sittenkin haluttaisi huomauttaa jotakin? — Pjotr Stepanovitš katsahti ovelasti kapteeniin. — Siinä tapauksessa kiirehtikää, olkaa hyvä, näettehän, että täällä odotetaan.

— Tehän tiedätte, Pjotr Stepanovitš, itsekin hyvin, etten saata sanoa mitään.

— Ei, sitä en ole tosiaankaan tietänyt, kuulen sen nyt ensi kertaa; miksi te ette muka voisi sanoa sanottavaanne?

Kapteeni seiso i vaiti katse maahan luotuna.

— Sallitte kai minun lähteä, Pjotr Stepanovitš, — sanoi kapteeni äkkiä päättäväisesti.

— Mutta ei ennen kuin saan vastauksen kysymykseeni: onko totta kaikki, mitä olen puhunut?

— Totta on, hyvä herra, — Lebjadkinin ääni kajahti kumeana, ja hän kohotti katseensa kiusaajaansa. Hänen ohimoillaan alkoi hiki pisaroida.

— Onko totta kaikki?

— Kaikki on totta.

— Olisiko teillä ehkä jotakin lisättävää tai huomautettavaa? Jos teistä tuntuu siltä, että olemme olleet epäoikeudenmukaisia, niin ilmaiskaa ajatuksenne; tehkää vastaväitteenne, ilmaiskaa ääneen tyytymättömyytenne.

— Ei, ei minulla ole mitään...

— Oletteko te uhannut äskettäin Nikolai Vsevolodovitšia?

— Se oli... siihen oli oikeastaan syynä viina, Pjotr Stepanovitš. (Hän kohotti äkkiä päänsä pystyyn.) — Pjotr Stepanovitš! Jos perheen kunnia ja sydämen häpeä, jota se ei ole ansainnut, alkaa äänekkäästi vaikeroida ihmisten hampaissa vaatien oikeuttansa, onko silloinkin — onko silloinkin ihminen siitä vastuussa? — hän ulvahti uudelleen soveliaisuuden vaatimukset unohtaen kuten äskenkin.

— Oletteko nyt aivan selvä, herra Lebjadkin?

— Pjotr Stepanovitš katsahti häneen läpitukevasti.

— Aivan... selvä.

— Mitä merkitsee tuo puhe "perheen kunnia ja sydämen häpeästä, jota se ei ole ansainnut"?

— Se on muuten vain, en minä tahtonut ketään... Itsestäni minä vain... — kapteeni aloitti taas.

— Te olette kaikesta päättäen loukkaantunut huomautuksistani, jotka koskevat teitä ja teidän käytöstänne. Olette liian herkkä loukkaantumaan, herra Lebjadkin. Mutta sallikaa minun huomauttaa, että oikeastaan en ole vielä maininnut mitään käytöksestänne sen oikeassa valossa. Minähän voin alkaa puhua siitäkin, saattaahan käydä niinkin, mutta enhän ainakaan vielä ole puhunut siitä sen *oikeassa* valossa.

Lebjadkin vavahti ja alkoi tuijottaa kauhuissaan Pjotr Stepanovitšiin.

— Pjotr Stepanovitš, vasta nyt alan olla täysin hereillä.

— Hm! Ja minäkö muka vasta sain teidät hereille?

— Niin, te saitte minut hereille, Pjotr Stepanovitš, olen neljä vuotta maannut uhkaavan ukkospilven alla. Saanko viimeinkin lähteä, Pjotr Stepanovitš?

— Nyt saatte lähteä, jos vain Varvara Petrovna itse ei pidä tarpeellisena...

Mutta Varvara Petrovna alkoi vain torjuvasti viittailla käsillään.

Kapteeni kumarsi hyvästiksi, astui pari askelta ovelle päin, pysähtyi äkkiä, painoi kättänsä sydämelleen aikoen sanoa jotakin, mutta ei sanonutkaan mitään, vaan aikoi juuri poistua käytävään, kun samassa hän kohtasikin ovessa Nikolai Vsevolodovitšin, joka väistyi syrjään antaakseen hänelle tietä. Näytti siltä, kuin kapteeni olisi äkkiä kutistunut pienemmäksi, ja hän jäi seisomaan paikoilleen kuin kivettynyt, irroittamatta katsettaan Nikolai Vsevolodovitšista, aivan kuin kuoliniskua odottava kaniini. Nikolai

Vsevolodovitš pysähtyi hetkiseksi, työnsi kevyesti kädellään hänet syrjään ja astui vierashuoneeseen.

VII.

Hän oli iloinen ja rauhallinen. Ehkä hänelle oli aivan äskettäin tapahtunut jotakin oikein hyvää, josta me emme vielä tietäneet mitään. Näytti vain siltä, että hän oli jostakin erikoisen tyytyväinen.

— Voitko suoda minulle anteeksi, Nicolas? — Varvara Petrovna ei malttanut olla huudahtamatta ja nousi kiireisesti poikaansa vastaan.

Mutta Nicolas vain nauroi ääneensä.

— Arvasinhan minä! — hän huudahti hyväsydämisen leikillisesti. — Näen, että te jo tiedätte kaiken. Kun lähdin täältä äsken, aloin vaunuissa ajatella: "Olisihan minun ehkä pitänyt kertoa vaikkapa jokin pikku juttu, mitenkä minä sillä lailla lähdin?" Mutta samassa muistin, että jäihän tänne Pjotr Stepanovitš, ja silloin pääsin heti siitä huolesta.

Puhuessaan hän heitti ympärilleen nopeita silmäyksiä.

— Pjotr Stepanovitš kertoi meille täällä muinaisen pietarilaisen tarinan erään omituisen miehen elämästä, — aloitti Varvara Petrovna yhä vieläkin haltioituneena, — erään oikullisen ja hullun miehen elämästä, miehen, jota kuitenkin aina ohjasivat ylevät tunteet ja joka menetteli aina ritarillisen jalomielisesti.

— Ritarillisenko? Oikeinko te olette menneet niin pitkälle? — Nicolas nauroi. — Olen muuten Pjotr Stepanovitšille tällä kertaa hyvin kiitollinen hänen kiirehtimisestään (tätä sanoessaan hän vaihtoi pikaisen katseen Pjotr Stepanovitšin kanssa). Teidän on hyvä tietää, maman, että Pjotr Stepanovitš on yleisesti tunnettu sovinnonrakentajana. Se on hänen osansa, tautinsa, keppihevosen, ja suosittelen häntä teille lämpimästi sellaisena. Voin melkein arvata, mitä hän taas on saanut kyhätyksi kokoon. Hän sepittelee aivan kuin johonkin määrättyyn tarkoitukseen jos jonkinlaisia juttuja, silloin kun kertoo. Hänen päässään on kokonainen kanslia. On muistettava, että hän on realisti, hänen on siis aivan mahdotonta valehdella, ja totuus on hänelle usein menestystäkin kalliimpi... tietenkin lukuunottamatta niitä erikoisia tapauksia, jolloin menestys on vielä totuuttakin kalliimpi. — Puhuessaan hän koko ajan katseli ympärilleen. — Tästä näette siis aivan selvästi, maman, että teillä ei ole mitään syytä pyytää minulta anteeksi, ja jos tässä on jonkinlainen hulluus kysymyksessä, niin se on ennen kaikkea etsittävässä minun teoistani, ja loppujen lopuksi minä siis olen kuin

olenkin — hullu... jollei muuta varten, niin täytynee minun ainakin täällä pitää yllä entistä mainettani...

Samassa hän jo syleili hellästi äitiänsä.

— Oli miten oli, mutta tästä on jo niin paljon puhuttu, että voimme jo hyvin lopettaa tähän koko jutun, — hän lisäsi, ja hänen äänensä sai tätä sanoessa omituisen kuivahkon kalsean sävyn. Varvara Petrovna tunsu hyvin tuon sävyn, mutta hänen kiihoittuneisuuttaan se ei sittenkään voinut nyt hillitä, vaan päinvastoin se sitä vain yllytti.

— Enhän osannut odottaakaan sinua ennen kuin kuukauden kuluttua, Nicolas!

— Selitän teille, maman, tietenkin kaiken, mutta tällä kertaa...

Ja samassa hän jo lähestyi Praskovja Ivanovnaa.

Mutta Praskovja Ivanovna tuskin vilkaisi häneen, vaikka olikin puoli tuntia sitten hänen saapuessaan ollut hänen tulostaan hyvin hämmästynyt. Hänellä oli nyt jo uusia huolia. Aina siitä hetkestä asti, kun kapteeni oli lähtenyt ja törmännyt ovesa Nikolai Vsevolodovitšia vastaan, Liza oli alkanut naureskella, ensin hiljaa hihittäen, sitten puuskittain, ja viimein hänen naurunsa paisui yhä enemmän ja enemmän käyden yhä kuuluvammaksi ja huomiotaherättävämmäksi. Hän oli käynyt myös kasvoiltaan aivan punaiseksi. Hänen mielentilansa, äskeiseen synkkään verrattuna, oli nyt silminnähtävästi muuttunut. Nikolai Vsevolodovitšin keskustellessa Varvara Petrovnan kanssa hän oli parisen kertaa pyytänyt Mavriki Nikolajevitšia luokseen aivan kuin kuiskatakseen hänelle jotakin, mutta aina kun tämä oli kumartunut hänen puoleensa, hän oli alkanut ääneensä nauraa. Syrjästä katsoen näytti aivan siltä, kuin hän olisi nauranut Mavriki Nikolajevitš-paralle. Hän näytti kyllä yrittävän hillitä itseänsä ja vei tuon tuostakin nenäliinansa suulleen. Nikolai Vsevolodovitš kääntyi häntä kohti tervehtiäkseen häntä mitä viattomimman ja hyväntahtoisimman näköisenä.

— Suottehan minulle anteeksi, — Liza vastasi hänelle hätäisesti, — te... te... kai olette tavannut Mavriki Nikolajevitšin... Hyvä Jumala, miten sopimattoman pitkä te olette, Mavriki Nikolajevitš!

Ja taas kajahti nauru. Mavriki Nikolajevitš oli tosin pitkä, mutta hänen pituudessaan ei ollut suinkaan mitään sopimatonta.

— Te... tulitteko kauan sitten? — Liza hätäili puhuessaan ja koetti hillitä nauruaan joutuen vain yhä enemmän hämilleen, mutta hänen silmänsä loistivat nyt.

— Noin kaksi tuntia sitten, — vastasi Nicolas katsellen häntä tarkasti. Mainittakoon, että hänen käytöksensä oli hillittyä ja kohteliasta, mutta heti kun hän jätti kohteliaisuuden syrjään, hän kävi veltoksi ja välinpitämättömän näköiseksi.

— Ja mihin te asetutte asumaan?

— Tänne.

Varvara Petrovna oli myös tarkannut Lizaa, mutta sitten sukelsi äkkiä taas uusi ajatus hänen mieleensä.

— Missä sinä, Nicolas, olet ollut tämän kahden tunnin ajan? — hän lähestyi taas poikaansa.

— Junahan tulee jo kymmeneltä.

— Ensin vein Pjotr Stepanovitšin Kirillovin luo. Pjotr Stepanovitšin taas tapasin Matvejevossa (kolmen asemanvälin päässä meidän kaupungistamme) ja tulimme samassa vaunussa tänne.

— Minä odottelin Matvejevossa jo aamunkoitosta asti, — tarttui Pjotr Stepanovitš puheeseen, — meidän junastamme joutuivat viimeiset vaunut pois kiskoilta, vähältä piti, ettemme taittaneet jalkojamme.

— Taittaneet jalkojanne! — Liza huudahti.

— Äiti, äiti, mehän aioimme myös viime viikolla Matvejevoon, entäpä jos mekin olisimme taittaneet jalkamme!

— Jumala armahtakoon! — Praskovja Ivanovna teki ristinmerkin.

— Äiti, äiti, rakas maman, älkää vain säikähtäkö, jos minäkin taitan joskus molemmat jalkani. Sehän voi minulle tapahtua milloin tahansa, sanot tehän te aina itsekin, että taitan vielä niskanikin kerran, kun joka päivä ratsastan. Mavriki Nikolajevitš, talutattehan te sitten minua, kun tulen rammaksi? — ja taas hän alkoi ääneen nauraa.
— Jos niin käy, ei kukaan muu saa koskaan minua taluttaa, ei muut kuin te, teillä täytyy olla rohkeutta ottaa se huomioon. Olettakaamme, että taitan vain toisen jalkani...
Mutta olkaahan toki kohtelias ja sanokaa, että pitäisitte sitä suurena onnena.

— Mikä onni se nyt olisi, että menettäisi jalkansa! — Mavriki Nikolajevitš rypisti totisena kulmiaan.

— Mutta sittenhän te saisitte aina yksin minua taluttaa, vain te eikä kukaan muu!

— Jos niinkin kävisi, Lizaveta Nikolajevna, niin silloinkin te taluttaisitte minua, —
murahti Mavriki Nikolajevitš vieläkin totisempaan.

— Hyvä Jumala, hän oli sanovinaan sukkeluuden! — Liza huudahti kauhistuen. —
Mavriki Nikolajevitš, uskaltakaapas vielä kerran yrittää sille tielle. Millainen egoisti te
olette! Olen varma siitä, että olette kunnian mies, mutta tähän itse puhutte pahaa
itsestänne. Aivan päinvastoin te tekisitte. Aamusta iltaan saakka te vakuuttaisitte
minulle, että jalattomana olen vielä paljon intresantimpi! Mutta on eräs seikka, jota ei
voi auttaa. Te olette tolkuttoman pitkä, ja minusta taas tulee jalattomana aivan
pikkuruikkuinen. Mitenkäs te minua oikein talutate? Ei tule meistä kaunista paria!

Ja hän alkoi taas hysteerisesti nauraa. Hänen sukkeluutensa ja viittailunsa eivät
suinkaan olleet kovin hyvin valittuja, mutta hän oli liiaksi kiihottunut tavoitellakseen
mainetta älykkyydellään.

— Hysteriaa! — kuiskasi Pjotr Stepanovitš minulle. — Pian lasi vettä.

Hän oli arvannut oikein. Hetken kuluttua kaikki alkoivat hyöriä, tuotiin vettä. Liza syleili
äitiään, suuteli häntä kiihkeästi, itki pää hänen olallaan ja samassa taas irroittautui
hänenästä, katsahti häntä silmiin ja alkoi nauraa. Äiti alkoi lopulta myös nyyhkyttää.
Varvara Petrovna vei heidät kiireimmiten omiin huoneisiinsa samasta ovesta, josta
äskettä oli saapunut luoksemme Darja Pavlovna. Mutta eivät he siellä kauan viipyneet,
ei enempää kuin nelisen minuuttia...

Koetan muistaa tarkoin jokaisen pienimmänkin piirteen tämän muistorikkaan
aamupäivän viime hetkistä. Muistan, miten Nikolai Vsevolodovitš — sen jälkeen kuin
naiset (paitsi Darja Pavlovnaa, joka ei ollut liikahtanut paikaltansa) olivat poistuneet ja
me jäimme yksin — tuli kunkin meidän luo ja tervehti kaikkia muita paitsi Šatovia, joka
edelleen istui liikkumatta tuolillaan, pää alas painuneena. Stepan Trofimovitš oli jo
yrittämäisillään jotakin hyvin viisasta keskustelua Nikolai Vsevolodovitšin kanssa, kun
tämä äkkiä kääntyikin Darja Pavlovnan puoleen. Mutta silloin Pjotr Stepanovitš
melkein puoliväkisin vetäisi hänet käsipuolesta ikkunan luo ja alkoi kuiskailua hänelle
jotakin, nähtävästi jotakin sangen tärkeätä, sikäli kuin voi päättää hänen kasvojensa
ilmeestä ja kädenliikkeistä, joilla hän tehosti kuiskailuaan. Nikolai Vsevolodovitš
kuunteli väkinäisesti ja hajamielisesti, huulillaan yhä sama kohtelias hymy, mutta
viimein hän kävi melkein päkärsimättömäksi ja yritti lähteä jo pois. Ikkunan luota
hän poistui samana hetkenä, kun naiset palasivat takaisin vierashuoneeseen. Varvara
Petrovna kehoitti Lizaa istuutumaan entiselle paikalle vakuutellen, että ainakin
kymmenisen minuuttia heidän olisi vielä odotettava ja levähdettävä, sillä raitis ilma
tuskin vielä olisi hyväksi sairaille hermoille. Hän hoivaili Lizaa erikoisen hellästi ja
istuutui itse hänen viereensä. Samassa heidän eteensä pyörähti Pjotr Stepanovitš ja

aloitti kiireesti iloisen keskustelun. Mutta silloin Nikolai Vsevolodovitš lopultakin lähestyi Darja Pavlovnaa hitaaseen tapaansa. Daša alkoi hänen lähestyessään väristä kuin haavan lehti, silminnähtävästi hämmästyneenä hypähti tuoiltaan ja kävi tulipunaiseksi kasvoiltaan.

— Teitä saa siis kaikesta päättäen onnitella... Vai eikö vielä? — Nicolas Vsevolodovitš sanoi, ja hänen suupielinsä muodostui aivan uusi uurre.

Daša vastasi hänelle jotakin, mutta en saattanut kuulla, mitä se oli.

— Suonette anteeksi epähienon kysymykseni, — hän koroitti ääntään, — mutta tiedättehan kai, että minulle on tästä varta vasten ilmoitettu. Tehän tiedätte sen, eikö niin?

— Tiedän kyllä, että teille on varta vasten asioista ilmoitettu.

— Toivon, etten onnentoivotuksellani ole saanut häiriötä aikaan, — Nikolai Vsevolodovitš naurahti, — ja jos Stepan Trofimovitš...

— Minkä vuoksi, miksi te onnittelette? — Pjotr Stepanovitš hypähti jo samassa siihen.

— Onko syytä onnitella teitä, Darja Pavlovna? Mutta hyväinen aika! Eiköhän siihen vain liene sama syy kuin... Puna teidän poskillanne todistaa parhaiten, että niin on asian laita. Minkä muun syyn vuoksi me sitten onnittelisimmekaan ihania ja siveitä nuoria neitojamme, jollei sen vuoksi, ja mikä saisikaan heidät enää enemmän punastumaan? Jos niin on, niin vastaanotakaa minunkin onnitteluni ja maksakaa pois vetorahat. Muistatte kai, että löimme Sveitsissä vetoa siitä, että muka ette koskaan menisi naimisiin... Apropos, Sveitsi? On minullakin muisti! Ajatelkaahan, olipa vähällä, etten yksistään juuri sen vuoksi lähtenytkin tänne, ja nyt unohdin koko asian. Sanopa sinä, — hän kääntyi äkkiä Stepan Trofimovitšin puoleen — milloinkas sinä sitten oikeastaan aiot Sveitsiin?

— Minäkö... Sveitsiin? — Stepan Trofimovitš oli hämmästynyt ja hämillään.

— Mitä? Etkö lähdekään? Sinähän aikonet myös naimisiin? Kirjoitithan...

— Pierre! — Stepan Trofimovitš huudahti.

— Pierre... mitä tuo nyt on? Katsohan, jos suinkin voin sinua sillä ilahduttaa, niin olen lentänyt tänne vain ilmoittaakseni, että minulla ei suinkaan ole mitään sitä vastaan, koskapa nyt niin välttämättä tahdoit tietää mielipiteeni asiasta. Jos taas (— hän sirotteli sanan toisensa jälkeen —) sinut on "pelastettava", kuten siinä samassa kirjeessä kirjoitit ja rukoilit minulta apua, niin olen siinäkin suhteessa valmis palvelukseesi. Varvara Petrovna, onko tosiaankin totta, että hän menee naimisiin? —

hän kääntyi äkkiä tämän puoleen. — Toivon, etten ole epähieno. Kirjoitithan itse, että koko kaupunki sen jo tietää, ja kaikki onnittelevat sinua niin hartaasti, että sinun on välttääksesi onnittelevia hiiviskeltävä ulkona vain öisin. Kirjeesi on minulla vielä täällä taskussani. Mutta uskotteko, Varvara Petrovna, etten ymmärrä siitä hituistakaan! Sano sinä minulle, Stepan Trofimovitš, kerta kaikkiaan aivan selvästi, onko sinua onniteltava vai onko sinut "pelastettava"? Ette usko, miten hänen kirjeessään, mitä suurinta onnea uhkuvien rivien välissä, saattaa olla toisia, jotka ovat mitä epätoivoisimpia. Ensiksikin hän pyytelee anteeksi minulta, mutta sehän on nyt näin meidän kesken sanoen aina kuulunut hänen tyyliinsä... Mutta eikös olekin lystikästä, mies ei ole nähnyt minua elämässään muuta kuin kaksi kertaa, ja nekin kerrat vahingossa, ja nyt, astuessaan kolmannen kerran avioliittoon kuvittelee, että siten hän muka rikkoo jonkinlaiset vanhemman velvollisuudet minua kohtaan, pyytää tuhannen virstan päästä, etten olisi hänelle vihainen ja että antaisin hänelle luvan! Älä ollenkaan ole pahoillasi, Stepan Trofimovitš, se on ajan kuva, en ole katsantotavoiltani ahdas enkä tuomitse, ja totta puhuen tähän on sinulle vain kunniaksi j.n.e., j.n.e. Mutta pääasia on, että sitä samaista pääasiaahan minä tässä en käsitäkään. Tässä kirjeessään hän mainitsee vielä jotakin "Sveitsin synneistä". "Minun on mentävä naimisiin toisen syntien vuoksi", vai miten se nyt olikaan, — sanalla sanoen "synnit". "Neitonen on", — niin hän kirjoittaa, — "timantti ja päärly", eikä hän siis "ansaitse" tätä, — sehän on kuin onkin hänen kieltään. Mutta jonkun toisen hämärien syntien vuoksi tai eräänlaisten olosuhteiden pakosta "minun on mentävä vihille ja lähdeävä Sveitsiin", ja sen vuoksi "jätä kaikki sikseen ja lennä pelastamaan minut". Voiko tätä kukaan ymmärtää? Mutta... teidän kaikkien ilmeistä päättäen, — ja kirje kädessä hän hyöri sinne tänne katsellen kutakin läsnäolijoista vuorotellen viattoman näköisenä silmiin, — minä taas olen nähtävästi, kuten tavallisesti, tehnyt tyhmyyksiä avomielisyydelläni, tai niinkuin Nikolai Vsevolodovitš sanoisi "hätiköimiselläni". Ajattelin, että täällä olisivat koolla vain omat ihmiset, toisin sanoen sinun omasi, Stepan Trofimovitš, sinun omasi, sillä minähän itse asiassa olen vieras, ja minusta näyttää... näyttää siltä, kuin kaikki tietäisivät jotakin ja että yksin minä tässä vain en tiedäkään yhtään mitään.

Yhä vain hän katseli ympärilleen.

— Kirjoittiko Stepan Trofimovitš teille tosiaankin, että hän menee naimisiin "toisen Sveitsin-syntien" vuoksi ja että teidän olisi lennettävä "pelastamaan" hänet, aivan nämä sanatko hän kirjoitti? — Varvara Petrovna lähestyi Pjotr Stepanovitšia kasvot vääristyneinä ja keltaisina sekä huulet vavahdellen.

— Miten nyt sanoisin? Ehkä en ole ymmärtänyt oikein, — Pjotr Stepanovitš näytti säikähtyvän ja alkoi yhä enemmän hätäillä puhuessaan, — mutta miksi hän sitten kirjoittaa sillä tavoin. Kas tässä on kirje. Tehän tiedätte, Varvara Petrovna, miten hän

saattaa kirjoittaa aivan alinomaa, ilman loppua ja määrää, ja viimeisinä kolmena kuukautena tuli kirje kirjeen perästä, ja täytyy tunnustaa, etten aina jaksanut edes lukea niitä loppuun. Suo minulle anteeksi, Stepan Trofimovitš, typerä avomielisyyteni, mutta onhan sinun kerrankin myönnettävä, että vaikka osoitinkin kirjeet minulle, niin ne olivat kuitenkin tarkoitettut enemmän niinkuin jälkimaailmaa varten, ja silloinhan sinusta lienee yhdentekevää, jos... No mutta, älä nyt ole pahoillasi, olemmehan me ainakin, sinä ja minä, "omia" ihmisiä keskenämme! Mutta kas tämän kirjeen, Varvara Petrovna, tämän luin loppuun asti. Nämä "synnit", nämä "toisen synnit", ne ovat varmasti meidän omia tekosiamme, ja lyönpä vaikka vetoa siitä, että ne ovat mitä viattomimpia, mutta niistä on välttämättä tahdottu nostaa aikamoinen melu, jolle sitten annettaisiin jonkinlainen "ylevyyden vivahdus", — Ja tämän vivahduksen vuoksihan koko jupakka on syntynytkin. Katsokaas, mitä tulee meidän rehellisyyteemme, niin siinä suhteessahan me emme aina ole olleet niin turhan tarkkoja, — onhan meidän kerta kaikkiaan sekin tunnustettava. Meitä, katsokaas, kortit vetävät niin suloisesti puoleensa... muuten tämä on jo liikaa, aivan liikaa, tunnustan, että olen lörpötellyt jo liikoja, mutta vannon teille, Varvara Petrovna, että hän säikytti minut aika tavalla, ja minä jo valmistauduin tosissani "pelastamaan" hänet. Alkaa jo itseänikin hävettää. Olenko tosiaankin veitsi kourassa käymässä hänen kurkkuunsa? Olenko minä armoton velkoja, vai mikä minä olen? Hän kirjoittaa myös jotakin myötäjäisistä... Muuten... aiotko todellakin mennä naimisiin, Stepan Trofimovitš? Meillehän voi niin helposti sattua sellaistaikin, että puhutaan minkä jaksetaan, ja kaikki se tapahtuu vain... "tyylin kehittämiseksi"... Voi, Varvara Petrovna, olen varma siitä, että te tuomitsette nyt minua tämän minun tyylini vuoksi...

— Päinvastoin, päinvastoin, näen, että kärsivällisyytenne mitta on täysi, ja siihen on teillä varmasti ollut aihetta... — Varvara Petrovna tarttui puheeseen vihamielisen kylmästi.

Vahingoniloisena hän oli kuunnellut Pjotr Stepanovitšin "totuudenmukaisia" lausahteluja. Pjotr Stepanovitš nähtävästi esitti jotakin edeltäkäsien harjoitettua osaansa, mutta minkälaista, sitä en tietänyt vielä silloin. Mutta selvää oli, että kaikki oli teeskenneltyä ja melkeinpä jo liiankin karkeata.

— Päinvastoin, — Varvara Petrovna jatkoi, — olen suorastaan liiankin kiitollinen teille siitä, että puhuitte suunne puhtaaksi. Jos ei teitä olisi ollut olemassa, en olisi koskaan saanut tätä tietää. Ensi kerran näinä kahtenakymmenenä vuotena olen vihdoinkin saanut silmäni auki. Nikolai Vsevolodovitš, sanoitte äsken, että tekin saitte ilmoituksen. Eiköhän Stepan Trofimovitš ole kirjoittanut teillekin samaan tapaan?

— Sain häneltä mitä viattomimman ja... ja... hyvin ylevämielisen kirjeen...

— Te sammallatte, tapaillette sanoja, — riittää! Stepan Trofimovitš, odotan, että tekisitte minulle suuren palveluksen, — ja silmät säikkyen hän kääntyi tämän puoleen, — olkaa ystävällinen, lähtekää täältä tässä silmänräpäyksessä älkääkös koskaan enää tulko kotini kynnyksen yli!

Tahtoisin muistuttaa vielä kerran Varvara Petrovnan äskeisestä haltioituneesta mielentilasta ja huomauttaa, että se vielääkään ei ollut täysin ohitse. Ja olihan Stepan Trofimovitš todella enemmänkin kuin syyllinen! Mutta eniten minua silloin hämmästytti se, miten ihmeellisen arvokkaasti hän kesti sekä Petrušan "paljastukset" että Varvara Petrovnan "kirouksen". Mistä hän sai niin paljon mielenlujuutta? Tiesin vain sen, että hän oli todella syvästi loukkaantunut äskeisestä Petrušan kohtelusta heidän ensi tapaamisensa hetkenä ja aivan erikoisesti siitä, että hänen syleilyynsä ei oltu vastattu. Tämä hänen surunsa oli syvä ja *todellinen*, — se oli koskenut suoraan sydämeen, ainakin niin hänestä itsestään tuntui. Oli hänellä tänä hetkenä toinenkin suru, nimittäin mieltä katkeroittava tunne siitä, että hän todella oli menetellyt alhaisesti. Sen hän tunnusti minulle myöhemmin täysin avoimesti. Ja tuollainen todellinen, teeskentelemätön suru, sehän voi aivan poikkeuksellisen kevytmielisenkin ihmisen joskus äkkiä muuttaa arvokkaaksi ja lujaksi, vaikka tosin vain hetkeksi. Oikea, todellinen suruhan voi tehdä hölmöstäkin viisaan, niin on joskus käynyt, — vaikka sekin muutos kestää vain hetken. Sellainen on surun luonne. Ja jos kerran asian laita on näin, niin miten saattoikaan se vaikuttaa senkaltaiseen mieheen kuin Stepan Trofimovitšiin? Tapahtui perinpohjainen mullistus,—tosin sekin vain hetkeksi.

Arvokkaasti hän kumarsi Varvara Petrovnalle hyvästiksi, sanomatta sanaakaan (eihän hänellä tosin ollut tähän mitään sanomistakaan). Hän oli aikeissa poistua, mutta ei kuitenkaan malttanut, vaan lähestyi vielä Darja Pavlovnaa. Tämä oli varmaankin aavistanut, että näin tapahtuisi, koskapa hän itse alkoi ensiksi puhua estääkseen Stepan Trofimovitšin siitä.

— Stepan Trofimovitš, Jumalan tähden, älkää sanoko mitään, — hän puhui kummallisen kiireesti, samalla kuin hänen kasvonsa vääntyivät tuskallisesti ja hän ojensi kätensä Stepan Trofimovitšia kohti, — saatte olla varma, että kunnioitan teitä aivan samoin kuin ennenkin... pidän teitä yhtä suuressa arvossa... Stepan Trofimovitš, älkää tekään ajatelko minusta pahaa, varmuus siitä olisi minulle hyvin tärkeä...

Stepan Trofimovitš kumarsi hänelle syvään, hyvin syvään.

— Tee tahtosi, Darja Pavlovna, tiedäthän, että tässä asiassa sinulla yksin on valta päättää! On ollut ja on vastakin, nyt ja edelleenkin, — Varvara Petrovna sanoi painavan sanansa.

— Hyväinen aika! Nythän minäkin vasta ymmärrän kaiken! — ja Pjotr Stepanovitš löi kämmenellä otsaansa. — Mutta hyväinen aika, mihin asemaan nyt olen joutunut! Darja Pavlovna, suottehan anteeksi?... Mitä sinä oletkaan saanut oikein aikaan, hä? — hän kääntyi isänsä puoleen.

— Pierre, sinähän voisit ainakin hieman valita sanojasi, eikö totta, ystävä rakas? — Stepan Trofimovitš sanoi tämän jo aivan hiljaisella äänellä.

— Älä huuda siinä, — Pierre alkoi huitoja käsillään, — kaikkeen tähän on syynä vain vanhat, sairaat hermot, usko minua, ja huutaminen ei auta vähääkään. Sanopa mieluummin, miksi et ole minua tähän kaikkeen ennakolta valmistanut? Tiesithän, että minä heti, jo ensi askelellani täällä, alan puhua asiasta?

Stepan Trofimovitš katsahti tutkivasti poikaansa.

— Pierre, onko tosiaankin totta, että sinä, joka jo niin paljon tiedät kaikesta siitä, mitä täällä tapahtuu, et tietäisi kaikkea, niin kuin se on? Etkö tosiaankaan ole mitään kuullut?

— M-mitä? On siinäkin ihminen! Ei siinä kyllin, että olemme vanhoja lapsia, me saatamme vielä kaiken lisäksi olla ilkeitä lapsia. Varvara Petrovna, kuulitteko, mitä hän sanoi?

Nousi kauhea hälinä, mutta samassa tapahtui jotakin muuta, mitä kaikkein vähimmin oli osattu odottaa.

VIII.

Ensiksikin on mainittava, että viimeisten kahden, kolmen minuutin aikana Lizaveta Nikolajevnan oli vallannut jokin uusi levottomuus. Hän kuiskaili kiihkeästi jotakin vuoroin äidilleen, vuoroin hänen puoleensa kumartuneelle Mavriki Nikolajevitšille. Hänen kasvojensa ilme oli levoton, mutta samalla se ilmaisi päättäväisyyttä. Viimein hän nousi paikoiltaan, nähtävästi aikoen tehdä lähtöä, ja kiirehti jo äitiänsäkin, jota Mavriki Nikolajevitš auttoi kohoamaan nojatuolista. Mutta varmaankaan heidän ei ollut sallittu lähteä, ennenkuin he olivat nähneet kaiken aivan loppuun asti.

Šatov, joka kaikkien unohtamana oli istunut nurkassaan, lähellä Lizaveta Nikolajevnaa, ja joka tuskin itsekään tiesi, miksi hän yhä istui eikä lähtenyt pois, nousi äkkiä tuoliltaan ja lujin, mutta hitain askelin lähti huoneen toiseen päähän Nikolai Vsevolodovitšia kohti, katsoen koko ajan tätä suoraan silmiin. Jo kaukaa tämä huomasi Šatovin lähestymisen ja hymähti tuskin huomattavasti. Mutta kun Šatov oli tullut aivan hänen eteensä, hymy katosi.

Kun Šatov, yhä vaiti, pysähtyi hänen eteensä silmiään hänen silmistään irroittamatta, kaikki läsnäolijat sen huomattessaan äkkiä hiljenivät, Pjotr Stepanovitš kuitenkin vasta viimeisenä. Liza äitinensä pysähtyi keskelle huonetta. Kului viitisen sekuntia. Nikolai Vsevolodovitšin korskea hämmennys ennätti haihtua, hänen kulmansa vetäytyivät kurttuun, ja samassa...

Ja samassa Šatov pitkähköllä, raskaalla kädellään kaikin voimin lyöä läimähdytti häntä poskelle. Nikolai Vsevolodovitš horjahti pahasti.

Šatovin lyönti ei ollut mikään tavallinen korvapuusti, jollaisia on tapana antaa,— jos nyt voi niin sanoa: "on tapana antaa". Hän ei lyönyt kämmenellään, vaan koko nyrkillään, ja hänen nyrkkinsä oli iso, painava, luiseva, teerenpisamainen, punertavan ihokarvan peitossa. Jos isku olisi sattunut nenään, se olisi varmasti ruhjoutunut. Mutta se sattui poskeen, kosketti myös huulien vasenta syrjää ja ylähampaita, joista alkoi samassa tulvia verta.

Joku lienee kerran huudahtanut, luultavasti Varvara Petrovna, — en muista sitä, mutta samassa syntyi taas kuolon hiljaisuus. Muuten, koko kohtaaminen ei kestänyt kauempaa kuin kymmenkunta sekuntia kaikkiaan.

Kuitenkin näinä kymmenenä sekuntina ennätti tapahtua hirmuisen paljon.

Lukijalle minun on taas huomautettava, että Nikolai Vsevolodovitš oli niitä luonteita, jotka eivät tunne pelkoa. Kaksintaistelussa hän saattoi kylmäverisesti seisoa odottamassa vastustajansa laukausta, ja itse hän tähtäsi sekä kaatoi laukauksellaan kumppaninsa kylmäverisesti kuin peto. Minusta oli aina tuntunut siltä, että jos joku rohkenisi joskus antaa hänelle korvapuustin, hän tappaisi loukkaajansa siinä silmänräpäyksessä haastamatta häntä edes kaksintaisteluun. Sellainen hän tosiaankin oli, ja hän saattoi tehdä kaiken aivan rauhallisena, tietoisesti eikä kiivastuksissaan. Luulenpa, että hän ei koskaan ollut edes kokenut, mitä merkitsi olla vihansokaisema, vihan, joka estää ihmistä harkitsemasta tekojansa. Suuttuipa hän kuinka pahasti tahansa, aina hän täydellisesti säilytti mielenmalttinsa ja saattoi käsittää siis hyvin, että murha, joka ei ollut kaksintaistelussa tapahtunut, veisi hänet pakkotyövankilaan. Ja tästä huolimatta hän olisi kuitenkin varmasti — niin luulin, — tappanut loukkaajansa, vieläpä ilman vähintäkään epäröintiä.

Viime aikoina olen eräiden syiden vuoksi erikoisesti tutkinut kaikkea, mikä koskee Nikolai Vsevolodovitšia, ja senvuoksi tiedänkin nyt tätä kirjoittaessani paljon häntä koskevia asioita. Tekisipä melkein mieleni verrata häntä muutamiin muinaisiin herroihin tilanomistajiin, joista yhä vieläkin meillä kerrotaan mitä ihmeellisimpiä tarinoita. Kerrotaan muun muassa eräästä joulukuulaisesta Luninista, että hän varta

vasten etsi koko elämänsä ajan vaaroja, jotka saivat hänet hurmiotilaan ja jotka kävivät hänelle suorastaan välttämättömiksi. Nuorukaisena hän saattoi lähteä kaksintaisteluun tyhjän tautta; Siperiassa hän kävi karhuja vastaan pelkkä väkipuukko kädessään, oli tyytyväinen tavatessaan Siperian erämetsissä karkuteille lähteneitä pakkotyövankeja, jotka, — se on mainittava, — ovat vielä karhujakin peloittavampia. Ei sovi epäilläkään, että nämä arvon herrat tunsivat pelontunnetta, pelko oli heissä varmasti kehittynyt aivan huippuunsa, — sillä muuten he varmasti olisivat olleet rauhallisempia eivätkä niin välttämättä olisi tahtoneet saada vaaran tunnetta syöpymään luonteeseensa. Mutta voittaa pelkuruus, — kas se heitä innosti, alituinen voiton hurma ja tunne siitä, että he eivät tavanneet voittajaansa, — kas se heitä viehätti. Tämä Lunin vielä ennen karkoitustaan taisteli urheasti nälkää vastaan ja ankaralla työllä ansaitsi jokapäiväisen leipänsä alistumatta rikkaan isänsä vaatimuksiin, joita hän piti epäoikeutettuina. Puolelta jos toiseltakin hän tunsu taisteluntulen ainoastaan karhujen kanssa painiskellessaan kaksintaistelussa ollut hänen luonteensa lujuus ja voima ilmennyt.

Mutta siitä on jo kulunut vuosia, eikä nykyajan hermostunut, kiusaantunut ja hajonnut ihmisluonto enää kaipaakaan tämäntapaisia oikeita ja ehjiä elämyksiä, jollaisia nuo muoin eläneet, toimissaan rauhattomat entisen hyvän ajan arvon herrat etsivät. Nikolai Vsevolodovitš olisi ehkä kohdellut yliolkaisesti tätä herra Luninia, olisi ehkä nimittänyt häntä rohkeata näytteleväksi pelkuriksi kukonpojaksi,—vaikka hän ei tosin olisi koskaan lausunut ääneen mielipiteitään. Kaksintaistelussa hänkin kyllä olisi vastustajansa ampunut, käynyt karhuakin vastaan ja, jos olisi tarvittu, päässyt voittajana rosvonkin kynsistä metsässä, aivan yhtä hyvin ja pelottomasti kuin Luninkin, mutta tuntematta pienintäkään nautintoa, vain sen vuoksi, että se oli välttämätön paha, olisi tehnyt sen veltosti, laiskasti, vieläpä ikävystyneenä. Mitä vihaan tulee, niin siinä suhteessa Nikolai Vsevolodovitš voitti Luninin, vieläpä Lermontovinkin.

Vihaa Nikolai Vsevolodovitšin sielussa oli ehkä enemmän kuin noissa kahdessa yhteensä, mutta hänen vihamielisyytensä oli kylmää, rauhallista ja, jos niin voisi sanoa, järkevää, siis kaikkein inhoittavinta ja kauheinta, mitä kuvitella saattaa. Toistan vielä kerran, pidin häntä silloin ja pidän vieläkin (nyt kun kaikki on jo ohi) juuri sellaisena miehenä, joka, jos häntä iskettäisiin vasten kasvoja tai muuten verisesti loukattaisiin, empimättä tappaisi vastustajansa sinä samana hetkenä vaatimatta häntä edes kaksintaisteluun.

Ja tästä huolimatta tällä kertaa tapahtui jotakin aivan toista ja hyvin merkillistä.

Tuskin hän oli taas suoristanut selkensä, sen jälkeen kuin hän oli niin häpeällisesti horjahtanut, melkeinpä puoliksi maahan kaatuen saamansa korvapuustin vaikutuksesta, ja tuskin oli helähtänyt huoneessa tuo halpamainen, ikäänkuin märkä nyrkinisku vasten kasvoja, kun hän jo molemmin käsin tarttui Šatovia olkapäihin, mutta melkein samassa silmänräpäyksessä hän taas riuhtaisi kätensä takaisin ja risti ne selkensä taakse. Hän oli vaiti, katsoi Šatoviin ja kävi kalpeaksi, vaaleni vaalenemistaan kuin palttina. Omituista oli, että hänen katseensa samalla ikäänkuin sammui vähitellen. Kymmenen sekunnin kuluttua hänen silmiensä ilme jo oli kylmä, — ja luulen, etten valehtele, jos sanon, että se oli aivan rauhallinen. Mutta kauhistuttavan kalpea hän oli. En tietenkään tiedä, mitä tapahtui tämän ihmisen sielussa, näinhän vain pinnan, mutta minusta näytti siltä, että jos siinä olisi seisonut mies, joka esimerkiksi olisi siepannut tulipunaiseksi kuumennetun rautakangen, puristanut sen käteensä koetellakseen lujuuttaan ja sitten kymmenen sekunnin ajan yritettyään kestää miltei sietämätöntä tuskaa vihdoinkin olisi suoriutunut siitä voittajana, niin minusta tuntuu, että tämä mies olisi kokenut ehkä jotakin samantapaista, kuin oli se, mitä Nikolai Vsevolodovitšin oli näiden kymmenen sekunnin aikana kestävä.

Ensimmäisenä heistä Šatov loi silmänsä maahan ja nähtävästi sen vuoksi, että hänen oli pakko niin tehdä. Sen jälkeen hän hitaasti kääntyi ja lähti huoneesta, mutta hänen käyntinsä ei ollut enää ollenkaan niin varmaa kuin äsken. Hän poistui hiljaa, olkapäät merkillisen kömpelösti koholla, allapäin ja ikäänkuin tehden tiliä jostakin itsellensä. Varmasti hän kuiskailikin jotakin ääneen. Varovaisesti hän kulki aina ovelle asti takertumatta mihinkään ja kaatamatta mitään, oveakin hän vain raotti sen verran, että hyvin pääsi siitä syrjittäin pujahtamaan. Hänen vetäytyessään ovenrakoon hänen päälaellansa aina ylös pyrkivä hiustupsu törötti aivan erikoisen pystyssä.

Sitten, ennenkuin kukaan muu ehti edes huudahtaa, kajahti kaamea vingahdus. Näin, miten Lizaveta Nikolajevna oli juuri tarttumaisillaan äitiänsä olkapäähän ja Mavriki Nikolajevitšin ojennettuun käsivarteen ja jo pari kertaa ehti nykäistäkin heitä nähtävästi pyrkien pois mitä pikimmin, kun hän samassa äkkiä huudahti ja kaatui taintuneena pitkin pituuttaan lattialle. Tuntuu, kuin yhä vieläkin kaikuisi korvissani, miten hänen takaraivonsa jysähti mattoon.

VIITTEET:

[1] Sanaa *kansalainen* on käytetty tässä vastakohtana sanalle *alamainen*. Näin nimittivät itseänsä ylpein mielin erikoisesti Ranskan vallankumouksen jälkeen vapaamieliset, eurooppalaista sivistystä ihailevat venäläiset "schilleriaanit". Suom. huom.

[2] 30- ja 40-luvulla Venäjällä oli muodostunut runoilijoiden kerhoja, joihin etupäässä kuului ihanteellisia, romantiikan lumoissa haihattelevia heikkoja runollisia kykyjä, jotka kartoivat runoudessa yhteiskunnallisia ja poliittisia aiheita sekä yleensä kaikkea "hyödyllistä". Näitä arvosteli hyvin ankarasti kuuluisa venäläinen "realisti"-kriitikko Belinski.

[3] Tämän ajan huomatuimmat kirjallispoliittiset kuulumiset. Suom. huom.

[4] "Olosuhteiksi" nimitettiin varovaisesti yleensä kaikkia niitä pakkotoimenpiteitä, joille kuka tahansa saattoi olla alttiina Nikolai I:n hallitessa. Tällä sanalla tarkoitettiin myös usein nimenomaan valtiollisen poliisin, n.s. "kolmannen osaston" toimenpiteitä. Suom. huom.

[5] "Kolmas osasto" sensuroi myös yksityiset kirjeet, ja sana "seikka", jota käytettiin varovaisesti puhuttaessa tarkoittamaan jotakin sisäpoliittista toimenpidettä, saattoi ainakin yliopistopiireihin kuuluvan henkilön käyttämänä aiheuttaa ikäviä seurauksia. Suom. huom.

[6] Tällä tarkoitettaneen n.s. petraševtsien vangitsemista, mikä tapahtui huhtikuun 23 p:nä 1849. Dostojevski m.m. oli vangittujen joukossa. Pidätetyt tuomittiin kuolemaan, mutta aivan viime hetkenä tuli armahdus ja tuomio muutettiin Siperiassa kärsittäväksi pakkotyöorangaistukseksi. Petraševtseja syytettiin muun muassa siitä, että he olivat muka suunnitelleet Fourier'n kääntämistä venäjän kielelle. Suom. huom.

[7] Sanalla "kärsiä" tarkoitetaan nimenomaan "joutua tekemisiin kolmannen osaston kanssa". Suom. huom.

[8] Eräs vistipeli; sananmukaisesti = sekasotku, sekamelska. Suom. huom.

[9] Ks. viite [4].

[10] Teoksessaan "Matka Pietarista Moskovaan" Radištšev on kuvannut maaorjuuden kauhuja. Hänet tuomittiin kuolemaan, mutta sitten rangaistusta lievennettiin ja hänet lähetettiin pakkotöihin Siperiaan. Myöhemmin hänet armahdettiin, mutta kun häntä uhkasi pian sen jälkeen uusi karkoitus, hän teki epätoivoissaan itsemurhan. Suom. huom.

[11] Tarkoittaa aikakauslehteä Vjek = Vuosisata.

[12] Muudan kriitikko. Suom. huom.

[13] Maaorjuuden lakkauttamismanifestin (v. 1861) päivä vanhan luvun mukaan. Suom. huom.

[14] Grigorovitšin romaani, jossa ensi kerran esitettiin mielipide: "talonpoikakin on ihminen". Suom. huom.

[15] Muudan maaorjuuden lakkauttamisen seurauksena syntyneiden talonpoikaiskapinain johtajia. Suom. huom.

[16] Petrischule oli paras saksalainen koulu Pietarissa. Suom. huom.

[17] Kreikkalais-venäläinen kirkko ei sallinut avioliittoja serkusten kesken. Suom. huom.

[18] Karmazinovilla Dostojevski tarkoittanee Turgenevia, jota hän ei sietänyt. Suom. huom.

[19] Lermontovin "Aikamme sankari"-nimisen romaanin päähenkilö. Suom. huom.

[20] Kuten kirjailijakin on maininnut, Kirillov ei muodosta täydellisiä virkkeitä, vaan ilmaisee usein vain parilla sanalla ajatuksensa ytimen, mutta joskus innostuessaan hän saattaa puhua aivan oikeinkin. Suom. huom.

[21] Vanha, itära eukko Korobotška = Laatikoinen, muudan henkilö Gogoljin "Kuolleissa sieluissa". Suom. huom.

[22] Tarkoitetaan Gogoljin sanoja, joita hän käytti puolustautuessaan niitä vastaan, jotka väittivät hänen vain ivaavan kaikkea venäläistä. Suom. huom.

[23] Kansa nimitti ajureita leikillisesti Suom. huom.

[24] Sukunimi Lebjadkin johtuu sanasta lebedj = joutsen. Suom. huom.